

قضاء

دستري محكمې نشراتي ارگان

خپرونکي: دخپرونو ریاست

د امتیاز خاوند: ستره محکمه

د لیکنی هیئت

پوهنوال عبدالقادر عدالتخواه

دوکتور عبدالله عطائي

قضاوت پوه حضرت گل حسامي

قضاوتوال عنایت الله حافظ

دوکتور عبدالملک کاموي

قضاوتپوه برات علی متین

قضاوتپوه غوث الدین مستمند غوری

قضاوتپال احمد فهیم «قویم»

مسئول مدیر: محمد صدیق ژوبل

پته: دافغانستان داسلامي جمهوري دولت ستره محکمه

تېلفون: ۰۰۰۰۰۰۰۰_۰۰۰۰۰۰۰۰

دیزاین او کمپوز: وحیدالله "اسديار"

publication@supreme court.gov.af
www.supreme court.gov.af

فهرست مطالب:

از متحال‌مال های ستره محكمه.....	۳
د اسلامي شريعت موخې (مقاصد).....قضاوتوال عنايت الله حافظ	۵
تمسك القضاات الامانيه..... قضاوتپوه مستمند غوري	۱۱
اصول و قواعد جزاشناسی در كود جزای افغانستان.....پوهندوی محمد ولي امینی	۵۱
داسلامي فقهي بنسټونه..... قضاوتپوه حسامی	۶۸
جايگاه، اهميت و ضرورت إفتاء..... محمد نادر احمدي	۸۶
ابراء او آثاريې د شريعت او قانون په رڼا كې..... قضاوتياررحمت گل حليم	۱۰۰
ماهيت مسئوليت مدني سرپرست ناشی از فعل زيانبا..... دوكتورجليل احمد جليل	۱۱۶
د منافعوكتيو ملكيت..... قضاوتمل سيف الرحمن تراهی	۱۳۶
گزارش اجراءات محاكم مركز و ولايات کشور.....	۱۴۰
اجمالی از فعاليتها در راستای مبارزه با فساد اداری و مواد مخدر.....	۱۴۶

از متحدالمال های ستره محکمه

متحدالمال شماره (۲۰۷۵-۲۰۰۰) مؤرخ ۱۳۹۹/۱۲/۱۹

دارالانشاء شورای عالی:

موضوع: در مورد درج مشخصات تذکره الکترونیکی در وثایق:

بالاثر نامه شماره (۶۸۹) مورخ ۱۳۹۹/۱۱/۲۰ ریاست محترم عمومی تدقیق و مطالعات استهدائیه ریاست محکمه استیناف ولایت فراه و نظر تدقیقی پیرامون آن بشرح ذیل مواصلت ورزیده است:

((در تذکره های الکترونیکی نام، نام پدر، قوم، ملیت، سال تولد و شماره مسلسل درج گردیده اما شماره ثبت، صفحه جلد و محل سکونت در آن درج نمی باشد و نیاز به دستگاه یا پسورد سایت احصائیه و معلومات میباشد که این موضوع نیز نیاز به انترنت و برق منظم دارد و از جهتی در کتاب رهنمای وثایق مستند به متحدالمال شماره (۱۷۱) مورخ ۱۳۶۰/۲/۲۴ دارالانشاء شورایعالی ستره محکمه تذکر رفته است که نمبر لاتینی تذکره که سریال نمبر مطبوعه صکوک است حایز اعتبار حقوقی نبوده در وثایق گرفته نشود بناءً مقام محترم طوریکه لازم دانند راهنمایی خواهند فرمود.

نظر تدقیقی: - طوریکه استهدائیه متذکره تحت غور و مذاقه قرار گرفت در مورد ذیللاً ابراز نظر میگردد:

تذکره الکترونیکی محصول تکنالوژی عصر نوین محسوب گردیده و از اعتماد و اعتبار بیشتر در مراجع رسمی بر خوردار می باشد مزید بر آن در این تذکره احتمال تقلب، جعل و تزویر کمتر به نظر میرسد، درج مجموع مندرجات ظاهری صفحه تذکره به شمول سریال نمبر غرض توثیق در وثیقه اشکال ندارد و در صورت مشکوک وانمود شدن تذکره، محاکم میتوانند الی دسترسی رسمی به دیتابیس اداره ثبت احوال نفوس، تذکره و یا هم مندرجات آنرا طی مکتوب رسمی از طریق خویش به مراجع مربوط غرض معلومات از صحت و سقم آن ارسال و اطمینان حاصل نمایند، در غیر آن نیاز به تأیید مرجع ذیربط نیز دیده نمی شود. این بود نظر تدقیقی که فوقاً ارائه گردید.))

مطلب مورد استهداء توأم با اصل نظر تدقیقی در جلسه مورخ ۱۳۹۹/۱۱/۲۸ مقام محترم شورایعالی مطرح که طی تصویب شماره (۹۴۴) هدایت ذیل صدور یافت:

((نظر ریاست محترم عمومی تدقیق و مطالعات تأیید است، به عموم محاکم استیناف و مراجع مربوط متحدالمال گردد.))

مراتب مندرج تصویب شماره فوق بدینوسیله به عموم محاکم استیناف ولایات و مراجع مربوط تعمیم میگردد تا آن را به مراجع ذیربط خویش تکثیر نموده عندالموقع اجراءات مقتضی و قانونی بعمل آورند.

ليکنه: قضاوتوال عنايت الله حافظ

د اسلامي شريعت موخي (مقاصد)

(۲۷)

شپږم څپرکی

د موخو (مقاصدو) قواعد

فهرست:

- ۶ ..... لومړی مطلب: د قاعدې لغوي او اصطلاحي مانا
- ۷ ..... دوه یم مطلب: فقهي قاعده
- ۷ ..... درېیم مطلب: اصولي قاعده
- ۸ ..... څلورم مطلب: مقصدي قاعده
- ۸ ..... پنځم مطلب: د فقهي او مقصدي قاعدې ترمنځ اړيکه
- ۹ ..... شپږم مطلب: د اصولي او مقصدي قاعدې ترمنځ اړيکه

د فقهي او اصول فقهي علماوو د فقهي او اصولي قواعدو په ترتيبولو کې تر ډېره بريده هڅه کړې او په دې ډگر کې ډېر شمېر ستر کتابونه هم ليکل شوي، خو د مقاصدو د قواعدو په اړه پخوانيو علماوو ځکه ډېر څه نه دي کړي چې د هغوی په وخت کې ياده برخه مستقل علم نه شمېرل کېده، اما زموږ په زمانه کې دا چې په دې اړه ډېرې څېړنې او د پوهنتونونو د محصلينو له لورې د ليسانس، ماسترۍ او دکتورا د دورو په لړ کې گڼ شمېر علمي څېړنيزې ليکنې وشوې، چې په دې لړ کې د دکتور عبدالرحمن الکیلاني د دکتورا ليکنه (د مقاصدو قواعد د امام شاطبي له نژده) تر سرليک لاندې د يادولو وړ بولم.

او کومه هڅه چې دلته اوس دم گړۍ روانه ده، هغه دا ده چې د اسلامي شريعت مقاصد تاسو ته د قواعدو په شکل سره وړاندې کړو، بناءً دا د تېرو ليکنو بياځلي بيانول نه دي اما ويلي شو چې د قواعدو په ډول سره د تېرو ليکنو نچور دی.

د پورته غوښتنې د لا ښه روښانتيا په موخه مو دا څپرکي په دوو مبحثونو سره په لاندې توگه وېشلي دي:

لومړی مبحث: د مقصدي قاعدې تعريف او د هغې اړيکه د فقهي او اصولي قاعدې سره
دوه ېم مبحث: د مقصدي قواعدو وړاندې کول

لومړی مبحث: د مقصدي قاعدې تعريف او د هغې اړيکه د فقهي او اصولي قاعدې سره
ياد مبحث کې د مقصدي قاعدې تعريف او د هغې اړيکه د فقهي او اصولي قاعدې سره د شپږو مطلبونو په لرلو سره په لاندې توگه ستاسې مخ ته ېدم:

لومړی مطلب: د قاعدې لغوي او اصطلاحي مانا

لومړی: د قاعدې لغوي مانا

قاعده په لغت کې د يو شي اصل، بنياد او بنسټ ته ويل کېږي، لکه عربان چې وايي: قواعد البيت (د کور بنسټونه)، ددې مانا لپاره دليل دا قول د الله جل جلاله دی چې فرمايي: ﴿وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ...﴾^١ ژباړه: او کله چې ابراهيم عليه السلام او ورسره اسماعيل عليه السلام د بيت الله بنيادونه اوچتول...^٢

قاعده مفرد کلمه ده چې جمع يې قواعد راځي او همدا شان د قاعدې اطلاق پر هغې کلي امر باندې هم کېږي چې په خپلو جزئياتو باندې پلي کېږي.^٣

دوه ېم: د قاعدې اصطلاحي مانا

قاعده هغې کلي حکم ته ويل کېږي چې په خپلو ټولو غړو باندې پلي کېږي.^٤

^١ البقرة/ ١٢٧.

^٢ د قرآن کریم ټکي په ټکي او روانه ژباړه، جانباز سرفراز.

^٣ وگوره! لسان العرب، ٢٣٩/١١، مادة قعد. او تاج العروس، ٦٠/٩-٦١، مادة قعد.

^٤ وگور! التعريفات، للامام علي بن محمد الجرجاني، ابراهيم الأباري، دار الكتب العربي، بيروت، ط ١، ١٤٠٥ هـ، ٢١٩/١.

دوه ېم مطلب: فقهي قاعده

فقهي قاعده په لنډه تقنيني نص کې هغه کلي فقهي اصل دی، چې په داسې عام تقنيني حکم باندې مشتمل وي چې محتوا يې په پېښو باندې د پلي کېدو وړ وي.^۱

يا په بل عبارت سره، فقهي قاعده په يوه عامه مسئله کې هغه حکم ته ويل کېږي، چې د يادې مسئلې لاندې د نورو وړو مسئلو حکم ترې پېژندل کېږي.^۲

د فقهي قاعدو ځينې بېلگې په لاندې توگه دي:

- ۱- (الأمر بمقاصدها) ^۳ ژباړه: شرعي حکمونه د مکلف موخو سره تړلي دي.
- ۲- (اليقين لايزول بالشك) ^۴ ژباړه: په شک سره يقين له منځه نه ځي.
- ۳- (المشقة تجلب التيسير) ^۵ ژباړه: سختي آسانتيا راولي.
- ۴- (تصرف الامام على الرعية منوط بالمصلحة) ^۶ ژباړه: د امام تصرف د خپل رعيت په اړه مصلحت پورې تړلی.

ځينې داسې فقهي قواعد هم شته چې مقصدي قواعد گڼل کېږي لکه:

- ۱- (درء المفساد أولى من جلب المصالح) ^۷ ژباړه: د مصلحتونو په لاسته راوړلو باندې د مفسادو لرې کول لومړيتوب لري.
- ۲- (اذا تعارضت مفسدتان روعي أعظمها بارتكاب أخفهما) ^۸ ژباړه: کله چې د دوو مفسادو ترمنځ ټکر پېښ شي، ستر فساد به د کوچني فساد په کولو سره دفع کولای شي.

درېيم مطلب: اصولي قاعده

اصولي قاعده هغه کلي اصل دی چې د هغې په وسيله فقيه کولای شي د تفصيلي دلايلو څخه شرعي حکمونه استنباط کړي.^۱

^۱ المدخل الفقهي العام، د مصطفى الزرقا، دار القلم، دمشق، ط ۲، ۲۰۰۴ م، ۹۶۵/۲.

^۲ القواعد الفقهية، د علي الندوي، رسالة ماجستير، دار القلم، دمشق، ط ۶، ۲۰۰۴ م، ۴۳.

^۳ الأشباه و النظائر، للسيوطي، ۱۵/۱. او الأشباه و النظائر لابن نجيم، ۲۲/۱.

^۴ مخکينۍ مراجع، لومړۍ، ۸۶/۱. او دوه يمه، ۶۰/۱.

^۵ مخکينۍ مراجع، لومړۍ، ۱۲۸/۱ او دوه يمه، ۸۴/۱.

^۶ مخکينۍ مراجع، لومړۍ، ۲۰۲/۱ او دوه يمه، ۱۳۷/۱.

^۷ المدخل الفقهي العام، ۹۹۶/۲.

^۸ الأشباه و النظائر لابن نجيم، ۹۸/۱.

د اصولي قاعدو ځينې بېلگې په لاندې توگه دي:

- ۱- (المطلق يجزى على اطلاقه ما لم يرد دليل على التقييد) ^۲ ژباړه: مطلق به ترهغې پورې په خپل مطلقوالي باندې روان وي ترڅو چې يې د مقيدوالي دليل نه وي راغلى.
- ۲- (الأمر يدل على الوجوب، ولا يصرف عن الوجوب الى غيره الا بقريضة) ^۳ ژباړه: امر په واجبوالي دلالت كوي او له قرينې پرته له واجبوالي څخه نه راكړخول كېږي.
- ۳- (النهي يفيد التكرار والفور) ^۴ ژباړه: نهې تكرر او فوري والى افاده كوي.

څلورم مطلب: مقصدي قاعده

مقصدي قاعده د اسلامي شريعت د مختلفو دلايلو څخه اخيستل شوې هغه كلي مانا ده چې د شارع اراده د هغې د حكمونو د پلي كېدو له لارې تحقق مومي. ^۵

پنځم مطلب: د فقهي او مقصدي قاعدې ترمنځ اړيکه

فقهي او مقصدي قاعده په لاندې چارو کې سره ورته والى لري: ^۶

- ۱- فقهي قاعده هغه كلي نظريه ده چې يو عام حكم په داسې توگه بيانوي، چې ددې قاعدې په ټولو جزئياتو باندې پلى شي، چې همدغه د كليوالي ځانگړنه د مقصدي قاعدې د اړينو ځانگړنو څخه شمېرل كېږي.
  - ۲- د فقهي او مقصدي قاعدې موخه يوه ده، چې په پېښو او مسايلو کې د شارع د ارادې او غوښتنې سره سم، د شرعي حكم پېژندنه ده.
  - ۳- دواړه قاعدې هغه وسيلې دي چې مجتهد سره په هغو ځايونو کې چې نص شتون نه لري مرسته كوي، ترڅو مكلفينو ته هغه شرعي حكم څرگند كړي چې شارع پرې مخاطب كړخولي دي.
- فقهي او مقصدي قاعده په لاندې چارو کې يو له بل څخه جلا كېږي: ^۱

^۱ قواعد المقاصد عند الامام الشاطبي، د عبدالرحمن الكيلاني، أطروحة دكتوراه، دارالفكر، دمشق، ط ۱، ۲۰۰۰م، ۳۳.

^۲ اصول الفقه الاسلامي، د وهبة الزحيلي، ۲۰۵/۱.

^۳ مخکينۍ مرجع، ۲۱۵/۱.

^۴ مخکينۍ مرجع، ۲۳۱/۱.

^۵ قواعد المقاصد، ۵۵.

^۶ مخکينۍ مرجع، ۶۷-۶۸.

۱- فقهي قاعده هغه شرعي کلي حکم بيانوي چې له هغې څخه ډېری جزئي هغه حکمونه ترلاسه کېږي چې د کلي حکم مانا په کې شتون ولري، خو مقصدي قاعده بيا داسې نه ده، ځکه هغه شرعي کلي حکم نه بيانوي چې له هغې څخه دې د جزئياتو حکم په فرعي مسايلو کې وپېژندل شي، بلکې هغه، هغه حکمت بيانوي چې شارع د تشرېحي حکم له بيانولو څخه د هغې غوښتنه کوي.

۲- د مقصدي قاعدې پر خلاف، د احکامو په استنباط کې يواځې په فقهي قاعده باندې استناد ځکه جواز نه لري چې هغه کلي نه بلکې اغلبي قاعده ده.

۳- د مقصدي قاعدې مرتبه له فقهي قاعدې څخه ځکه لوړه ده چې موخې پر وسايلو لومړيتوب لري، فقهي قاعده عادتاً حکم او مقصدي قاعده موخې او حکمتونه بيانوي.

۴- فقهي قواعد د فقهاوو ترمنځ هغه ډگر نه دی چې ټول دې پرې اتفاق ولري، خو مقصدي قواعد ددې کبله چې په ټولو شرعي مختلفو بابونو کې شتون لري او په ډېرو جزئياتو مشتملې دي، يادو قواعدو ته يې داسې مرتبه او اعتبار ور بښلی چې د يو عام نص سره په داسې توگه ورته والی لري چې مجتهد د هغوي د مضمون او مانا په پيروي باندې مکلف گرځول شوی.

شپږم مطلب: د اصولي او مقصدي قاعدې ترمنځ اړيکه

اصولي او مقصدي قاعده په لاندې چارو کې سره ورته والی لري:^۲

۱- دواړه قاعدې کلي او په خپلو جزئياتو باندې د مشتملوالي له کبله عموم افاده کوي، چې ياده ځانگړنه د يوې قاعدې د نومولو غوښتنه ده.

۲- دواړه قاعدې د استنباط او اجتهاد لپاره د ستونو حيثيت لري، بناءً مقصدي قاعده بايد د اصولي قاعدې سره اوږه په اوږه داسې پرمخ ولاړه شي، ترڅو شرعي حکم د شارع له ارادې سره سم خپلې موخې او هدف ته ورسېږي.

اصولي او مقصدي قاعده په لاندې چارو کې يو له بل څخه جلا کېږي:^۳

۱- اصولي قواعد د تفصيلي دلایلو څخه د شرعي حکمونو د لاسته راوړلو او استنباط په لارو چارو را څرخي، پرته له دې اشارې څخه چې ياد حکمونه د انساني ژوند په چارو کې څه

^۱ قواعد المقاصد، ۶۸ وما بعدها.

^۲ قواعد المقاصد، ۷۵-۷۷.

^۳ مخکينۍ مرجع، ۷۷-۸۱.

حکمت، موخه او مرام لري؟ په داسې حال کې چې مقصدي قاعدې سره له دې چې د استنباط د عملي رکنونو څخه اړين رکن بلل کېږي، اما اصلاً د هغو حکمتونو، موخو او اغراضو د بيان لپاره را منځته شوي چې اسلامي شريعت يې د خپلو حکمونو د پلي کولو له لارې خپلې موخي گرځولي.

۲- مقصدي قاعده د کړنو ترمنځ هغه لامل بيانوي چې ولې ځينې کړنې د نورو په پرتله زياتې اړينې او الزامي دي، په داسې حال کې چې د اصولي قاعدې موضوع يوازې سمعي دلايل او له هغوي څخه په ځانګړي ډول اخېستنې سره د شرعي حکم پېژندل دي.

۳- ډېری اصولي قواعد د عربي ژبې د لغت په غوښتنه او دا چې څرنگه ياد لفظونه په خپلو ماناګانو دلالت کوي ترلاسه شوي، په داسې حال کې چې مقصدي قواعد ابتداءً د شريعت په جزئياتو او کلياتو کې د پلټنې په وسيله ترلاسه شوي.

۴- اصولين په خپلو منځو کې په اصولي قواعدو باندې په يوه خوله سره اتفاق نه لري، لکه د مخالف مفهوم اخېستلو قاعده، په داسې حال کې چې مقصدي قاعده عامه مانا بيانوي، نو داسې فرض کړای شوي چې ټول پرې اتفاق لري، ځکه چې د يوه عام نص مرتبه يې ځانته خپله کړې.

تأليف: جمعی از علمای جيد افغانستان
ویراستار: قضاوتپوه غوث الدین مستمند غوری

تمسک القضاة الامانية

باب چهارم

فهرست:

در بیان حد قذف	۱۱
فصل	
در بیان تعزیرات	۱۶
کتاب دوم	
در بیان جنایات مشتمل بر چهارده باب و یک فصل	۱۸
باب اول	
در تعریف جنایات	۱۸
باب سوم	
در استیفای قصاص	۳۴

در بیان حد قذف

ماده ۴۰۳: قذف در لغت به معنی زدن به چیزی است. (فتح القدیر)
ماده ۴۰۴: قذف در اصطلاح شریعت عبارت است از زدن و گفتن کسی را به زنا یعنی نسبت کردن وی به فعل زنا. (فتح القدیر)
ماده ۴۰۵: هرگاه شخصی مرد محصن یا زن محصنه بی را به زنای صریح قذف کند، و او دعوای حد قذف نماید، بر قذف کننده اگر آزاد باشد، هشتاد درّه حد لازم می آید. (هدایه)
ماده ۴۰۶: اگر غیر از قذف شخصی را به جرایم دیگری تهمت کند، حد بر وی لازم نیامده و مستوجب تعزیر می شود. (منح الغفار)

ماده ۴۰۷: حد بر قذف کننده وقتی لازم می آید که مقذوف محصن باشد و شرایط آن عبارت از این پنج چیز است: ۱- آزاد، ۲- عاقل، ۳- بالغ، ۴- مسلمان و ۵- پاکدامن باشد که در تمام عمر خود زنا یا وطی به شبهه و یا به نکاح فاسد نکرده باشد. (شرح طحاوی)

ماده ۴۰۸: از جمیع انواع وطی حرام که در غیر ملک خود به عمل آورد، احصان شخص، باطل میشود. (خزانة المفتیین)

ماده ۴۰۹: هرگاه شخصی زوجه پنجم را به علاوه چهار زوجه نکاح کند، احصان وی باطل می شود و بر قاذف وی حد لازم نمی آید. (محیط)

ماده ۴۱۰: اگر دو خواهر را در ملک خود آورده و با هر دو وطی کند، بر قاذف او حد لازم می گردد. (محیط)

ماده ۴۱۱: اگر زنی را بدون گواهان به زوجیت بگیرد، یا زن شوهردار، یا زنی را که در عدت شوهر خود باشد به نکاح خود درآورد در حالیکه از این مراتب اطلاع داشته وطی کند، بر قاذف وی حد لازم نمی آید، و اگر اطلاع نداشته باشد، بر قاذف وی حد لازم میگردد. (مبسوط)

ماده ۴۱۲: هرگاه پیش از آنکه حد قذف بر قاذف جاری شود، مقذوف، زنا کند یا در غیر ملک خود وطی حرام نماید، حد قذف از قاذف ساقط می شود. (مبسوط)

ماده ۴۱۳: هرگاه کسی طفلی یا مجنون دایمی را قذف کند، حد بر وی لازم نمی آید. اگر شخصی که مجنون باشد و گاهی در افاقه بیاید، هرگاه کسی او را قذف کند، بر وی حد لازم می آید. اگر مقطوع القضیب (کسیکه آلت تناسلی وی بریده باشد) را کسی قذف نماید، حد بر وی لازم نمی آید. (عالمگیری)

ماده ۴۱۴: اگر کسی خواجه سرا (خایه کشیده) و عنین (کسیکه نتواند با زنان نزدیکی کند) را قذف کند، حد بر وی لازم می شود. (خزانة المفتیین)

ماده ۴۱۵: اگر کسی زانی را به زنایی که از وی به عمل آمده باشد یا به زنای دیگری، قذف کند، حد بر وی لازم نمی آید. (مبسوط)

ماده ۴۱۶: هرگاه شخصی دیگری را بگوید که برو به فلان کس بگو که: ای زناکار! و آن شخص برود و به فلان کس بگوید که فلانی ترا گفته است که: ای زناکار! درین صورت بر

گوینده و فرستنده، حد لازم نمی آید و اگر نام فرستنده را نگیرد و بلکه همین قدر بگوید: ای زانی! حد قذف بر گوینده لازم می گردد. (قاضیخان)

ماده ۴۱۷: هرگاه شخصی در حالت غصه دیگری را بگوید که تو پسر پدر خود نیستی یا تو از پدر خود نیستی، حد بر وی لازم می آید. (کنز)

ماده ۴۱۸: هرگاه شخصی در غیر از حالت غصه دیگری را بگوید که تو پسر فلانی نیستی، حد بر وی لازم نمی آید، و اگر از غصه بگوید، حد لازم می گردد.

اگر شخصی شخص دیگری را بطرف پدر کلان یا کاکا، یا ماما و یا شوهر مادرش منسوب کند و بگوید که تو پسر فلان کس هستی، حد بر وی لازم نمی آید، چون همه آنها را مجازاً پدر گویند. (تمرتاشی)

ماده ۴۱۹: اگر نام جد (پدر کلان) کسی را گرفته و بگوید تو پسر او نیستی، حد لازم نمی آید. (کافی)

ماده ۴۲۰: هرگاه شخصی شخص دیگری را بگوید که تو پسر آدم نیستی یا آدم نیستی یا مرد نیستی این گفته ها قذف نبوده و حد لازم نمی گردد. (منح الغفار)

ماده ۴۲۱: هرگاه شخصی شخص دیگری را بگوید که تو حلال زاده نیستی یا تو از پدر نیستی، به مطالبه مادر وی اگر زنده باشد به مطالبه خود او اگر مادرش مرده باشد، بر قاذف حد لازم می گردد. (در مختار و منح الغفار)

ماده ۴۲۲: اگر شخصی دیگری را بگوید که: ای پسر من! حد لازم نمی گردد. (مبسوط)

ماده ۴۲۳: اگر شخصی دیگری را بگوید که: تو پسر حجام (حجامت گر) یا پسر حایک (بافنده، جولاهه) هستی، حد بر وی لازم نمی آید. (قاضیخان)

ماده ۴۲۴: اگر کسی دیگری را بگوید: تو زنا خواهی کرد، به صیغه استقبال، یا به طریق استفهام از او بپرسد: تو زنا میکنی و من زده می شوم، حد قذف لازم نمیگردد. (ایضاح)

ماده ۴۲۵: اگر کسی مردی را به لفظ تأنیث بگوید که: ای زانیه! حد لازم نمی آید. (محیط)

ماده ۴۲۶: اگر کسی زنی را بلفظ تذکیر بگوید که: ای زانی! بدون تائین، حد قذف لازم می آید. (شرح طحاوی)

ماده ۴۲۷: هرگاه شخصی زنی را بگوید که: شوهر تو پیش از ازدواج با تو زنا کرده است حد قذف بر وی لازم می شود. (تاتارخانیه)

ماده ۴۲۸: هرگاه شخصی زنی را بگوید که: تو در صغر سن (خُردسالی) خود، یا در حالت جبر یا در خواب و یا در دیوانگی، زنا کردی، حد قذف بر وی لازم نمی آید. (منح الغفار)

ماده ۴۲۹: قذف نیز مانند سایر حقوق به یک مرتبه اقرار قاذف و به گواهی دو نفر مرد ثابت می شود. (اختیار شرح مختار)

ماده ۴۳۰: شهادت زنان همراه مردان در قذف قبول نمی شود.

هم چنان قذف از گواهانی که بر گواهی گواهان دیگر گواهی دهند (شهود فرع) و از کتاب قاضی به قاضی دیگر نیز ثابت نمیشود. (قاضیخان)

ماده ۴۳۱: اگر شخصی به جرم قذف اقرار نماید و سپس از آن انکار ورزد، انکار وی را قبول نمایند. (هدایه)

ماده ۴۳۲: هرگاه شخصی بر دیگری دعوای قذف نماید و شاهدان خود را به نزد قاضی آرند، باید قاضی از شاهدان بپرسد که قذف چیست و چگونه قذف کرد؟ پس اگر گواهان جواب درست بدهند و عادل باشند، بر قاذف حد لازم می آید.

اگر قاضی از عدالت گواهان واقف نباشد، مدعی علیه را محبوس نگهدارد تا زمانی که عدالت گواهان ظاهر شود. (ظهیریہ)

ماده ۴۳۳: هرگاه گواهان در بیان روز قذف اختلاف کنند، گواهی شان قبول میشود و بر مدعی علیه حد لازم می گردد. (ظهیریہ)

ماده ۴۳۴: هرگاه گواهان در بیان مکان قذف اختلاف کنند، حد بر مدعی علیه لازم می شود. اگر یک نفر گواه به قذف گواهی دهند و یکنفر گواه دیگر بر اقرار قذف گواهی دهد، حد لازم نمی گردد. (فتاوی کرخی)

ماده ۴۳۵: هرگاه گواهان در لفظ قذف اختلاف نمایند، یعنی یکنفر گواه بگوید که به زبان فارسی قذف نمود و گواه دیگر بگوید که به زبان عربی قذف کرد، حد لازم نمی آید. (فتح القدير)

ماده ۴۳۶: هرگاه شخصی دیگری را قذف کند و آن شخص زنده باشد، گرچه غایب باشد، کسی دیگری نمیتواند از جای وی بر قذف کننده دعوای قذف نماید.

در صورتیکه او فوت شود قبل از دعوا یا بعد از دعوا یا بعد از اجرای قسمتی از حد، در دو حالت اول، حد به طور کامل و در حالت سوم آنچه که از حد باقیمانده باشد گرچه یک درّه باشد، ساقط می شود. (فتاوی کرخی)

ماده ۴۳۷: هرگاه کسی مرده بی را قذف کند، ورثه وی نمیتوانند، دعوی قذف مورث خویش را اقامه نمایند مگر کسیکه به سبب قذف مذکور قبیح و عیبی در نسب وی واقع شده باشد، برای وی دعوا کردن جایز میباشد. (منح الغفار)

ماده ۴۳۸: اگرچه مدعی از میراث هم محروم باشد، میتواند بر قاذف، دعوی قذف نماید. (منح الغفار)

ماده ۴۳۹: اگر مرده را دو پسر باشد و یکی از آنها قذف را تصدیق و یا عفو نماید، برادر دیگر میتواند بر قاذف دعوی قذف نماید. (منح الغفار)

ماده ۴۴۰: دعوی قذف بر پدر، پدر کلان، مادر و مادر کلان گرچه بلند برود، جایز نیست. (ایضاح)

ماده ۴۴۱: هرگاه شخصی چند شخص را به یک کلمه یا به چند بار یا به کلام مختلف و یا در روزهای مختلف، قذف کند، سپس برخی از آنها یا همه شان بالای قذف کننده دعوا نمایند، بر قاذف یک حد لازم می آید.

اگر برخی از آنها دعوا نمایند و بر قاذف حد تطبیق گردد و بعد ازان اشخاص دیگر نسبت قذفی که پیش از حد کرده است، بر قاذف دعوا نمایند، دعوی شان ساقط می شود. اگر مدعی علیه بعد از تطبیق حد بر او بار دیگر کسی را قذف کند، برای بار دوم حد بر وی لازم میگردد. (السراج الوهاج)

ماده ۴۴۲: هرگاه شخصی زن اجنبیه بی را به زنا قذف کند و حد قذف بر او تطبیق گردد، سپس شخص دیگری همان زن را قذف نماید، بر وی نیز حد لازم می آید. (محیط)

ماده ۴۴۳: هرگاه شخصی بالای شخص دیگری دعوی قذف کند و دعوی قذف به اقرار مدعی علیه یا به شهادت شهود ثابت شود، به مدعی علیه گفته شود که آنچه را که قذف کرده است، صحت آن را به اثبات برساند، اگر ثابت کرده نتوانست، حد قذف را بر وی جاری نمایند. (ایضاح)

ماده ۴۴۴: حد قذف به تصدیق مقذوف یا به شهادت چهار نفر مرد به زنا کردن مقذوف، ساقط می گردد. (مبسوط)

ماده ۴۴۵: هرگاه دو نفر مرد یا یک نفر مرد و دو نفر زن شهادت دهند که مقذوف به زنا اقرار کرده است، درین صورت حد از قاذف ساقط میگردد. (مبسوط)

ماده ۴۴۶: هرگاه شخصی بر دیگری دعوای قذف کند و از مدعی علیه که منکر باشد مطالبه سوگند نماید، بر مدعی علیه سوگند عاید نمی شود. (جوهره نیره)

ماده ۴۴۷: حد قذف از انقضای مدت ساقط نمی شود، به خلاف حد زنا و حد شرب خمر که از تقادم (مرور زمان) ساقط میگردند.

هم چنان حد قذف موقوف به دعوای مدعی قذف می باشد، به خلاف حد زنا و حد شراب که موقوف به دعوی نمی باشند.

در حد قذف شهادت شهود پیش از دعوای مدعی قبول نمیشود و از عفو کردن مدعی و از ابرای وی نیز ساقط نمی گردد. به همین ترتیب مصالحه بالمال در آن جواز ندارد در صورتیکه مدعی در بدل صلح مال گرفته باشد، از او واپس گرفته شود و او میتواند دوباره دعوای قذف نماید. (قاضیخان)

ماده ۴۴۸: طریق جاری کردن حد قذف آن است که جامه یی زاید را از بدن قاذف دور کرده و به شکل متفرق بر بدن وی دره بزنند. (شرح النقایه)

ماده ۴۴۹: بهتر است که مدعی دعوای قذف را ترک کند. هم چنان مناسب است که حاکم (قاضی) پیش از ثبوت دعوا، مدعی را بفهماند تا از خصومت درگذرد. (ایضاح)

ماده ۴۵۰: هرگاه مسلمانی به حد قذف برسد (محدود در قذف گردد)، دیگر هیچ گاه شهادت وی شنیده نمی شود مگر در عبادات که شهادت وی مسموع است. (شرح طحاوی)

ماده ۴۵۱: اگر حد قذف بر کافری جاری گردد و بعد ازان وی مسلمان شود، گواهی وی بعد از اسلام آوردنش قبول می شود. (قدوری)

فصل

در بیان تعزیرات

ماده ۴۵۲: هر جرمی که در مورد آن حدی معین نباشد، از ارتکاب آن تعزیر لازم می آید. (الاشباه والنظائر)

ماده ۴۵۳: تعزیر بر دو قسم است:

۱- تعزیر حق الله تعالی

۲- تعزیر حق العبد

تعزیری که حق الله تعالی باشد، واجب است که آن را امام (سلطان، رئیس دولت) جاری نماید و ترک و واگذاری آن روا نیست مگر وقتی که مجرم قبل از تعزیر یافتنش، از جرم باز ماند و توبه کند. از همین جاست که شهادت مدعی با شاهد دیگر در حق الله تعالی قبول می شود. (النهر الفایق)

ماده ۴۵۴: همه مسلمانان میتوانند، مجرم را در حالت ارتکاب جرم، تعزیر نمایند، لیکن بعد از ارتکاب جرم، تعزیر تنها مربوط به حاکم (قاضی) بوده و برای دیگران جواز ندارد. (البحر الرایق)

ماده ۴۵۵: مسایل و احکام تعزیری که مفوض به رأی امام و اولوالامر است در نظامنامه های جزای عمومی، عسکری و احتسابی برای هر جنایتی (جرمی) تعزیر علیحده مقرر است که بعد از اثبات شرعی هر جنایت و جنحه و قباحت مطابق موارد نظامنامه های مذکور حکم شود.

ماده ۴۵۶: نهایت تعزیر (یعنی حداکثر تعزیر)، هفتاد و نه تازیانه است، مطابق قول امام ابویوسف (رح). (قدوری)

ماده ۴۵۷: تعزیر بالمال (جزای نقدی) مطابق قول امام ابویوسف (رح) برای پادشاه جواز دارد. (البحر الرایق)

ماده ۴۵۸: تعزیر شاهدان زور (شاهدان دروغ و ناحق) به اساس جمع روایات حضرت امام صاحب و صاحبین (رحمهم الله) به تشهیر و هم چنان به حبس ایشان صورت میگیرد. (هدایه)

کتاب دوم

در بیان جنایات مشتمل بر چهارده باب و یک فصل

باب اول

در تعریف جنایات

ماده ۴۵۹: جنایت در شرع فعل حرام را گویند که در نفس واقع شده باشد یا در مال و در اصطلاح فقهاء فعل حرامی است که در نفس وارد آمده باشد یا در اطراف (اعضای بدن). (التبیین)

ماده ۴۶۰: آنچه در نفس وارد آمده باشد، قتل است که موجب هلاکت انسان می شود و آنچه که در اطراف (اعضای بدن) واقع شده باشد، عبارت است از قطع عضو بدن یا مجروحیت آن. (عنایه)

ماده ۴۶۱: جنایت بر دو قسم است:

۱- جنایتی که موجب قصاص بر جانی (آنکه جنایت کرده) بوده باشد و عبارت است از جنایت عمدی.

۲- جنایتی که موجب قصاص بر جانی نباشد.

موجب قصاص نیز بر دو نوع است:

۱- قصاص در نفس.

۲- قصاص در عضو بدن. (قاضیخان)

ماده ۴۶۲: قتل بر پنج نوع است:

۱- قتل عمد، ۲- قتل شبه عمد، ۳- قتل خطأ، ۴- قتل قایم مقام خطأ، ۵- قتل از اثر احداث سبب. (قدوری)

ماده ۴۶۳: مراد از این تقسیم، انواع قتل است که ناحق باشد و احکام شریعت به آن تعلق گیرد. (کافی)

ماده ۴۶۴: مراد از تقسیم این نیست که همه انواع قتل منحصر بر پنج قسم اند، زیرا انواع قتل بیشتر از آن است، از آن جمله قتل به سنگسار زنا، قتل کفار، قتل به قصاص و بر دار کشیدن و قتل قطاع الطريق (راهنان)، بلکه مراد از اقسام پنجگانه مذکور، قتل هایی است که موجب ضمان بر قاتل میباشد. (کفایه)

- ماده ۴۶۵: احکام شرعی متعلق به قتل عبارت اند از: قصاص، دیت، کفارت، محروم شدن قاتل از میراث مقتول و گناه بر ذمه یی قاتل. (منح الغفار)
- ماده ۴۶۶: از جمله احکام قتل، محروم شدن قاتل از میراث مقتول است، مگر در قتل به سبب که در آن حرمان میراث نیست. (محیط)
- ماده ۴۶۷: هرگاه طفل یا مجنون، مورث شان را به قتل برسانند، از میراث مقتول، محروم نمی مانند. (قاضیخان)
- ماده ۴۶۸: قتل عمد آن است که قتل به آلت قاتله یی که غالباً قتل به آن صورت می پذیرد، مانند شمشیر، تفنگ، خنق (خفه کردن)، غرق، چوب کلان، سنگ کلان، زهر دادن و امثال آنها، قصداً انجام شود. (کافی)
- ماده ۴۶۹: سلاح عبارت از آن چیزی است که آلت قتل باشد و آن را برای قتل مهیا و آماده کرده باشند. (نهایه)
- ماده ۴۷۰: هم چنین همه چیزهای که بی درنگ قتل از آنها به بار بیاید و عادتاً آلات قاتله پنداشته شوند، مانند سلاح هستند. (معین الاحکام)
- ماده ۴۷۱: هم چنین آنچه از جنس حدید (آهن و پولاد) باشد مثل برنج، ارزیز (قلعی)، طلا، نقره، مس و سرب، حکم هر یکی از آنها حکم حدید است، مشروط بر اینکه دارای حدت و تیزی باشند.
- هرگاه از استعمال چیزهای مذکور قتل صورت بگیرد، بالاتفاق قتل عمد شمرده می شود. (محیط برهانی)
- ماده ۴۷۲: اگر حدت نداشته باشند، قتل شبه عمد است و همین حکم است در آبگینه (شیشه)، لیطه قصب (پوست نی)، سنگ و چوب تیز که از آنها خراش و قطع صورت گرفته بتواند، همه آن ها حکم حدید را دارد و در قتل بدان ها بالاتفاق قصاص لازم می شود. (قدوری)
- ماده ۴۷۳: از قتل عمد، گناه و قصاص لازم می آید مگر وقتی که ورثه مقتول عفو نمایند، قصاص ساقط می شود. (قدوری)

- ۴۷۴: از قتل عمد گناه و قصاص به نص کلام الله، حدیث رسول الله و اجماع، ثابت است. هم چنان لازم شدن قصاص از قتل عمد به نص کلام الله و به حدیث رسول الله صلی الله علیه وسلم ثابت می باشد. (هدایه)
- ۴۷۵: در قتل عمد، کفاره نیست. (زیرا کفاره در چیزی لازم می آید که به وجهی احتمال اباحت را داشته باشد) در حالیکه قتل عمد گناه کبیره محض است. (جامع الرموز)
- ماده ۴۷۶: طبق حدیث رسول (ص) قاتل از میراث مقتول محروم می ماند. (هدایه)
- ماده ۴۷۷: در قتل عمد، مال وقتی لازم می آید که قاتل و ورثه مقتول بر مال راضی شوند. (صلح و عفو نمایند) یا به سبب عذر شبهه، قصاص لازم نیاید. (مبسوط)
- ماده ۴۷۸: در قتل عمد، ورثه یی مقتول بدون رضامندی قاتل دیت گرفته نمیتوانند. (هدایه)
- ماده ۴۷۹: قتل شبهه عمد آن است که ضرب توسط چیزی صورت بگیرد که ازان غالباً قتل به وقوع نمی آید، چون عصای صغیره و تازیانه و امثال آن. (مضمرات)
- ماده ۴۸۰: نزد امام ابوحنیفه (رح) در حکم شبهه عمد، شرط است که مقصد ضارب، تأدیب مقتول باشد نه اتلاف و از بین بردن وی. (رد المحتار از معراج)
- ماده ۴۸۱: هرگاه شخصی شخص دیگری را با مُشت یا لگد بزند و او هلاک شود (بمیرد) این عمل، قتل شبهه عمد شمرده می شود. (محیط برهانی)
- ماده ۴۸۲: در قتل شبهه عمد، گناه و کفاره لازم می آید و مراد از کفاره آزاد کردن یک غلام مؤمن است. در صورت عدم استطاعت دو ماه بی در پی روزه گرفتن است. هم چنان در قتل شبهه عمد، بر عاقله قاتل، دیت مغلظه لازم میگردد. (کافی)
- ماده ۴۸۳: تغلیظ دیت در دندان ها و سال های عمر شتران صورت میگیرد و این در حالتی است که دیت از شتران واجب شده باشد و در انواع دیگر دیت تغلیظ نیست. (مبسوط)
- ماده ۴۸۴: در قتل شبهه عمد، اصل دیت مغلظه بر عاقله قاتل از شتران میباشد و آنها نمیتوانند که با وجود استطاعت بر دادن شتران، دیت را از درهم یا دنانیز بپردازند، مگر آنکه ورثه یی مقتول راضی باشند.
- اگر عاقله قاتل از دادن شتران عاجز باشند، قیمت آن ها را ادا نمایند، گرچه قیمت آنها بیشتر از ده هزار درهم و یک هزار دینار باشد. (منح الغفار)
- ماده ۴۸۵: قاتل از میراث مقتول محروم می ماند. (هدایه)

ماده ۴۸۶: قتل خطا بر دو قسم است:

۱- خطا در قتل مانند آنکه شخصی دیگری را به گمان اینکه صید است، به تیر بزند و سپس معلوم شود که مجنی علیه صید نبوده و بلکه انسان بوده است.

۲- خطا در فعل، مانند آنکه شخصی به سوی نشانه‌ای تیراندازی می‌کند و آن تیر به انسانی اصابت می‌نماید. (هدایه)

ماده ۴۸۷: در هردو قسم خطا گناه قتل نیست. (هدایه)

ماده ۴۸۸: از قتل خطا کفاره لازم می‌آید که پیشتر ذکر گردید و نیز دیت مقتول بر عاقله قاتل است و قاتل از میراث مقتول خواه مسلمان باشد یا ذمی، محروم می‌ماند. (جوهره نیره)

ماده ۴۸۹: خطا در اعضای شخص واحد، اعتبار ندارد. مثلاً اگر بر دست شخصی عمداً با شمشیر زد و آن شمشیر بر گردن آن شخص رسید که سرش از تن جدا شد، این قتل عمد بوده و قتل خطا نیست و از آن قصاص لازم می‌آید.

اگر قصد زدن شخصی را نمود و شمشیر بر گردن شخص دیگری رسید، این قتل خطا شمرده می‌شود. (ذخیره)

ماده ۴۹۰: هرگاه تیر را بر کلاه شخصی بزند و آن تیر بر بدنش اصابت کرده و او هلاک شود (بمیرد)، این قتل خطاست، زیرا کلاه جزء بدن نیست. (محیط)

ماده ۴۹۱: هرگاه شخصی قصد کند که با عصا بر سر شخص دیگری بزند و آن عصا بر چشم وی اصابت کرده و آن را معیوب نماید، بر جانی از مال خود وی ارش لازم می‌آید، زیرا که این جنایت عمد است نه خطا. (بقالی)

ماده ۴۹۲: هرگاه جانی، مجنی علیه را به تیر بزند و آن تیر اول به دیوار برسد و دوباره عود کرده و به آن شخص مجنی علیه اصابت کرده و او را به قتل برساند، این قتل خطا شمرده می‌شود. (محیط)

ماده ۴۹۳: قتل جاری مجرای خطا مثل آن است که کسی در خواب باشد و در حالت خواب بر شخصی دیگری منقلب گردد و آن شخص هلاک شود (بمیرد). (هدایه)

ماده ۴۹۴: اگر شخصی از بالای بام بر شخصی بیفتد و آن شخص پایین را هلاک کند، یا آنکه از دست کسی خشت یا چوبی بر شخصی بیفتد و آن شخص هلاک شود، یا آنکه

شخصی بر چارپایی سوار باشد و چارپای وی کسی را هلاک کند، مثال هایی از قتل جاری مجرای خطا میباشد. (محیط)

ماده ۴۹۵: حکم قتل جاری مجرای خطا مثل حکم قتل خطاست. یعنی بر قاتل قصاصی نیست و دیت بر عاقله وی و کفاره بر قاتل لازم می آید. (جوهره نیره)

۴۹۶: قتل به سبب آن است که شخصی در زمینی بدون اجازه مالک آن چاهی را حفر کند و شخصی در آن چاه بیفتد و هلاک شود و نیز مثل آنکه شخصی سنگی را بر دیوار دیگری بدون اجازه وی بنهد و آن سنگ موجب هلاکت شخصی شود. (هدایه)

ماده ۴۹۷: هم چنان مثل آنکه راننده یا کش کننده یی چارپایی باشد و آن چارپای شخصی را هلاک نماید. (مضمرات)

ماده ۴۹۸: هرگاه در قتل به سبب کسی تلف شود، دیت آن بر عاقله مسبب لازم می آید. (هدایه)

ماده ۴۹۹: در قتل به سبب، کفاره لازم نمی آید و مسبب از میراث مقتول محروم نمی گردد. (کافی)

ماده ۵۰۰: جنایت بر اعضای بدن به دو نوع است:

۱- عمدی که موجب قصاص است، مشروط بر اینکه عضو مدعی علیه در منفعت خویش مثل عضو مدعی باشد.

۲- غیر عمدی که از آن ارش یا جبران و عوض مالی لازم می آید. (قاضیخان)

ماده ۵۰۱: در جنایت بر اعضای بدن شبه عمد نیست و آنچه که در جنایت بر نفس شبه عمد باشد، در جنایت بر اعضای بدن مجنی علیه عمدی شمرده می شود. (هدایه)

ماده ۵۰۲: در شَجَه یی مَوْضِحَه (جراحی که سفیدی استخوان را آشکار می سازد) نیز شبه عمد نیست، زیرا که اگر عمداً باشد در آن قصاص لازم می آید و اگر غیر عمدی باشد، خطا بوده و در آن دیت واجب می شود. (محیط برهانی)

باب دوم

در بیان لزوم قصاص و عدم لزوم آن

ماده ۵۰۳: از کشتن هر شخصی که ابداً محفوظ الدم باشد، یعنی کافر حربی، مستأمن و مرتد نباشد، قصاص لازم می آید، مشروط بر اینکه قتل عمد باشد، زیرا در قتل غیر عمدی قصاص لازم نمی گردد. (منح الغفار)

ماده ۵۰۴: قصاص بر قاتل وقتی لازم می آید که وی عاقل و بالغ باشد. (منح الغفار)

ماده ۵۰۵: شخص آزاد به عوض شخص آزاد و عبد (غلام) به عوض عبد (غلام)، قصاص می شود. (قدوری)

ماده ۵۰۶: مرد به عوض زن و زن به عوض مرد، شخص آزاد به عوض عبد (غلام) و عبد (غلام) به عوض شخص آزاد، (قصاص می شود). (تجريد)

ماده ۵۰۷: شخص مسلمان به عوض ذمی و ذمی به عوض ذمی دیگر، قصاص می شود. (کافی)

ماده ۵۰۸: هرگاه شخص مؤمن، کافر غیر ذمی را بکشد، قصاص بر وی لازم نمی آید. (هدایه)

ماده ۵۰۹: مرد به عوض زن، کبیر به عوض صغیر، شخص بینا به عوض شخص نابینا و صحیح و تندرست به عوض مریض، قصاص می شود. (قدوری)

ماده ۵۱۰: شخص صحیح و سلیم الاطراف به عوض مریض و ناقص الاطراف که نقص اطراف وی آشکار باشد مثل آنکه دست نداشته باشد یا نقص اطراف وی معناً باشد، مثل آنکه دست یا پای وی شل و از کار افتاده باشد، و شخص عاقل به عوض خون مجنون، قصاص می شود. (قاضیخان)

ماده ۵۱۱: در قصاص سه چیز ضرور است:

۱- قاتل به قتل اقرار نماید یا قتلی را که مرتکب شده است به شهادت شهود ثابت گردد.

۲- ورثه یی مقتول همگی یا برخی از آنان بالغ باشند.

۳- آنکه همه اولیای مقتول حاضر شوند. (حمادیه)

ماده ۵۱۲: مگر الی حاضر شدن وارث غایب قاتل باید محبوس باشد. (عالمگیری)

ماده ۵۱۳: هرگاه قاضی بر قاتل حکم قصاص نماید و قبل از آنکه قاتل را به ورثه مقتول تسلیم بدارد، قاتل مجنون (دیوانه) شود، استحساناً قصاص بر قاتل لازم نمی آید و بر قاتل دیت واجب میشود. (خلاصه)

ماده ۵۱۴: هرگاه بعد از حکم قاضی به قصاص و تسلیم دهی قاتل به ورثه یی مقتول، قاتل، مجنون (دیوانه) شود، بر قاتل قصاص واجب میگردد. (قاضیخان)

ماده ۵۱۵: کسی که گاهی مجنون می شود و گاهی به حالت افاقه و هشیاری باز می آید، هرگاه شخصی را در حالت افاقه به قتل برساند، بر وی قصاص لازم میگردد و حکم وی حکم شخص صحیح و تندرست است.

اگر بعد از ارتکاب قتل دوباره دیوانه شود، در صورتی که جنون وی دایمی باشد، قصاص از وی ساقط میشود و اگر جنون وی دایمی نباشد، پس در حالت افاقه به قصاص برسد. (خلاصه)

ماده ۵۱۶: هرگاه شخصی کشته شود و وارث وی موجود باشد و قاضی بر قاتل او حکم قصاص نماید، وانگهی قاتل بگوید که من حجتی دارم. بعد ازان قاتل دیوانه شود، در این صورت استحساناً از وی دیت گرفته می شود. (تاتارخانیه)

ماده ۵۱۷: و نیز در صورتیکه شخص شخص دیگری را به قتل برساند، بعد ازان قاتل مجنون شود و گواهان بر عمل قتل وی گواهی دهند، در آن حالت وی دیوانه باشد، استحساناً قصاص نمی شود و از مال خود قاتل دیت گرفته می شود. (محیط)

ماده ۵۱۸: در اطفال قصاص نیست، یعنی اگر طفل کسی را به قتل برساند، بر قاتل که طفل است، قصاص لازم نمی آید.

هم چنان عمد طفل و خطای وی یک حکم دارند که هم در عمد و هم در خطا بر طفل دیت لازم می گردد. مگر آنکه دیت در عمد از مال خود طفل است و در خطا دیت بر عاقله وی میباشد، و در قتل خطا بر طفل کفارت لازم نیست و از میراث مقتول نیز محروم نمی ماند. حکم معنوه مثل حکم طفل است که هرگاه معنوه کسی را در حالت جنون بکشد بر وی قصاص لازم نمی آید، در صورت عمد، دیت از مال خود وی باید پرداخته شود و در صورت خطا دیت بر عاقله اوست.

کفارت بر وی لازم نمی گردد و از میراث مقتول نیز محروم نمی ماند. (محیط)

ماده ۵۱۹: هرگاه شخصی کسی را که آزاد و در حالت نزع (نزدیک به مرگ) باشد به قتل برساند، بر وی قصاص لازم می گردد، گرچه معلوم باشد که مقتول از آن مرض صحت یاب نمی شود. (خلاصه)

- ماده ۵۲۰: بر شخصی که قصاص لازم آید، هرگاه وی فوت شود، قصاص ساقط میگردد. یعنی ورثه یی مقتول نمیتوانند از متروکه یی قاتل دیت بگیرند. (هدایه)
- ماده ۵۲۱: هرگاه جماعتی، واحدی را به قتل برسانند، بر همه افراد آن جماعت که در قتل شریک بوده اند به عوض خون همان یک نفر مقتول قصاص لازم می گردد. (کافی)
- ماده ۵۲۲: هرگاه یک نفر چند نفر مرد را به قتل برساند و اولیای همه مقتولین حاضر شوند، قاتل به عوض خون همه مقتولین، قصاص می شود و هیچ حقی دیگری برای ورثه مقتولین باقی نمی ماند. اگر وارث یک نفر از مقتولین حاضر گردد و از قاتل قصاص گرفته شود، حقوق اولیای باقی مقتولین ساقط می گردد. (هدایه)
- ماده ۵۲۳: هرگاه شخصی پسر خود را عمداً به قتل برساند، قصاص بر وی لازم نمی آید و دیت آن را در مدت سه سال باید بپردازد. (محیط برهانی)
- ماده ۵۲۴: هرگاه شخصی پسر خود را به قتل برساند، عوض خون پسر، بر پدر قصاص لازم نمی گردد. در مورد مادری که پسرش را بکشد و هم چنان در مورد جد (پدر کلان) و جده (مادر کلان) پدری باشند یا مادری گرچه جد الاجداد هم باشد، همین حکم است. (کافی)
- ماده ۵۲۵: بر آبا و بر اجداد به عوض خون پسر شان که او را به قتل عمد کشته باشند، دیت مقتول از مال خود آنها در مدت سه سال و اگر قتل خطا باشد، دیت بر عاقله آنها لازم میگردد. (مبسوط)
- ماده ۵۲۶: بر پسر به عوض قتل پدر، مادر، جد و جده، قصاص لازم میگردد. (منح الغفار)
- ماده ۵۲۷: هرگاه ورثه مقتول، اولاد قاتل یا اولاد اولاد وی و بلکه فروتر از آن باشند، قصاص باطل می شود و دیت لازم می آید. (قاضیخان)
- ماده ۵۲۸: هرگاه شخصی بر پدر یا مادر یا جد یا جده خویش، مادری باشند یا پدری، وارث قصاص شود، قصاص از آنان ساقط می گردد. (حمادیه)
- ماده ۵۲۹: هرگاه شخصی داماد خود را به قتل برساند، در صورتیکه دختر قاتل در نکاح مقتول موجود باشد، بر قاتل قصاص لازم نمی گردد. (منح الغفار)
- ماده ۵۳۰: هرگاه یکی از ورثه مقتول فوت شود و قاتل وارث آن متوفی گردد، قصاص از قاتل ساقط میگردد و در حصه باقی ورثه بر وی دیت لازم می آید. (قاضیخان)

ماده ۵۳۱: هرگاه شخصی برادر خود را بکشد و برادران دیگر وی وارث مقتول شوند و پیش از گرفتن قصاص، یک برادر از جمله آنها فوت شود و همان قاتل وارث او گردد، در این صورت قصاص از قاتل ساقط میگردد. (حمادیه)

ماده ۵۳۲: پسر به عوض قتل پدر و مادرش و جد و جده اش از طرف مادر باشند یا از جهت پدر گرچه جد الاجداد باشند، قصاص میگردد. (قاضیخان)

ماده ۵۳۳: شریک به قتل با کسی که بر وی قصاص لازم نمی آید، کشته نمی شود، مثل شخص اجنبی که شریک شخصی باشد که او پسر خود را به قتل رسانده، مثل شخص عامد که شریک قتل خاطی باشد که یکی از آنها به طور عمد قتل را انجام دهد و دیگری به خطا و مانند یکنفر کبیر با شرکت یکنفر صغیر مرتکب قتل شوند، زیرا بر پدر، بر خاطی و بر صغیر قصاص نیست و بر شریک آنها نیز قصاص لازم نمی آید. (تاتارخانی)

ماده ۵۳۴: هرگاه شخص عاقل با یکنفر مجنون یا شخص بالغ با یکنفر طفل و یا یکنفر انسان با یک حیوان شریک قتل کسی بوده باشند، قصاص بر آنها لازم نمی گردد.

همان گونه که اگر شخصی اجنبی در قتل زوجه شخصی با زوج شریک باشد، قصاص بر وی لازم نمی آید، مشروط بر اینکه زوج از بطن زوجه مقتوله خود فرزندی داشته باشد، زیرا به سبب موجودیت ولد، بر پدرش قصاص لازم نمی گردد، و بر شریک وی نیز قصاص لازم نمی شود. (قاضیخان)

ماده ۵۳۵: هرگاه دو نفر مرد در کشتن شخصی شریک باشند به این صورت که یکی از آنان مقتول را به عصای صغیر زده باشد و یکی دیگر به وسیله تیر، بر هیچ یکی از آن دو قصاص لازم نمی آید و بر هر دوی آنها دیت واجب می شود، لیکن نصف دیت بر صاحب آلت تیر از مال خود وی و نصف دیت بر عاقله یی صاحب عصای صغیر، لازم می گردد. (مبسوط)

ماده ۵۳۶: هرگاه شخصی شخص دیگری را مجروح نماید و در اثر آن مجنی علیه صاحب فراش شود (در بستر بیفتد) تا آنکه فوت کند، بر جراح قصاص واجب می گردد. (قدوری)

ماده ۵۳۷: هرگاه شخصی اقرار کند که من فلان کس را عمداً به شمشیر زدم و نمیدانم که او از همان ضرب مرده باشد، ولی آن شخص مرد و وارث مقتول ادعا نماید که او از ضرب تو مرده است، در این صورت به سبب عدم ثبوت قول وارث مقتول، بر قاتل قصاص واجب نمی گردد.

اگر قاتل اقرار نماید که آن شخص از آن زخم و هم از سبب گزیدن مار یا از سبب زدن شخص دیگری که او را با عصا زد، مرده است و ولی مقتول ادعا نماید که آن کس از ضرب تو مُرد، در این صورت قول قاتل اعتبار دارد و نصف دیت بر وی لازم می گردد. (قاضیخان) ماده ۵۳۸: از اقرار مطلق قتل و هم چنان از گواهی مطلق قتل که در آن تفصیل و توصیف قتل به عمد یا به خطا نباشد، دیت لازم می آید. (حمادیه)

ماده ۵۳۹: هرگاه شخص به اثر دعوای قتل گرفتار شود و از او پرسند که چرا فلان کس را کشتی؟ اگر او بگوید: همین مقدر بود. یا بگوید: دشمن خود را کشتم. این هردو قول اقرار به قتل پنداشته می شود، پس اگر وی به قتل عمد اقرار نکند، بر وی دیت لازم می شود. (حمادیه)

ماده ۵۴۰: هرگاه شخصی اقرار کند که فلان کس را به شمشیر زدم و کشتم یا اقرار کند که کارد را خالندم و فلان کس را کشتم و بعد ازان بگوید که من قصد و اراده زدن غیر او را کرده بودم و به آن کس اصابت کرد، درین صورت قصاص از وی ساقط می شود. (عالمگیری)

ماده ۵۴۱: هرگاه شخصی اقرار نماید که من فلان کس را به ضربه های شمشیر که همه ضربه ها عمداً بود، کشتم و بعد ازان بگوید که در کشتن او شخص دیگری شریک من بود، درین صورت گفته وی قابل قبول نیست و بر وی قصاص لازم میگردد. (محیط برهانی)

ماده ۵۴۲: هرگاه شخصی شخص دیگری را به شمشیری که در نیام باشد بزند و شمشیر نیام را پاره کرده و مجنی علیه را به قتل برساند، قصاص لازم نمی آید. (محیط برهانی)

ماده ۵۴۳: عصای صغیر اگر تکرار ضرب با آن منجر به مرگ مجنی علیه گردد و ضارب قصد اتلاف را نداشته باشد، بر جانی قصاص لازم نمی آید. (شرح مبسوط)

ماده ۵۴۴: از تکرار ضرب با تازیانه که منجر به مرگ مجنی علیه گردد، بدون قصد اتلاف قصاص لازم نمی آید. (خلاصه)

ماده ۵۴۵: هرگاه شخصی شخص دیگری را با بیل زده و به قتل برساند، اگر قسمت آهنی بیل خواه تیزی آن باشد یا پستی آن و یا با پشت تبر زده باشد، قصاص بر وی ثابت می باشد. اگر دسته چوبی بیل که غالباً باعث قتل نمی گردد به مجنی علیه رسیده باشد، درین صورت بر جانی دیت لازم می آید.

در زدن با سنگ ترازو که از آهن و امثال آن باشد و مجنی علیه کشته شود، قصاص بر جانی ثابت می گردد. (هدایه)

ماده ۵۴۶: هرگاه شخصی دیگری را با تیر مورد هدف قرار دهد و آن تیر از مجنی علیه عبور کرده و یکنفر دیگر را نیز به قتل برساند، درین صورت برای قتل اول بر جانی قصاص لازم می گردد و برای قتل دوم بر عاقله بی وی دیت واجب می شود. (قدوری)

ماده ۵۴۷: هرگاه شخصی دیگری را به دندان خود بگذرد و آن شخص از گزیدن وی هلاک شود (بمیرد)، بر جانی قصاص لازم نمی آید. (خلاصه)

ماده ۵۴۸: هرگاه شخصی دیگری را به سوزن و امثال آن عمداً بزند که منجر به مرگ وی گردد، اگر در مقتل یعنی کشتن گاه او فرو برده باشد که از جراحت آن قتل صورت گرفته بتواند، حکم قصاص است و گرنه قصاص نیست. در مسأله قتل به وسیله بی درفش پیزار دوز (کفش دوز) و مانند آن، قصاص لازم می آید. (خزانة المفتین)

ماده ۵۴۹: هرگاه شخصی تنوری را گرم کند گرچه در تنور آتش نباشد و دیگری را در آن تنور گرم بیندازد و او هلاک شود، یا کسی را در آتشی بیندازد که از آن بیرون شده نتواند، بر جانی قصاص لازم می شود. (محیط)

ماده ۵۵۰: در آتش انداختن اگر مجنی علیه زنده از آتش برآید و مدتی صاحب فراش مانده وانگهی بمیرد، بر جانی قصاص لازم می شود و اگر صاحب فراش نباشد و رفت و آمد کرده بتواند و سپس وفات یابد، بر جانی قصاص لازم نمی آید. (قاضیخان)

ماده ۵۵۱: هرگاه شخصی دیگری را کبیر باشد یا صغیر، بسته کرده و در آفتاب بیندازد تا آن زمانی که از حرارت آفتاب هلاک شود، بر جانی دیت لازم می گردد. (خزانة المفتین)

ماده ۵۵۲: هرگاه شخصی دیگری را در هنگام موسم سرما در آب سرد بیندازد و مجنی علیه در همان زمان بمیرد، بر جانی دیت لازم می آید.

اگر شخصی را برهنه کند و در شدت سرما بر بالای بام نگهدارد و او را نگذارد تا آنکه از سردی هوا بمیرد یا کسی را بسته کرده و در برف بگذارد تا آنکه جان دهد، نیز همین حکم است (بر جانی دیت لازم می آید). (ظهیریہ)

ماده ۵۵۳: هرگاه شخصی دیگری را از سطح مرتفع یا از کوه بیندازد یا او را در چاهی فرو افکند، اگر موضعی باشد که از آن نجات یافتن غالب باشد، قتل شبه عمد و اگر نجات یافتن از آن غالب نباشد، قتل عمد محض پنداشته شده و موجب قصاص است. (محیط)

ماده ۵۵۴: هرگاه شخصی دیگری را در آب غرق کند و آن شخص بمیرد، در صورتیکه آب قلیل باشد که آن مقدار آب غالباً هلاک نکند و غالباً به شناوری امید نجات از آن باشد، نزد علماء، قتل شبه عمد است و اگر آب بسیار باشد و نجات از آن به شناوری ممکن باشد و مجنی علیه بسته و سنگین بار نبوده و شناوری را یاد داشته باشد، با این همه بمیرد، درین صورت نیز قتل خطای عمد میباشد و اگر آب بسیار باشد که نجات یافتن از آن امکان نداشته باشد، قتل عمد محض پنداشته می شود و از آن قصاص لازم می آید. (محیط)

ماده ۵۵۵: هرگاه شخصی دیگری را زهر دهد و او از خوردن آن بمیرد، این مسأله بر سه وجه است:

- ۱- زهر را به جبر و اکراه به او بدهد.
  - ۲- زهر را به او بدهد و در خوراندن آن بر مجنی علیه اکراه نماید.
  - ۳- در دادن زهر به مجنی علیه و هم در خوراندن آن به وی جبر و اکراه به کار نبرد.
- در دو صورت اول که جبر و اکراه در دادن زهر به مجنی علیه و یا خوراندن آن به وی باشد، اگر زهر به مقدار کشتنی نباشد، بر عاقله جانی دیت لازم می گردد.
- در صورت سوم که در دادن زهر و خوراندن آن اصلاً جبر و اکراهی نبوده است، قصاص و دیت لازم نمی آید، زیرا متوفی از اثر فعل خودش مرده است، برابر است که آن شخص زهر را دانسته خورده باشد یا ندانسته. (ذخیره)

اما بر جانی در هر سه صورت به قرار نظامنامه تعزیر لازم می گردد.

ماده ۵۵۶: هرگاه شخصی دیگری را طوری زهر دهد که آن را به دست وی بدهد و او ندانسته آن را بخورد یا زهر را در شربت وی بیامیزد و او آن را بیاشامد و بمیرد، قصاص و دیت لازم نمی آید مگر بر زهر دهنده تعزیر لازم می گردد. (قاضیخان)

ماده ۵۵۷: هرگاه شخصی دیگری را به جبر و اکراه زهر را بخوراند، اگر مقدار زهر به اندازه ای باشد که غالباً قتل از آن به وقوع می پیوندد، بر آن شخص قصاص لازم می گردد و

اگر مقدار زهر به اندازه باشد که غالباً قتل از آن به وقوع نمی پیوندد، در این صورت بر عاقله آن شخص دیت لازم می آید. (قاضیخان)

ماده ۵۵۸: هرگاه شخصی دیگری را خنق (خفه) کند و او از اثر خنق بمیرد، اگر عمل خنق را آن قدر ادامه دهد تا آنکه شخص بمیرد، بر جانی قصاص لازم میگردد، مثل اینکه در زدن به سنگ عظیم و چوب کبیر قصاص واجب می شود و اگر قبل از مردن مجنی علیه، جانی خفه کردنش را رها نماید و بعد از رهایی اش بمیرد، درین صورت اگر مدت زمان خنق آن قدر باشد که غالباً انسان می میرد، بر جانی قصاص لازم می گردد، زیرا که قصد جانی از خنق مجنی علیه قتل وی بوده است و اگر مدت زمان خنق آن قدر نباشد که انسان غالباً در آن می میرد، بر جانی قصاص لازم نمی آید، زیرا قصد جانی از خنق مجنی علیه قتل وی نبوده است، پس به اعتبار خنق عمل وی عمد و به اعتبار قتل خطا شمرده می شود. در این حالت بر جانی دیت لازم می گردد. (محیط برهانی)

ماده ۵۵۹: هرگاه شخصی، شکم شخص دیگری را پاره کند و روده های وی خارج شود و بعد از آن شخص دیگری، گردن مجروح را با شمشیر بزند، قاتل وی همان کسی است که گردن او را زده است و قصاص بر وی لازم می گردد اگر فعل وی عمدی باشد و در صورتیکه عمل وی خطا باشد، بر وی دیت واجب می شود و هم چنان بر کسیکه شکم مجنی علیه پاره کرده است ثلث دیت لازم می آید.

هرگاه پاره گردگی شکم مذکور از یک جانب به جانب دیگر برآید یعنی از یک پهلو به پهلو دیگری یا از شکم به پشت برآمده باشد، دو ثلث دیت واجب میگردد، این حکم وقتی است که مجنی علیه بعد از پاره شدن شکمش یک روز و یا کمتر ازان زنده بماند، در صورتیکه بعد از شق شدن شکمش زنده نماند و زنده ماندنش در گمان نیاید و غیر از اضطراب حالت مرگ، چیزی دیگری از آثار زندگی در او باقی نمانده باشد، قاتل وی همان کسی است که شکمش را پاره کرده است، در صورت عمدیت بر وی قصاص و در صورتیکه فعل وی خطا باشد، بر وی دیت لازم می گردد. بر آن کسیکه گردن مجنی علیه را زده است، تعزیر لازم می آید. (خلاصه)

ماده ۵۶۰: هم چنین اگر شخصی دیگری را به جراحت مهلکه مجروح نماید که گمان زندگی وی باقی نمانده باشد و بعد ازان شخص دیگری او را مجروح کند، قاتل همان کسی

است که جراحت هلاک کننده را وارد کرده است. این وقتی است که جراحت های مذکوره یکی بعد از دیگری بوده باشد و اگر هردو جراحت همزمان واقع شده باشد، هردو جراح قاتل پنداشته می شوند. (خلاصه)

ماده ۵۶۱: همچنین اگر شخصی دیگری را به ده جراحت مجروح نماید و شخص دیگری او را به یک جراحت مجروح سازد و او کشته شود، هردو جراح قاتل شمرده می شوند. (عالمگیری)

ماده ۵۶۲: هرگاه شخصی گردن دیگری را قطع نماید و چیزی از حلقوم مجنی علیه که در آن روح باقی باشد به جای بماند و شخص دیگری او را به قتل برساند، بر شخص دوم قصاص نیست، زیرا مجنی علیه به فعل شخص اول مرده است. (ذخیره)

ماده ۵۶۳: هرگاه شخص اجنبی دیگری را به قتل برساند که مقتول کسی را کشته باشد و قاضی به قصاص وی حکم کرده باشد، اگر قتل عمدی باشد قصاص و اگر خطایی باشد، دیت بر وی لازم میگردد، زیرا اجنبی حق قصاص را ندارد.

اگر ولی مقتول بگوید که اجنبی را من امر کرده بودم که او را بکشد، در صورتیکه بینه یی نداشته باشد، قول وی اعتبار ندارد، و اگر بینه یی داشته باشد، بر اجنبی هیچ چیزی لازم نمی آید. (محیط)

ماده ۵۶۴: هرگاه کسی بر مسلمانان شمشیر کشد، قتل آنکس واجب است و از قتل وی هیچ چیزی لازم نمی آید.

هم چنان اگر شخصی بر شخص دیگری سلاح کشد و خود آن شخص و یا دیگری برای حفاظت آن شخص او را به قتل برسانند، بر قاتل وی هیچ چیزی لازم نمی آید، فرق نمیکند که شب باشد یا روز، در شهر باشد یا خارج از شهر. (التبیین)

ماده ۵۶۵: هرگاه شخصی بر شخص دیگری شمشیر بکشد و در دل آن شخص یقین شود که او برای کشتن یا برای زدن یا برای گرفتن مال او شمشیر کشیده است و بدون از قتل وی نجات از وی ممکن نباشد، میتواند که صاحب شمشیر را به قتل برساند. (حمادیه)

ماده ۵۶۶: هرگاه شخصی بر شخص دیگری در وقت شب در شهر یا در هنگام روز در خارج از شهر، عصا بر آورد، و آن شخص صاحب عصا را عمداً بکشد، اگر مطابق حکم مسأله سابق باشد، بر قاتل هیچ چیزی لازم نمی آید. (التبیین)

ماده ۵۶۷: هرگاه شخصی در هنگام روز و در شهر بر شخص دیگری عصا را برآورد و آن شخص صاحب عصا را بکشد، بر وی قصاص لازم می آید. (کافی)

ماده ۵۶۸: هرگاه شخصی بر دیگری سلاح کشیده و او را مجروح کرده و آنگاه راه خود را گرفته و روان شود و همان شخص مضروب در آن حالت ضارب را به قتل برساند، بر قاتل قصاص لازم می آید، مشروط بر اینکه ضارب اول از ضرب بازمانده و دیگر اراده ضرب را نداشته باشد. (کافی)

ماده ۵۶۹: هرگاه شخصی شمشیر کشیده و دیگری را مجروح کرده و روان شود و بعد از آن شخص دیگری همان شخص جراح را بکشد، بر قاتل قصاص لازم می آید. (خزانة المفتین)

ماده ۵۷۰: هرگاه شخص مجنونی بر شخص دیگری سلاح بکشد، و آن شخصی که مجنون بر وی سلاح کشیده بود، مجنون را عمداً به قتل برساند، بر قاتل دیت لازم می آید و اگر طفل سلاح بکشد نیز همین حکم را دارد. (هدایه) این هردو مسأله در صورتی است که بدون از قتل نجات ممکن نباشد.

ماده ۵۷۱: هرگاه شخصی دیگری را به تیزی پاره نی ذبح نماید، بر وی قصاص لازم می آید، زیرا تیزی پاره نی (لیطه القصب) بمنزله سلاح است. (حمادیه)

ماده ۵۷۲: هرگاه شخصی شکم دیگری را به نیزه بی که در آن سنان نباشد، یا به تیری که پیکان نداشته باشد یا به چوب نوک تیزی، پاره کند، (و مجنی علیه کشته شود) بر وی قصاص لازم میگردد. (حمادیه)

ماده ۵۷۳: هرگاه شخصی دیگری را ببیند که با زن او یا با زن دیگری زنا میکند، اگر با زن و محرمه او باشد، حاجتی به آواز دادن نیست و اگر عیال دیگری باشد ببیند اگر در عین فعل زنا باشد، درین حالت نیز حاجتی به آواز دادن نیست و اگر در عین فعل زنا نباشد و بلکه در حالت ملاعبه و مقدمات زنا باشد، بر وی آواز دهد اگر امتناع نکند، قتل وی حلال است و بر آن کسیکه او را به قتل برساند، قصاص لازم نمی آید.

در صور مذکوره اگر زن مُکرَه نبوده و به فعل زنا راضی باشد، قتل وی نیز رواست و اگر زن مُکرَه و ناراضی باشد، قتل وی جایز نیست، تصدیق قاتل به اثبات میشود. (رد المحتار)

ماده ۵۷۴: هر شخصی که شخص دیگری را عمداً به قتل برساند بر وی قصاص لازم می شود مگر در پانزده مورد ذیل که در آنها قصاص لازم نمی آید:

- ۱- بر پدر در قتل پسرش قصاص لازم نمی گردد.
- ۲- بر پدر در قتل اولاد پسرش قصاص لازم نمی گردد.
- ۳- بر مادر در قتل پسرش قصاص نیست.
- ۴- بر مادر در قتل اولاد پسرش قصاص نیست.
- ۵- اگر کسی غلام خود را بکشد بر وی قصاص نیست مگر تعزیر می شود.
- ۶- اگر کسی غلامی را بکشد که خودش در ملکیت آن شریک باشد، بر وی قصاص لازم نمی آید و باید حصه شریک خود را از قیمتش ادا نماید.
- ۷- اگر اُمّ ولد، مولای خود را بکشد، در صورتیکه پسری از پشت او داشته باشد، بر وی قصاص لازم نمی آید.
- ۸- بر شخص مسلمان در قتل مستأمن، قصاص لازم نمی گردد، مگر تعزیر میشود.
- ۹- بر کسیکه شریک طفل شده و با شرکت وی کسی را به قتل برساند، قصاص بر وی لازم نمی آید، زیرا بر طفل قصاص نیست لذا بر شریک وی نیز قصاص لازم نمی شود.
- ۱۰- کسی که با شرکت مجنون کسی را بکشد، قصاص بر مجنون و بر شریک وی لازم نمی گردد.
- ۱۱- هرگاه دو نفر شریک قتل باشند و یکی از آنان به طور عمد و دیگری از روی خطا مرتکب قتل شده باشد، قصاص لازم نمی گردد.
- ۱۲- هرگاه قاتل، وارث ورثه بی مقتول شود، قصاص از وی ساقط می گردد.
- ۱۳- بر طفل اگر کسی را به قتل برساند، قصاص لازم نمی آید.
- ۱۴- هرگاه یکی از ورثه مقتول، قصاص را عفو نماید، قصاص از قاتل ساقط می شود.
- ۱۵- هرگاه کسی بخواهد که با امرّد (بچه بی بی ریش) یا زن بیگانه بی به جبر و اکراه بدکاری نماید و آنها او را بکشند، بر آنها قصاص لازم نمی آید، مشروط بر اینکه غیر از کشتن راه دیگری برای نجات از تجاوز وی نباشد.

باب سوم

در استیفای قصاص

- ماده ۵۷۵: قصاص حق مقتول است و بعد از فوت شدن وی به وارثانش میرسد. (هدایه)
- ماده ۵۷۶: مستحق گرفتن قصاص کسی است که موافق فرایض الله، مستحق گرفتن میراث باشد از همین رو زوج و زوجه نیز در مطالبه حق قصاص داخل هستند. (قاضیخان)
- ماده ۵۷۷: مستحق اول در گرفتن قصاص پسر مقتول است، بعد از آن پسر پسر وی، بعد از آن پدر مقتول، بعد از آن جد (پدر کلان) وی، بعد از آن برادر اعیانی وی، بعد از آن برادر پدری اش، بعد از آن برادرزاده اعیانی مقتول، سپس برادرزاده پدری اش، آنکھی عم (کاکای) مقتول، بعد از آن عم پدرش و بعد از آن عم جد مقتول به ترتیب عصبات میباشند. (حمادیه)
- ماده ۵۷۸: هرگاه بعضی از ورثه مقتول کبیر و برخی دیگرشان صغیر باشند، ورثه بی کبار میتوانند قصاص را بگیرند. (محیط سرخسی)
- ماده ۵۷۹: هرگاه همه ورثه بی مقتول کبار باشند، برای بعضی از آنان گرفتن قصاص جایز نیست تا که همه ورثه بی مقتول جمع نشوند. (قاضیخان)
- ماده ۵۸۰: هرگاه همه ورثه بی مقتول صغار باشند، سلطان میتواند قصاص را بگیرد. (محیط السرخسی)
- ماده ۵۸۱: هرگاه سلطان از قصاصی که حق صغار است، عفو کند، این عفو وی صحت نمی یابد و اگر به مقدار دیت صلح نماید، جایز است، زیرا در گرفتن دیت برای طفل منفعت است. در حق معنوه نیز همین حکم است. (حمادیه)
- ماده ۵۸۲: به هیچ یک از ورثه بی مقتول جایز نیست که برای گرفتن قصاص در غیاب خود، شخصی را وکیل تعیین نماید. (قاضیخان)
- ماده ۵۸۳: هرگاه وارث مقتول، مجنون یا صغیر باشد، پدرش میتواند قصاص بگیرد و یا به عوض مالی با قاتل مصالحه نماید، اما عفو کرده نمیتواند. در قطع شدن دست طفل یا مجنون نیز همین حکم است که به پدر وی قصاص گرفتن و صلح کردن با قاطع جایز است و اما عفو کردن جایز نیست. قاضی در این مسأله بمنزله پدر است و وصی نیز بمنزله پدر میباشد لیکن گرفتن قصاص برای وصی جواز ندارد و صلح کردن وی در قصاص نفس و قصاص اطراف بدن جایز است. (هدایه)

ماده ۵۸۴: هرگاه مستحق قصاص، صغیر باشد، برادر بزرگ وی گرفتن قصاص از قاتل را ولایت کرده نمیتواند. (محیط)

ماده ۵۸۵: هرگاه شخصی کشته شود و هیچ وارثی نداشته باشد، در این صورت سلطان میتواند از قاتل وی قصاص بگیرد. (اختیار شرح مختار)

ماده ۵۸۶: هرگاه شخصی دیگری را در آتش سوزانده یا در آب غرق کرده باشد، از او به شمشیر قصاص بگیرند.

هم چنان اگر دست و پای کسی را قطع کرده باشد و مجنی علیه به قتل رسیده باشد، به شمشیر از وی قصاص گرفته شود و مثل مقتول دست و پایش بریده نشود، در شجّه یی هاشمه (جراحتهی که استخوان سر یا صورت را بشکند). که منجر به مرگ مجنی علیه گردد، نیز همین حکم است. (محیط السرخسی)

ماده ۵۸۷: هرگاه دو نفر گواه عادل نزد کسی گواهی دهند و بگویند که فلان کس پدر ترا کشت، برای او جایز نیست که بدون حکم قاضی، قصاص بگیرد. (خزانة الروایة)

باب چهارم

در بیان شهادت قتل

ماده ۵۸۸: هرگاه دو نفر مرد بر شخصی گواهی دهند که او کسی را به شمشیر زد و او مجروح شد و صاحب فراش ماند (در بستر افتاد) تا آنکه مرد، درین صورت بر جراح قصاص لازم میگردد. (مبسوط)

ماده ۵۸۹: هرگاه مجروح تا هنگام مرگ صاحب فراش شود (در بستر افتاده باشد)، مرگ وی منسوب و مربوط به جرح مذکور است. (الاشباه والنظائر)

ماده ۵۹۰: بهتر است که قاضی از گواهان بپرسد، خواه قتل عمد باشد یا قتل خطا که مجروح از همان زخم مرد یا نه.

اگر گواهان خودشان گواهی دهند که مجروح از همان زخم مرد، شهادت باطل نمی شود. (مبسوط)

ماده ۵۹۱: هرگاه گواهان بر شخصی گواهی دهند که او مقتول را به شمشیر زد تا که او مرد و یا زیاده از این چیزی نگویند، این قتل عمد است. اما اگر قاضی از گواهان سوال کند که قاتل عمداً مقتول را به شمشیر زد، محکمتر باشد. (مبسوط)

ماده ۵۹۲: هم چنین اگر گواهان گواهی دهند که قاتل آن شخص را به نیزه یا به تیر و یا به امثال آن کشت، این همه قتل عمد پنداشته می شود. (مبسوط)

ماده ۵۹۳: هرگاه دو نفر مرد گواهی دهند بر شخصی که او از روی خطا شخصی را به شمشیر کشت، گواهی شان قبول می شود و بر عاقله قاتل دیت لازم می آید. (محیط)

ماده ۵۹۴: هرگاه گواهان گواهی دهند که ما نمیدانیم که او (قاتل) مقتول را عمداً به قتل رسانید یا خطاء، گواهی آنها قبول می شود و دیت از مال قاتل لازم میگردد. (محیط)

ماده ۵۹۵: هرگاه یک نفر گواه به قتل عمد گواهی دهد و دیگری به قتل خطاء، گواهی هر دو نفر قبول نمیشود. (ذخیره)

ماده ۵۹۶: هرگاه یک نفر گواه بر شخصی به قتل خطا گواهی دهد و گواه دیگر بر اقرار قاتل به قتل خطا گواهی دهد، گواهی شان قبول نمیشود. (مبسوط)

ماده ۵۹۷: هرگاه گواهان در موضع جراحت از بدن مقتول اختلاف نمایند، گواهی آنان باطل میگردد. (مبسوط)

ماده ۵۹۸: هم چنین اگر گواهان در زمان قتل یا در مکان آن اختلاف نمایند، گواهی آنها قبول نمی شود. (مبسوط)

ماده ۵۹۹: هرگاه گواهان گواهی دهند که فلان کس در فلان روز و در مکه، زید را کشت. اما گواهان دیگری گواهی دهند که همان کس در همان روز، زید را در کوفه کشت، گواهی همگی شان قبول نمیشود.

اگر قاضی به گواهی گواهان اول حکم کند و بعد ازان گواهان دوم حاضر شده و گواهی دهند، گواهی آنها قبول نمیشود. (هدایه)

ماده ۶۰۰: هرگاه گواهان در آلت قتل اختلاف نمایند، یعنی یک نفر گواه، گواهی دهد که قاتل، قتل را به شمشیر انجام داد و گواه دیگر گواهی دهد که او به سنگ مرتکب قتل شد، یا یکی گفت به شمشیر کشت و دیگری به کارد گفت، یا یکی قتل را به سنگ گواهی دهد و دیگری قتل را به وسیله عصا بگوید، در این صورت گواهی آنها قبول نمی شود. (محیط)

ماده ۶۰۱: هرگاه یک نفر گواه بر شخصی گواهی دهد که او کسی را به شمشیر یا به عصا کشت و گواه دیگر گواهی دهد که او قتل را مرتکب شد، لیکن نمیدانم که به کدام آله قتل را انجام داد، این گواهی قبول نمیشود. (محیط)

ماده ۶۰۲: هرگاه دو نفر گواه، بر شخصی گواهی دهند که وی مرتکب قتل شد، لیکن نمیدانیم که به کدام آله قتل را انجام داد، این گواهی قبول می شود و به دیت در مال قاتل حکم شود و به قصاص قاتل، حکم نشود. (محیط)

ماده ۶۰۳: هرگاه یک نفر گواه، گواهی دهد که قاتل به قتل عمد با شمشیر اقرار کرده است و گواه دیگر گواهی دهد که قاتل، قتل عمد را با کارد اقرار کرده است و مدعی بگوید که قاتل به هردو آله اقرار نموده ولی او قتل را با نیزه انجام داده است، درین صورت گواهی جایز است و بر قاتل قصاص لازم می شود. (محیط)

ماده ۶۰۴: هرگاه دو گواه به اقرار قاتل گواهی دهند و اما در زمان یا مکان اقرار، اختلاف نمایند، گواهی آنان قبول می شود. (سراجیه)

ماده ۶۰۵: هرگاه دو گواه گواهی دهند که همین دو کس یکی با شمشیر و دیگری با عصا قتل را مرتکب شدند و نمیدانیم که کدام یک صاحب شمشیر و کدام یک صاحب عصا میباشد، در این صورت گواهی آن ها قبول نمیشود. (شرح مبسوط)

ماده ۶۰۶: هم چنین در صورتی که دو کس بر دو شخص دیگر گواهی دهند که آنان دو انگشت مدعی را قطع کرده اند و فرق نمیتوانیم که کدام انگشت را کدام یکی از آنها قطع کرده است، گواهی شان قبول نمیشود. (شرح مبسوط)

ماده ۶۰۷: هرگاه شخصی مجروح شود و بگوید که مرا فلان کس مجروح کرده است و بعد از مرگ مجروح، وارث وی گواهانی بیاورد بر این معنی که کسی دیگری او را مجروح کرده است، در این صورت، گواهان وی قبول نمی شود. (ظہیریہ)

ماده ۶۰۸: هرگاه شخصی کشته شود و دو پسر از وی وارث به جای ماند یکی حاضر و دیگری غایب، پسری که حاضر است اگر بر اثبات قتل پدر خویش شهود می آورد، شهود وی قبول می شود و قصاص ثابت میگردد، اما قاتل تا آمدن پسر غایب مقتول در حبس نگهداشته شده و قصاص نمیشود و هرگاه پسر غایب مقتول حاضر شود بنا به ترجیح قول صاحبین (امام ابویوسف ^(ح) و امام محمد ^(ح) یاران امام ابوحنیفه ^(ح))، اعاده یی بینہ از وی خواسته نمی شود. در قتل خطا و سایر دعاوی و دیون نیز اعاده یی بینہ، ضرور نیست. (کافی و منح الغفار)

ماده ۶۰۹: هرگاه ورثه همگی حاضر شوند و دعوای قتل مورث شان را بالای دو نفر که یکی حاضر و دیگری غایب باشد، اقامه نمایند و بر هر دو نفر مدعی علیهما به قتل گواهان خود را بیاورند و آنان گواهی دهند، در این صورت گواهی گواهان بر مدعی علیه حاضر قبول می شود و او به قصاص میرسد، در حصه مدعی علیه غایب گواهی گواهان قبول نمی شود و بر او قصاص لازم نمی آید و هرگاه حاضر شود و از قتل انکار ورزد، لازم است که ورثه بی مقتول به مواجهه بی وی بینه بی خویش را اعاده نمایند. (ذخیره)

ماده ۶۱۰: هرگاه شخصی دیگری را به قتل برساند و برادر مقتول بالای وی دعوا کرده و گواهان را بیاورد مبنی بر اینکه غیر از او وارث دیگری برای مقتول نیست، اما قاتل بگوید که مقتول پسری دارد، در این صورت باید قاضی حکم قصاص را به تأخیر اندازد و در مورد قول قاتل تحقیقات نماید. (محیط السرخسی)

ماده ۶۱۱: هرگاه دو نفر بر شخصی گواهی دهند که او کسی را خطا کشته است و بر عاقله وی به ادای دیت حکم شود. بعد از آن شخصی که به قتل او گواه داده بودند، زنده پیدا شود، عاقله محکوم علیه میتواند دیت را از ولی واپس بگیرند و یا از گواهان.

در صورتیکه بر شخصی به قتل عمد، گواهی دهند و آن شخص کشته شود. بعد از آن شخصی که به کشته شدن وی گواهی داده بودند، زنده حاضر شود، ورثه شخص مشهود علیه، اختیار دارند که از ولی ضمان بگیرند و یا از گواهان. هرگاه ضمان را از گواهان بگیرند، هم بنا به ترجیح قول صاحبین (ابویوسف و محمد) گواهان میتوانند که به ولی رجوع کنند. (کافی) اگر شاهدان کذب و زور باشند، بقرار نظامنامه جزا باید تعزیر شوند.

ماده ۶۱۲: هرگاه گواهان بر اقرار قاتل به قتل خطا یا به قتل عمد، گواهی دهند، بعد از آن کسیکه اقرار به قتل او صورت گرفته بوده، زنده حاضر آید، درین صورت بر گواهان ضمان لازم نمی آید و ضمان بر ولی است. (المحیط)

ماده ۶۱۳: هرگاه گواهان بر قتل عمد گواهی دهند و مشهود علیه قصاص شود، بعد از آن گواهان از گواهی که داده بودند، رجوع کنند، بر گواهان دیت لازم می گردد و قصاص لازم نمی آید. (مضمرات)

ماده ۶۱۴: هرگاه گواهان بر شخصی به قتل خطا گواهی دهند و آنها رجوع کنند، بر آنها دیت از مال شان لازم می گردد.

در جنایت بر اعضای بدن که از روی خطا باشد، نیز همین حکم است. (بدایع)

ماده ۶۱۵: هرگاه شخصی کشته شود و از وی دو پسر به جای بماند و پسر کلان مقتول بر پسر خورد وی گواهان را بیاورد که او پدر خود را کشته است و پسر صغیر مقتول بر شخصی اجنبی گواهان را بگذراند که پدرش را او کشته است. درین صورت پسر کلان مقتول از پسر خورد وی، نصف دیت را بگیرد و پسر خورد مقتول، نصف دیت را از همان شخص اجنبی اخذ بدارد، اگر هردو پسر مقتول یکی بر دیگری گواهان را بیاورند، بر هر یکی از آنها نصف دیت برای دیگری لازم میگردد. در هردو صورت میراث مقتول از هردو پسر وی میباشد. (الکافی)

ماده ۶۱۶: هرگاه شخصی کشته شود و دو پسر از خود بجای بگذارد، یکی از آنها بر شخصی گواهان را بیاورد که او پدرش را عمداً کشته است و پسر دوم مقتول، بر همان شخص و بر شخص دیگری، گواهان را تیر کند که آن هردو نفر عمداً پدرش را کشته اند، در این صورت قصاص بر هیچکس لازم نمی آید و برای پسر اول نصف دیت بر ذمه یی کسی است که بر وی گواهان را آورده است. (خزانة المفتیین)

ماده ۶۱۷: هرگاه شخصی به قتل برسد و دو پسر از خود بجای بگذارد و یکی از آن دو بر شخصی گواهان را بیاورد که او پدرش را عمداً به قتل رسانده است و پسر دوم بر شخصی دیگری بینه بیاورد که او پدرش را خطاءً کشته است، بر هیچ یک از هردو مدعی علیهما، قصاص لازم نمی آید. برای پسری که دعوای قتل عمد کرده است، نصف دیت بر مدعی علیه وی در مدت سه سال و برای پسری که دعوای قتل خطا کره است، نصف دیت بر عاقله یی مدعی علیه وی در مدت سه سال لازم می گردد. (محیط)

ماده ۶۱۸: هرگاه شخصی به قتل برسد و یک پسر و یک برادر از خود به جای بگذارد و هر یک از آنها دعوای قتل آن شخص را بر دیگری بنماید، درین صورت گواهان برادر مقتول لغو است و به گواهی گواهان پسر مقتول بر برادرش حکم می شود.

اگر از مقتول دو پسر به جای مانده باشند و هر یکی از آنها بر دیگری گواه بیاورند و برادر مقتول دعوای یکی از آن دو پسر مقتول را بر علیه دیگری تصدیق نماید، تصدیق وی هیچگونه اعتباری ندارد. (کافی)

ماده ٦١٩: هرگاه دو پسر مقتول یکی بر دیگری مبنی بر قتل پدرشان گواهان خود را بیاورند بعد ازان برادر مقتول گواهانی را بیاورد مبنی بر اینکه آن هردو پسر مقتول پدرشان را کشته اند، گواهان برادر مقتول قبول می شود و میراث مقتول به برادرش میرسد و بر پسران مقتول در قتل عمد قصاص لازم می گردد و در قتل خطا دیت بر عاقله یی آنها لازم می آید. (محیط)

ماده ٦٢٠: هرگاه شخصی بر دیگری دعوا کند که مدعی علیه، ولی مرا به شجّه یی موضحه مجروح نموده است که از اثر آن هلاک شده است و گواهان وی، گواهی شجّه یی موضحه و صحت یابی مجنی علیه را از آن را بدهند، گواهی آنان در اثبات شجّه یی موضحه، قبول میشود و بر مدعی علیه به قدر موضحه، قصاص لازم می گردد.

هم چنین اگر یک نفر گواه، به سرایت شجّه (و موت مجنی علیه از آن) و گواه دیگر به صحت یابی مجنی علیه از شجّه گواهی دهند، گواهی هردو گواه در اثبات دعوای شجّه قبول میشود، زیرا هردو گواه در آن متفقند. اگر مدعی دعوای صحت یابی از شجّه را بنماید، گواهی سرایت آن باطل میشود. (عتابیه)

ماده ٦٢١: هرگاه شجّه کمتر از موضحه باشد مثل سمحاق و کمتر از آن، تاوان آن را عاقله جانی متحمل نمی شوند مگر آنکه جراحت سرایت کرده و منجر به مرگ مجنی علیه شده باشد.

اگر مدعی دعوا کند که مقتول از آن شجّه هلاک شده است و من دیت او را بر عاقله مدعی علیه دعوای دارم و بر دعوای خود، دو نفر گواه بیاورد و یک نفر موافق دعوای وی گواهی دهد و گواه دیگر بر صحت یابی مجنی علیه از آن شجّه ادای شهادت نماید، گواهی آنان به اثبات شجّه قبول می شود و مدعی علیه بر پرداخت ارش شجّه از مال خودش محکوم می گردد. (محیط)

ماده ٦٢٢: هرگاه گواهان بر شخصی گواهی قتل را بدهند و گواهان دیگری بر شخص دیگری گواهی قتل بدهند و مدعی بر هردو نفر مدعی علیهما دعوای قتل را بنماید، گواهی همه گواهان باطل می شود. (هدایه)

تألیف دوکتور عبدالرزاق السنهوری - حشمت ابوستیت
ترجمه: دکتر عبدالله "عطائی"

مصادر قانون

فهرست:

مطلب دوم

- ۴۲ ..... جنبش کُد سازی
- ۴۲ ..... ۱- کُد شرائع قدیم : .....
- ۴۲ ..... قوانین رومان : .....
- ۴۲ ..... قانون انگلستان : .....
- ۴۳ ..... شریعت اسلامی : .....
- ۴۴ ..... قانون قدیم فرانسه : .....
- ۴۴ ..... ۲- کُدهای نوین : .....
- ۴۴ ..... اول - در کشورهای غربی : .....
- ۴۵ ..... دوم - در کشورهای جهان شرق : .....
- ۴۵ ..... ۳ - کُدهای مصر : .....
- ۴۶ ..... کُدهای مختلط : .....
- ۴۷ ..... لائحه ترتیب محاکم شرعی : .....
- ۴۷ ..... کُدهای ملی : .....
- ۵۰ ..... ترتیب لائحه مجالس احتساب : .....

مطلب دوم جنبش کُد سازی

در این مطلب از کُدهای شرائع قدیم، جنبشهای کُد سازی نوین و کُدهای قانونی در مصر صحبت میکنیم .

۱- کُد شرائع قدیم :

قوانین رومان :

قوانین رومان دوبار "کُد" سازی شده است یک بار در پایان مرحله اول با ایجاد الواح دوازده گانه قانون رومان، و بار دیگر در پایان مرحله اخیر از توسعه آن متمثل در کُدهای جوستینیان در قرن شانزدهم میلادی، و این کُدهای اخیر مهم ترین کُدهای شرائع قدیم است، زیرا با متعدد بودن مصادر قانون رومان پیدا کردن نص قانون واجب التطبيق کار آسانی نبود و از این سبب امپراطور جوستینیان بر آن شد تا قوانین متفرقه از مصادر مختلف را جمع آوری کرده، و پس از رفع تناقضات و اشکالات آن همه قوانین را در یک کتاب وارد کند.

امپراطور جوستینیان بدین منظور کمیته از مشرعین و فقهاء را وظیفه داد تا همه قوانین را در مجموعه های "کُد" وارد کنند، که پس از انجام شدن این مهم جوستینیان کُدهای قانونی رومان قدیم را زیر عنوان « Corpus Juris Ciloile » با مهر و نشان امپراطوری روم صادر کرد.

و پس از این عمل مهم جای تعجب باقی نمی ماند که قانون رومان با این انسجام و دقت و سهولت و زیبایی شکلی، اصل همه قوانین اروپا باشد.

قانون انگلستان :

قانون انگلستان عادتاً کُد نمیشود زیرا دارای اصل قضائی است، و همانگونه که کُد سازی قضاء نا ممکن است کُد سازی قانون انگلستان نیز کار آسانی نیست.

و از آنکه جمع و ترتیب سوابق قضائی به - کُد سازی - شباهت دارد، جمع آوری شماری از قوانین انگلستان همانند قواعد مرتبط به فروش کالاها و اوراق بها دار شرکتها نیز به کُد سازی قوانین شباهت دارد.

از سوی دیگر تلاشهای فردی انجام شده است که هدف آن جمع آوری قوانین است همانند کتاب - ستیفین - « stephen » در قانون جزاء و کتاب دایسی « Dicey » در قانون

بین الملل خصوصی که هدف آنان گذاشتن زیربنائی برای کُد سازی است و با آنکه این تلاشها را نمی توان کُد رسمی تلقی کرد اما ممکن آن را گاهی در راستای کُد سازی قانون انگلیسی تلقی نمود.

شریعت اسلامی :

شریعت اسلامی تا قبل از - مجله الاحکام - کُد نشده بود، تا آنکه ترکها این کُد معروف را صادر کرده و در بسیاری از کشورهای عربی از جمله عراق و سوریه مورد تطبیق است.^۱ همچنانکه مرحوم قدری پاشا^۲ شریعت اسلامی را به شکل غیر رسمی در کتابهای معروف آن به نام مرشد الحیران فی المعاملات الاسلامیة و الاحوال الشخصیة و الوقف، کُد سازی کرده است.

^۱ - مجله الاحکام العدلیه در میان سالهای ۱۲۸۵ هـ = ۱۸۶۹ م و سالهای ۱۲۹۳ هـ = ۱۸۷۶ صادر گردیده، و کار کمیسیون ترتیب مجله هفت سال و هشت ماه ادامه یافته است. کمیسیون ترتیب مجله الاحکام از هفت فقیه و قانوندان عصر که عبارت بودند از ۱- سید احمد جودت. ۲- سید خلیل، ۳- سیف الدین، ۴- سید احمد خلوصی، ۵- سید احمد حلمی، ۶- محمد امین الجندی، ۷- علاء الدین ابن عابدین، تشکیل یافته است. این کمیسیون در مدت زمان مکلفیت آن مجله الاحکام را در ۱۶ جزء صادر کرده اند.

تمیز مجله الاحکام بر دیگر کتب فقه آن است که به شکل مواد قانونی مرتب تقسیم گردیده است و این نوع ترتیب و تقسیم در کتابهای عربی و فقهی معمول نبوده و قبل از آن فقط یک کتاب در علوم قانونی به نام " تعریب قانون الحدود و الجنایات " از زبان فرانسه به عربی ترجمه شده بود. مترجم.

^۲ - محمد قدری پاشا در سال ۱۸۲۱ از خانواده ترکی الاصل در شهرک ملوی در مصر چشم به جهان گشوده است دروس ابتدائی را در شهرک ملوی فرا گرفته و برای مرحله متوسط و بالاتر به قاهره منتقل گردیده و در مدرسه زبانها و الازهر شریف علم آموخته است او در علوم فقهی و قانون، ترجمه، و موسیقی ید طولایی داشته او تألیفات ارزشمندی را به زبانهای فرانسوی و عربی از خود به جای گذاشته که از مهم ترین آنها است .

- مرشد الحیران الی معرفة احوال الانسان فی المعاملات الشرعیة .

- الاحکام الشرعیة فی الاحوال الشخصیة تطبیق ما وجد فی القانون المدنی موافقاً لمذهب ابی حنیفه .

- محمد قدری پاشا به روز چهارشنبه ۱۷ ربیع الاول ۱۳۰۶ برابر با ۲۱ نوامبر ۱۸۸۶ به عمر ۶۵ سالگی وفات کرده است. مترجم

قانون قدیم فرانسه :

جنبش کُد سازی در فرانسه از زمان شاه " شارل هفتم " در اواسط قرن پانزدهم میلادی آغاز گردیده تا دولت فرانسه را از حیث قانونیت یکدست نماید، این جنبش در زمانهای لویی چهاردهم، و لویی پانزدهم به تأثیر گذاری واضح از سوی " کلیبر " Colbert و " داجسو Dagesseau " ادامه یافته، و چندین قانون به شکل فرمانهای شاهی صادر گردید. تا آنکه با انقلاب کبیر فرانسه قوانین تحقیق جنایی ۱۶۷۰ و قانون تجارت ۱۶۷۳ و قانون بیع و بخشش در سال ۱۷۳۱ صادر گردید، البته صدور چنین مجموعهات قانونی گامی در راه " کُد سازی " در فرانسه بوده است.

۲- کُدهای نوین :

اول - در کشورهای غربی :

پس از انقلاب فرانسه تصمیم دولت مردان فرانسه بر آن شد که قوانین آن کشور را جمع آوری کرده و از این طریق تطبیق یکسان آن را به انحای جمهوریت تضمین کنند، که با تقدیم شدن چندین طرح به مجمع ملی - پارلمان - مورد تأیید قرار نگرفت. تا آنکه ناپلئون در سال ۱۸۰۰ کمیته ای را از چهار تن از علمای بزرگ فرانسه " پارتلس portalis " بویت Bigot " مالویل malleille " و پرونچت pronchet " تشکیل داده تا مجموعه قوانین مدنی را کُد نمایند، که با اصرار و پیگیری ناپلئون این دانشمندان در سال ۱۸۰۴ مجموعه معروف ناپلئون 'code napoleon' را صادر کرده که پیش درآمدی برای کُدهای نوین قرار گرفت. در واقع کُد ناپلئون توانست میان مجموعه قوانین حاکم در زمان شاهی و میان افکار و اندیشه های زاده انقلاب وفق دهد، زیرا این کُدها به عنوان همزه وصلی میان موروثات قانونی، و موجبات تحولات و اندیشه های نوین تلقی گردید. و تأخیر صدور این کُدها هرگز بی فائده نبود بلکه برعکس فاصله پانزده سال میان آغاز انقلاب و صدور "کُد" سبب شده بود که روح و روان مردم فرانسه آرام گرفته و قوانین جدید از کششهای انقلابی پرخشونت و پرعاطفه خالی باشد. و دلیل بر این ارتباط وثیق میان گذشته و زمان

^۱ - پس از صدور کد مدنی فرانسه در سال ۱۸۰۰ که اصول محاکمات مدنی در سال ۱۸۰۶ و کد تجارتی و دریائی در سال ۱۸۰۷ و کد اجراءات ۱۸۰۹ و کد جزائی فرانسه در سال ۱۸۱۰ صادر گردید. و پس از این تاریخ به مدتی کدهای مختلف دیگری نیز در قوانین کار و زراعت صادر گردیده است.

وضع "کُد ناپلئون" آن است، که اکثریت مبادی قانونی و نصوص این کُد از کتابهای دو فقیه معروف فرانسه Domat و Pothier " بر گرفته شده است لهذا "کُد ناپلئون" به مدت نیم قرن از زمان بدون هیچ نوع تغییری در آن، جامعه را حاکمیت نمود، و اگر تغییری هم در آن وارد شده خیلی محدود و وفق مقتضای تغییر زمان و نسلها بود، گفتنی است که در این مورد زحمات و فضل فقهاء و محاکم را نیز نباید فراموش کرد زیرا آنان هم به نوبه خود پیوسته سعی کردند تا نصوص کُدها را با نیازمندیهای اجتماعی و اقتصادی جامعه همپا نمایند. که البته با تحولات جزری جامعه و ضرورت افتادن به بازنگری در کُد ناپلئون، قانونگذار فرانسه به ایجاد تغییر در این "کُد" دست یازید.^۱

یادآوری می شود که انتشار قانون ناپلئون اثر سحر انگیزی بر قانونگذاران اروپا داشت، زیرا این مشرعین خود را در برابر کتابهای آسان، واضح و خالی از تناقضی یافتند که توانسته است فرانسه را از نگاه قانونی یک دست نماید، و از آن بود که قانونگذاران اروپا به چنین بافتی روی آورده و هریک از کشورهای اتریش در سال ۱۸۱۱، ایتالیا در سال ۱۸۶۵، ترکیه عثمانی در سال ۱۸۶۹، سوئزرلند در سال ۱۸۸۱ آلمان در سال ۱۹۰۰ قوانین خود را کُد سازی کردند.

دوم - در کشورهای جهان شرق :

کشورهای شرقی نیز در مسیر اروپا قدم گذاشته و نخستین کشور شرقی در این راستا هندوستان بود که کُد جزای خود را در سال ۱۸۶۰ بوجود آورده سپس کُدهای مصر در سالهای ۱۸۷۵ و ۱۸۸۳ و کُد جزای سودان در سال ۱۸۹۱ و پس از آنها کُدهای مختلف ژاپن، چین، و عراق ساخته شده است.

۳ - کُدهای مصر :

مصر تا قبل از اصلاح نظام قضاء کُد قانونی درستی را نمی شناخت همچنانکه - مجله الاحکام- را نیز تطبیق نمیکرد، زیرا مصر از نگاه نظام قضائی از دولت خلافت عثمانی فرق داشت. و جنبش کُدسازی در مصر مرتبط و تابع تأسیس محاکم در آن بوده

^۱ - در سال ۱۹۴۵ فرمان ریاستی در مورد تشکیل کمیته ای به ریاست استاد " جولیودی لامورانیدیر " رئیس فاکولته حقوق پوهنتون پاریس مبنی بر تعدیل قانون مدنی فرانسه صادر گردید. " تاریخ نوشتاری این کتاب از سوی علامه سنهوری همزمان کمیته با کار این بوده است. مترجم "

است، زیرا هر وقت نوع معینی از نظام قضائی بوجود می‌آمد کُدهای لازم برای تطبیق را نیز وضع میکردند. و جنبش تأسیس محاکم در مصر با تأسیس محاکم "مختلط" آغاز گردید که همزمان با تأسیس این نوع محاکم، قوانین مختلطی هم گذاشته شد، و با بوجود آمدن محاکم "شرعی" لوائح شرعی تطبیقی نیز وضع گردید. و آنگاه که محاکم "اهلی داخلی" بوجود آمد قوانین داخلی نیز وضع شد. و قبل از وضع شدن کُد قوانین مصر در سال ۱۹۴۷ مجالس احتسابی و لوائح آن وجود داشت که بگونه خلاصه از این کُدهای مختلف یادآور می‌شویم.

کُدهای مختلط :

اولین کُدهای قانونی مصر کُدهای قوانین مختلط بود.^۱ زیرا آنگاه که خدیوی اسماعیل - حاکم مصر - تصمیم گرفت که امتیازات بیگانگان در مصر را تنظیم کند، با بدست آوردن توافق کشورهای بیگانه - که اتباع آنها در مصر زندگی میکردند - محاکمی را ایجاد کرد که دارای صلاحیت عام رسیدگی به قضایای همه اتباع داخلی و خارجی را داشته باشد، مشروط بر آنکه قانون قابل تطبیق در آن برگرفته شده از کُدهای فرانسه باشد، زیرا این کُدها از هر مجموعه قوانین دیگری مشهورتر و منظم تر بوده و برای تطبیق در چنین حالتی مناسب تر بود. که البته در اثر این توافق مهم استاذ "مونوری Monori" وکیل مدافع معروف فرانسوی مقیم مصر که خود رئیس دارالانشاء "دیر کل" کمیسیون بین المللی وضع لائحة محاکم مختلط بود مأموریت یافت تا شش کُد قانونی را همانند کُدهای فرانسه وضع کند، که مأموریت وی با وضع کُدهای مدنی، تجارتی، دریایی، مرافعات، جزاء، و اجراءات جزائی انجام گردیده که البته کُدهای مذکور در کلیات برگرفته شده از قانون فرانسه بوده، و در بعضی از جزئیات همانند شفعه و تصرفات مریض در مرض موت، مسائل بیع و اجاره از شریعت اسلامی گرفته شده بود.

کُدهای مختلط با ایراد تعدیلاتی از سال ۱۸۷۰ تا ۱۴ اکتبر سال ۱۹۴۹ تاریخ ملغاء شدن محاکم مختلط، واجب التطبیق بود.

^۱ - مقصود از کُدهای مختلط مجموعه قوانین حاکمه بر اتباع مصر و بیگانگانی است که به حکم وجود استعماری در مصر زندگی میکردند.

لائحه ترتیب محاکم شرعی :

مصر در ربع اخیر قرن نوزدهم شاهد جنبش اصلاحات قضائی گسترده ای بود، زیرا پس از تأسیس محاکم مختلط، حاکمیت مصر بر آن شد که در مورد لائحة تنظیمی محاکم شرعی تجدید نظر کند، و همان بود که نخستین تعدیل در این لائحة در سال ۱۸۸۰ آغاز گردیده و تعدیلات جوهری دیگری در سالهای ۱۸۹۷، ۱۹۰۹، ۱۹۱۰ و ۱۹۳۱ بوجود آمد.

لائحه ترتیب محاکم شرعی عبارت از کُد اصول محاکمات مدنی و تجارتی بود که در پیشگاه این محاکم تطبیق می شد، و این لائحة در اساس آن برگرفته شده از قانون مرافعاتی بود که محاکم ملی و محاکم مختلط آن را مورد تطبیق قرار داده و اصل آن به کُدهای فرانسه بر میگشت.

گفتنی است که لائحة مذکور به اضافه اصول محاکمات مدنی، متضمن قواعد قانونی ماهوی بود که در واقع جای مناسب آن کُد مدنی است، و نه کُد مرافعات .

تا آنکه در پنجم دیسامبر سال ۱۹۳۶ شورای وزیران مصر قراری را مبنی بر تشکیل کمیسیونی متشکل از علمای بزرگ به منظور وضع قانون همه جانبه در احوال شخصیه صادر کرد.

در قرار شورای وزیران آمده بود که کمیسیون مکلف است تا قانون احوال شخصیه را وفق روح عصر و زمان و متناسب به حالت جامعه از مذاهب فقهی چهارگانه استنباط کند و این کمیسیون کار خود را با وضع قانون شماره ۷۷ سال ۱۹۴۳ در امور مالی، خانواده، و میراث و قانون شماره ۴۸ سال ۱۹۴۶ در امور اوقاف، و قانون شماره ۷۱ سال ۱۹۴۶ در امور وصیت انجام داد.

کُدهای ملی :

وجود محاکم مختلط، دولت مصر را بر آن وا داشت تا قضاء میان اتباع مصر را همانند قضاء میان بیگانگان مقیم در آن تنظیم کند بناءً در سال ۱۸۸۱ کمیسیون وضع کُدهای ملی -داخلی- را تشکیل داد، و این کمیسیون در عمل فقیه " فاشیر " را برای وضع کُد اجراءات جزائی و کُد جزاء و " موریوندو " را برای وضع کُد مرافعات و کُد مدنی مکلف نمود.

و در سال ۱۸۸۳ لائحه ترتیب محاکم داخلی را صادر نمود که این لائحه تا صدور قانون " نظام قضاء در مصر " در سال ۱۹۴۹ نافذ بود.

همچنانکه در سال های ۱۸۸۳ - ۱۸۸۴ به اضافه از صدور کُدهای مدنی، مرافعات، تجارتی، دریایی، جزاء، و اجراءات جزائی، محاکم داخلی نیز بوجود آمد. و در پاسخ به سؤال تعجب آور ذیل، که چگونه قوانین خارجی توانسته اینگونه تحولی را در مصر بوجود آورد؛ در حالیکه باور طرفداران مدرسه تاریخی بر آن است که قانون باید زاده محیط زیست و تحولات درونی جامعه باشد! به این سؤال از سه نگاه پاسخ داده میشود :

اول: قانونگذار مصر به مسائل مرتبط به شخص، محیط، و معتقدات دینی تماس نگرفته و همه مسائل متعلق به احوال شخصیه را به محاکم شرعی و مجالس مذهبی " نصرانیان " واگذار کرده است.

دوم: احکام متعلق به معاملات در مصر که در مجال قوانین خارجی قرار دارد، بازهم ورود قانون فرانسه در آن آنچنانکه در وهله اول به نظر می رسد نمی باشد زیرا نفوذ قوانین فرانسه به خصوص در مسائل تجارتی از زمان حکومت - محمد علی - آغاز گردیده بود، به اضافه آنکه وجود طبیعی و احتکاک مصریان با بیگانگان در زمانهای طولانی، مصریان را برای پذیرش قوانین بیگانه آماده کرده بود. این همه اسباب پذیرش با در نظر داشت آن است که اختلاف ویا تنافر واضحی در مجال معاملات میان احکام شریعت اسلامی و قانون فرانسه وجود نداشته و قانونگذار مصر در بعضی از مسائل مدنی به شریعت اسلامی مراجعه کرده است.

سوم : باید فضل محاکم مصر را در تطبیق این قوانین - خارجی - در نظر داشت، زیرا این محاکم بود که به قدر توان و احتمال، نصوص قوانین وارداتی را، بگونه تطبیق کرد که با ظروف و حالات اجتماعی مصریان متوافق و مناسب باشد.

گفتنی است که کُدهای جزاء و اجراءات جزائی بار اول در سال ۱۹۰۴ تعدیل گردیده و تعدیل دوم آن پس از توافق نامه مونتو^۱ در سال ۱۹۳۴ با توحید قانون داخلی و مختلط بود

^۱ - توافق نامه مونترو در شهر " مونترو سویس " میان کشورهای انگلستان، اتحاد شوروی، یوگسلاوی، رومانی، فرانسه، بلغارستان، اتریش، یونان، ژاپان و ترکیه به امضاء رسیده است.

اما کدهای قانونی دیگر به حال خود باقی ماند، تا آنکه کد مدنی جدید در سال ۱۹۴۸ و کد مراجعات مدنی و تجارتي در سال ۱۹۴۹ صادر گردید. و نظر به اهميت کد مدنی در چهارچوب معاملات مدنی و در چهارچوب علوم قانونی به شکل عام " به اعتبار آنکه قانون مدنی اساس قواعد کلی تنظیم کننده روابط همه افراد و صیغه ای خطاب مفصل همه روابط است " ^۱ مناسب است که به شکل خلاصه به مراحل مختلف وجود این کد اشاره کنیم .

دست اندرکاران قانون اعم از شخصیتهای علمی و قضائی پس از صدور کد مدنی مصر " کد مختلط سال ۱۸۷۶ و کد داخلی ۱۸۸۳ " نظر به آنکه این کدها در مقطع های تاریخی معین، گذاشته شده و احکام آن از منابع خاصی استنباط شده بود، دریافتند که باید در مورد آن تجدید نظر شود. ^۲ گفتنی است که در این راستا تلاشهای دیگری نیز انجام شده است که از آن جمله مساعی کمیسیونهای مراد سید باشا و کامل صدقی باشا در سال ۱۹۳۶ به منظور رفع نواقص کد مدنی قابل یادآوری و ستایش است.

اما از اینکه تلاشهای گذشته به نتیجه ملموسی نرسانید مأموریت بازنگری کامل کد مدنی به عهده شخصیت معروف علوم قانونی استاد عبدالرزاق سنهوری و مسیو " لامیر " گذاشته شد. طرح تعدیل کد مدنی تا سال ۱۹۴۲ ادامه یافته و طی سه سال در معرض همه پرسی قرار گرفت. و در سال ۱۹۴۵ کمیسیون متشکل از پنج شخصیت قانونی به ریاست عبدالرزاق سنهوری آراء و ملاحظات وارده را پس از توحید به وزارت عدلیه ارائه نموده و مأموریت خود را در ماه نوامبر سال ۱۹۴۵ به پایان رسانید.

این طرح قانونی بزرگ در سال ۱۹۴۸ از سوی مجلسین به تصویب رسیده، و پس از توشیح شاهانه، صادر و در ماه ژولای سال ۱۹۴۸ در جریده رسمی منتشر گردید، و اعتبار از ۱۵

به مقتضای این توافق نامه ترکیه حق حاکمیت بر تنگه بسفور را که پس از توافق نامه لوزان سال ۱۹۲۳ از دست داده بود باز پس گرفت این توافق نامه نظام عبور و مرور کشتیهای تجارتي، و جنگی را در حالتهای صلح و جنگ تنظیم میکند. مترجم

^۱ - برگرفته شده از گزارش کمیسیون قانون مدنی مجلس سنا.

^۲ - در شناخت وضع تاریخی این کدها مراجعه میشود به اعمال مقدماتی آن در آرشیف پارلمان مصر و مقاله استاذ دکتور عبدالرزاق السنهوری در مجله القانون و الاقتصاد السنة السادسة، العدد الاول ص ۳- ۱۴۴- عیوب کد مدنی قدیم .

اکتبر سال ۱۹۴۹ کد مدنی که ولایت آن در همه سرزمین مصر نافذ است مورد تطبیق قرار گرفت.

ترتیب لائحه مجالس احتساب :

مجالس احتساب پس از ملغاء شدن نهاد معروف " بیت المال " بوجود آمد، و نخستین لائحه ترتیب این مجالس در سال ۱۸۹۲ بود که چندین بار مورد تعدیل قرار گرفت؛ اما تعدیل جوهری آن در سال ۱۹۲۵ بود که مسأله قضاء در احوال شخصیه را برای همه مصریان به قطع نظر از دیانت آنان تنظیم کرده بود.

زیرا این لائحه موضوع اختصاص رسیدگی به کلیه مسائل متعلق به اهلیت، وصایت و حجر را برای همه مصریان تنظیم کرده بود، عمل به این لائحه تا صدور قانون جدید در سال ۱۹۴۷ و ملغاء شدن مجالس احتساب با تأسیس محاکم احتساب که قانون را تطبیق میکرد ادامه داشت البته محاکم احتساب در صورتیکه نصی در قانون جدید وجود نمیداشت احکام شریعت اسلامی را مورد تطبیق قرار میداد.

تتبع و نگارش: پوهندوی محمدولی امینی

پیوست به گذشته

اصول و قواعد جزا شناسی در کد جزای افغانستان

فصل سوم

اصول و اهداف مجازات

فهرست:

فصل سوم

۵۱	اصول و اهداف مجازات
۵۲	مبحث اول: اصول کلی حاکم بر مجازات
۵۲	۱- اصل قانونی بودن مجازات:
۵۹	۳- اصل تساوی مجازات:
۶۱	۴- اصل منع محاکمه مجدد
۶۴	۵- اصل صلاحیت جهانی
۶۶	منشاء اصل صلاحیت جهانی:
	قوانین جزائی کشورها با به وجود آمدن نظام های جزائی معاصر و پیشرفت سریع و روز افزون تکنیک و تکنالوژی در حال تحول و تکامل است، کشورها من جمله کشور ما(افغانستان) با معاهدات، کنوانسیونها وسایر اسناد بین المللی و حقوق بشری ای ملحق گردیده که اصلاح و به روز ساختن قوانین را مصرانه می طلبد، نظام های جزائی روز بروز رنگ و بوی انسانی تر و بشردوستانه به خود میگیرد. افغانستان به منظور رسیدن به این قافله جهانی، از این تحولات و پیشرفت ها متأثر گشته، و در کد جزای جدید خویش برخی تحولات را با توجه به مقتضیات زمان به وجود آورده است.

رعایت اصول وقواعد معین حقوقی و معیار های بین المللی در مورد مجازات هم در حقوق داخلی و هم در حقوق جزای بین المللی و سایر اسناد بین المللی یکی از مهمترین موضوعات مربوط به حقوق جزا است، کود جزای جدید افغانستان برای نخستین بار این قواعد و اصول را بشکل منسجم و تحت فصل جداگانه (فصل دوم) تحت نام (اصول وقواعد عمومی) جا داده است و طی مواد ۵ الی ۱۶ به تذکر و بیان آن پرداخته است. از طرف دیگر کود جزا کوشیده است تا بر علاوه وضع و تبیین این اصول حاکم بر مجازات، مجازات را ظاهراً برای نیل به اهداف معینی وضع نماید. بنابر آن در این فصل طی دو مبحث، مبحث اول اصول عمومی حاکم بر مجازات، و مبحث دوم اهداف مجازات را به بحث و بررسی می گیریم.

مبحث اول: اصول کلی حاکم بر مجازات

در نظام های جزائی جدید، مجازات ها باید زیر اشراف و سایه برخی اصول پذیرفته شده در حقوق وضع و تطبیق گردد، از میان این اصول، مهمترین آنها، قانونی بودن مجازات، متناسب بودن مجازات و شخصی بودن مجازات به حساب می آیند. بر علاوه آن برخی دیگر، اصولی اند که رعایت آن نیز از جمله خواسته های مهم نظام های جزائی معاصر به حساب می آید، مانند اصل منع محاکمه مجدد...

بعضی از این اصول مانند اصل قانونی بودن و شخصی بودن مجازات، از قبل در نظام جزائی افغانستان پذیرفته شده است^۱ اما برخی از این اصول مانند اصل منع محاکمه مجدد، اصل صلاحیت جهانی .... جدیداً در کود جزای سال ۱۳۹۶ افغانستان عرض وجود نموده است.

بشکل عام تمام این اصول را بطور مختصر به بحث میگیریم و تحولات وارده بر آنها را از منظر کود جزای کشور مورد مطالعه قرار خواهیم داد.

۱- اصل قانونی بودن مجازات:

امروزه قانونی بودن مجازات از جمله اصول اساسی و انکار ناپذیر حقوق جزا به حساب میآید که مورد اتفاق تمامی نظامهای حقوقی دنیا است، اصل قانونی بودن مجازات به این معنی است که، افراد تنها در برابر اعمالی مسؤولیت جزائی خواهند داشت که آن اعمال در زمان

۱. مواد ۲۶ و ۲۷ قانون اساسی سال ۱۳۸۲ و مواد ۲ و ۳ قانون جز سال ۱۳۵۵^۱

ارتکاب شان بدون هیچ ابهامی، در قانون، جرم شمرده شده باشند و برای آنها مجازات در نظر گرفته شده باشد. هر چند مونتسکیو و ولتر از قانونی بودن مجازات سخن رانده بود ولی حقیقتاً بکار یا نخستین نویسنده ای است که بر قانونی شدن مجازات در رساله خود (جرائم و مجازات) تاکید بیشتر داشته و آنرا عمومیت می بخشید، به عقیده بکار یا تنها بر پایه قوانین میتوان مجازات متناسب با جرائم را تعیین کرد این امتیاز خاص، تنها با قانونگذار که نماینده جامعه ای است و بر اساس یک قرارداد اجتماعی شکل گرفته است تعلق دارد.^۱ به عقیده بکار یا این قانون است که در مقابل خود کامگی قاضی سد واقع میگردد.

اسناد بین المللی معاصر اصل قانونی بودن مجازات را به شدت مورد توجه قرار داده است، بند ۱ ماده ۱۵ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی در این زمینه مقرر می دارد: «هیچ کس به علت فعل یا ترک فعلی که در موقع ارتکاب بر طبق قوانین ملی یا بین المللی مجرم نبوده محکوم نمی شود و همچنین مجازات شدید تر از آنچه در زمان ارتکاب جرم قابل اعمال بوده تعیین نخواهد شد.»

بند دوم ماده ۱۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر نیز اصل مورد بحث را به رسمیت شناخته است. به همین ترتیب کنوانسیون های ۱۹۴۹ ژنیو^۲، کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی های انسانی، مصوب ۴ نوامبر ۱۹۵۰ در ماده هفتم، کنوانسیون امریکایی حقوق بشر، مصوب ۲۲ نوامبر ۱۹۶۹ در ماده نهم و کنوانسیون افریقایی حقوق بشر و ملت ها مصوب ۲۷ جون ۱۹۸۱ در بند دوم ماده هفت خود به اصل قانونی بودن مجازات تعهد و پابندی را اعلام داشته است.

۱. بکار یا، سزار، جرائم و مجازات، ترجمه، اردبیلی، محمد علی، ص ۳۴^۱

۲. الف- کنوانسیون ژنو راجع به رفتار با اسیران جنگی بوده، مصوب مؤرخ ۱۲ اگست ۱۹۴۹، در ماده ۹۰ اصل قانونی بودن مجازات را تبیین داشته. ب- کنوانسیون ژنو در مورد حمایت از غیر نظامیان بوده، مصوب مؤرخ ۱۲ اگست ۱۹۴۹، مواد ۶۴ و ۶۷ آن از اصل قانونی بودن مجازات را پذیرفته است. ج- پروتوکل اضافی شماره ۱ کنوانسیون های ۱۹۴۹ ژنو راجع به حمایت از قربانیان جنگ های مسلحانه بین المللی، مصوب ۸ جون ۱۹۷۷ در قسمت الف بند ۷ ماده ۷۵ از اصل قانونی بودن مجازات تذکر بعمل آمده است. د- پروتوکل اضافی شماره ۲ کنوانسیون های ۱۹۴۹ ژنو راجع به حمایت از قربانیان جنگ های مسلحانه غیر بین المللی، مصوب ۸ جون ۱۹۷۷ در قسمت ج بند ۲ ماده ۶ از اصل قانونی بودن مجازات تذکر بعمل آمده است.

اساس نامه محکمه جزائی بین المللی در بند ۱ ماده ۲۲ خویش در مورد اصل قانونی بودن مجازات تاکید دارد: «هیچ کس به موجب این اساس نامه مسوولیت جزائی نخواهد داشت مگر اینکه عمل وی، در زمان وقوع، منطبق با یکی از جرایمی باشد که در صلاحیت محکمه است.»

اصل قانونی بودن مجازات در شریعت اسلام نیز جایگاه خاص و رفیعی از آن خود نموده است، به عنوان مثال خداوندج در قرآن کریم در این زمینه میفرماید: مَنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا ترجمه: و هیچکس بارگناه دیگری را به دوش نمی کشد و ماهرگز قومی را مجازات نخواهیم کرد، مگر آنکه پیامبری مبعوث کرده باشیم (تا وظایف شان را بیان کند).

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا ترجمه: خداوند هیچکس را جز به مقدار توانایی که به او داده، تکلیف نمی کند.

قاعده (لاجریمه و لا عقوبه الی بالنص)، یا قاعده قبح عقاب بلایان، نیز قرأت اصل قانونی بودن مجازات را دارد.

اصل قانونی بودن مجازات، در ماده ۲۷ قانون اساسی بدین گونه به رسمیت شناخته شده است: «..... هیچ شخص را نمیتوان تعقیب، گرفتار و یا توقیف نمود مگر بر طبق احکام قانون، هیچ شخص را نمیتوان مجازات نمود مگر به حکم محکمه با صلاحیت و مطابق به احکام قانونی که قبل از ارتکاب فعل مورد اتهام نافذ گردیده باشد.»

همچنان ماده ۳ قانون جزای سال ۱۳۵۵ نیز در مورد اصل قانونی بودن مجازات بشرح ذیل صراحت دارد: «هیچ کس را نمیتوان مجازات نمود مگر مطابق به احکام قانونی که قبل از ارتکاب فعل نافذ بوده باشد.»

کود جزا در مورد اصل قانونی بودن مجازات در ماده هفتم خویش چنین تذکر دارد: «.....هیچ جزای را نمیتوان تطبیق نمود مگر این که در این قانون تصریح شده باشد؛ هیچ شخصی را نمیتوان مجازات نمود، مگر به حکم محکمه ذیصلاح، مطابق به احکام قانونی که

۱- سوره الاسراء آیه ۵۱

۲- سوره طلاق آیه ۷

قبل از ارتکاب فعل مورد اتهام، نافذ گردیده باشد.....»

نکته دیگری جالب توجه در مورد اصل قانونی بودن مجازات در کود جزا، تأکید بر محدوده این قانون (کود جزا) در مورد مجازات است، ماده ۸ کود جزا در این زمینه مقرر میدارد: «۱- تشخیص جرم و تعیین جزا به اساس قیاس جواز ندارد. ۲- جرم شمردن و تطبیق هر نوع جزا بر عملی که در این قانون جرم شناخته نشده و برای آن جزا معین نشده باشد، جواز ندارد.»

در مورد فرمایش بالا کود جزا که تعیین جرم را به اساس قیاس جایز نمیداند، و هر نوع مجازات که این قانون تعیین نکرده باشد را مردود میداند، در این مورد سوال اساسی چگونگی انطباق این ماده با حکم ماده ۱۳۰ قانون اساسی است، که در این رابطه ماده ۱۳۰ قانونی اساسی مشعر است:

«...هرگاه برای قضیه‌ی از قضایای مورد رسیدگی، در قانون اساسی و سایر قوانین، حکمی موجود نباشد، محاکم با پیروی از احکام فقه حنفی و در داخل حدودی که این قانون اساسی وضع نموده، قضیه را بنحوی حل و فصل می نمایند که عدالت را به بهترین وجه تأمین نمایند.»

هرچند در این ماده قانون اساسی، مراجعه به فقه مشروط به شرط تأمین عدالت است، مفهوم این قید آن است که قاضی فقط زمانی میتواند برای حل و فصل یک قضیه از برداشتهای فقهی استفاده نماید که عدالت را تأمین نموده بتواند، در غیر آن چنین صلاحیت را نخواهد داشت. ولی با آن هم به نظر میرسد از زاویه اصل قانونی بودن مجازات این حکم مورد تردید باشد. بدون تردید، مراجعه قاضی به فقه، در مورد دعاوی مدنی، تجارتی و امثال آن، در صورتیکه در این قانون اساسی و سایر قوانین در زمینه حکمی موجود نباشد، کاری عادی و طبعی بوده و حتی وجود این گونه ماده برای چنین موارد رهگشا است.^۱

اما آیا در موردی که یک عمل در قانون جرم نباشد و برای آن جزای تعیین نگردیده باشد میتوان به فقه مراجعه کرد؟

هرچند ظاهراً پاسخ کود جزا در مورد این سوال با قاطعیت تمام منفی است، چنانچه حکم

^۱. علامه، غلام حیدر، نقدی بر قانون جزای افغانستان از منظر اصل قانونی بودن جرایم و جزاها، ص ۷

مینماید: «تشخیص جرم و تعیین جزا به اساس قیاس جواز ندارد؛ جرم شمردن و تطبیق هر نوع جزا بر عملی که در این قانون جرم شناخته نشده و برای آن جزا معین نشده باشد، جواز ندارد.» ولی جواب این سوال هنوز کاملاً روشن نیست که آیا حکم ماده ۸ کود جزا با حکم ماده ۱۳۰ قانون اساسی در تضاد و تناقض قرار خواهد گرفت یا خیر.

گرچه اصل قانونی بودن مجازات متضمن حفظ حقوق و آزادی های فردی است، اما از سوی دیگر نسبت عدم همخوانی با هدف فردی کردن مجازات مورد انتقاد قرار گرفته است، چنانچه طرفداران مکتب تحقیقی از این طرز تفکر مکتب کلاسیک انتقاد نموده اند، و میگویند که این مکتب فقط به عمل مجرمانه توجه نموده، خود مجرم، موضوعات و مشکلات مرتبط به وی را فراموش کرده است.^۱ با فردی کردن مجازات که امروزه یکی از اهداف مهم مجازات به حساب میآید، و غالباً روش حد اقل و حد اکثر مجازات در قوانین جزائی کشور ها به همین دلیل پذیرفته شده است، از جمود و قاطعیت اصل قانونی بودن مجازات کاسته شده می‌رود.

۲- اصل شخصی بودن مجازات:

انسان اولیه در آغاز پیدایش در مقابل عمل مجرمانه علیه خود یا علیه اقرباء خود، به انتقام توسل جسته و تشفی خاطر از زرده متضرر یا ورثه وی هدف اساسی بود، لذا نه تنها شخص مجرم بلکه نزدیکان و وابستگان وی نیز در معرض انتقام قرار می گرفتند، لیکن به تدریج زمانی که بشر متمدن گردید انتقام جای خود را به عدالت خصوصی داد. پیدایش اصل قصاص در این دوران گام مهمی در جهت حاکمیت اصل شخصی بودن مجازات است. با وجود آن آثار مسوولیت جمعی حتی در قانون حمورابی که اصل قصاص را پذیرفته به شکل اشکار به چشم می رسد. طبق این اصل (قصاص) مجازات باید فقط بر شخص مجرم اعمال شود، نه بر اعضای خانواده و خویشاوندان او، آثار مجازات نیز باید به مجرم محدود شود و نباید به دیگران سرایت کند.^۲

قبل از به وجود آمدن نظام های جزائی جدید، مجازات خصوصیت شخصی نداشت، مسوولیت مجرمین، اعضای خانواده و بستگان او را نیز در بر داشت، وقتی

^۱. صانعی، پرویز، حقوق جزای عمومی، ص ۶۲۴

^۲. گلدوزیان، ایرج و حسینجانی، بهمن، مقاله مبانی اصل شخصی بودن مسوولیت کیفری، ص ۴

شخص، مرتکب جرم خطرناک مانند اقدام علیه جان سلطان می گردید، نه تنها مجرم، بلکه اعضای خانواده او را به منظور کسب اطلاعات شدیداً شکنجه می کرد.^۱ پس از گذشت این برهه، احراز شرایط مسئولیت جزائی برای اعمال مجازات، ضروری شناخته شد و مجازات بر کسی تطبیق می شد که یک تقصیر به او نسبت داده شده باشد، بدین ترتیب شخصی بودن مسئولیت به وجود آمد که بر مبنای آن مجازات باید فقط به شخص مسؤل «عافل، بالغ، آگاه و مختار» تطبیق شود، نه بالای هر فرد، پس خواست اصل شخصی بودن مجازات است تا خود فرد مرتکب، در برابر عمل مجرمانه خود یا نتیجه مجرمانه که به وجود آورده است پاسخگو باشد نه دیگران.^۲

طبق اصل شخصی بودن مجازات، مجازات باید فقط بالای مجرم اعمال شود و آثار مجازات نیز باید صرف به مجرم محدود بوده باشد. هر چند اصل شخصی بودن مجازات متضمن منوط کردن مجازات به مجرم بوده میتواند، اما آثار مجازات نمیتواند نسبت به خانواده و وابستگان مجرم بی تأثیر بوده باشد، وقتی کسی به حبس یا اعدام محکوم می گردد، بدون شک اولاد، همسر و خانواده او نسبت نبود وی دچار تشویش، نا راحتی و نا امنی شده و از نظر مادی با مشکلات زیادی روبرو می گردند و در حقیقت نان آور خانواده و منبع عاطفه و الطاف خود را از دست داده است. مجازات نقدی نیز به وضع مالی خانواده و اعضای آن تأثیر مستقیم دارد، وقتی که یک مجرم به مجازات نقدی محکوم می گردد و قبل از پرداخت آن فوت می نماید، در این صورت معمولاً مبلغ محکوم بها از اموال وی پرداخت میشود که در میزان مالکیت ورثه نسبت به اموال متوفی تأثیر میگذارد.^۳ به همین ترتیب مجازات شخص حکمی تا حدی زیاد از اصل شخصی بودن مجازات فاصله می گیرد، مثلاً وقتی یک شرکت تجارتی به علت تخلف برخی از مدیران برای مدتی از فعالیت باز می ماند یا کاملاً منحل می گردد و یا حد اقل به جزای نقدی محکوم می گردد، سهامداران بی گناه نیز از این مجازات به ناحق متأثر می گردند.

اصل شخصی بودن مجازات «مجازات باید فقط به مجرم اعمال شود» با اصل فردی بودن

۱. صانعی، پرویز، حقوق جزای عمومی، ص ۶۳۱

۲. گلدوزیان و حسینجانی، همان ص ۵

۳. صانعی، پرویز، همان، ص ۶۳۲

مجازات که به مفهوم مجازات مجرم با در نظر داشت شخصیت، جنسیت، اوضاع و شرایط ارتکاب جرم میباشد، متفاوت است، اصل شخصی بودن مجازات در مرحله اجرا و تطبیق مجازات بوده و اصل فردی کردن مجازات در مرحله رسیدگی و محاکمه می باشد.

شخصی بودن مجازات در دین مبین اسلام یکی از اصول اساسی و بنیادی بوده و شارع مقدس آنرا مورد توجه و تأکید خاص قرار داده است. آیات متبرک ذیل به عنوان نمونه شاهد خوبی، مبنی بر رعایت این اصل در قلمرو جزائی اسلام است:

لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ^۱ (او) از آنچه می کند، باز خواست نمی شود، و آنان باز خواست می شوند.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَلَتَسْأَلَنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ^۲

«و اگر الله می خواست همه شما را یک امت قرار می داد، و لیکن هر کس را بخواهد؛ گمراه می کند، و هر کس را بخواهد؛ هدایت می نماید، و قطعاً از آنچه می کردید، بازخواست خواهید شد»

وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى^۳

«و اینکه برای انسان (بهره ای) جز آنچه سعی کرده، نیست»

قُلْ أَغْيَرِ اللَّهُ أَبْغِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ [الأنعام:

۱۶۴]^۴

«بگو: آیا غیر الله، پروردگاری را بجویم در حالی که او پروردگار همه چیز است؟! و هیچ کس گناهی مرتکب نمی شود؛ مگر آنکه به (زیان) خود اوست و هیچ گناه کاری بارگناه دیگری را به دوش نمی گیرد، سپس بازگشت همه شما به سوی پروردگارتان است، پس شما را از آنچه در آن اختلاف داشتید، آگاه می کند»

۱. سورة الانبياء، آية ۲۳

۲. سورة النحل، آية ۹۳

۳. سورة النجم، آية ۳۹

۴. سورة الانعام، آية ۱۶۴

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ^۱

«هر کس که کار شایسته انجام دهد، پس به سود خود اوست، و هر کس بدی کند، پس به زیان اوست، و پروردگار تو هرگز به بندگان ستم نمی‌کند»

اصل شخصی بودن مجازات را ماده ۲۶ قانون اساسی افغانستان به رسمیت شناخته است، و در زمینه چنین اعلام می‌دارد: «جرم یک عمل شخصی است. تعقیب، گرفتاری یا توقیف متهم و تطبیق جزا به او به شخص دیگری سرایت نمی‌کند». کد جزای افغانستان با پیروی از احکام قانون اساسی، احکام شریعت اسلام و اسناد بین المللی اصل شخصی بودن مجازات را پذیرفته و طی ماده ۹ خویش در این زمینه بیان می‌دارد: «جرم عمل شخصی است و جزای مترتب بر آن به شخص دیگری سرایت نمی‌کند». به همین ترتیب فقره اول ماده ۸۴ کد جزا مسؤولیت جزائی را یک امر شخصی می‌داند.

۳- اصل تساوی مجازات:

اصل تساوی مجازات بدین معنی است، مجرمین که در شرایط مشابه مرتکب جرم مشابه شده اند باید مجازات مشابه شوند، اختلاف طبقاتی، قومی، نژادی، مذهبی، اقتصادی و امتیازات شخصی نمیتواند موجب اختلاف، تفاوت و امتیاز در مجازات آنها شود. در گذشته حقوق جزا شاهد نابرابری و برخورد چندگانگی در مقابل اشراف، نجیب زاده گان، روحانیون و افراد عادی بوده است.

در حقوق اروپایی بکار یا نخستین کسی است که بعد از منتسکیو بر اصل تساوی مجازات تأکید بیشتر کرده و فصل ۲۳ رساله خویش را بدان اختصاص داده است. به نظر بکار یا مجازات باید برای نخستین و آخرین نفر از شهروندان یکسان باشد.^۲ به نظر منتسکیو مجازات باید با یکدیگر هماهنگ و متناسب باشد، و میان عمل که صدمه بیشتر وارد می‌کند تا عمل که لطمه کمتر می‌رساند فرق گذاشته شود.^۳

اصل تساوی مجازات مطلق نبوده و در مواردی با محدودیت های عملی روبرو بوده است، زیرا مقنن به منظور فردی کردن مجازات اختیارات وسیع را به قاضی حتی مقامات اجرائی

۱. سورة فُصِّلَتْ، آیه ۴۶

۲. بکار یا، همان، ص، ۹۳

۳. پانوش اردبیلی، محمدعلی در رساله جرایم و مجازات، ص ۹۴

داده است، بنابر آن ممکن است دو مجرم که مرتکب جرم مشابه شده اند، یکی به حد اقل مجازات و دیگری به حد اکثر مجازات محکوم شوند، همچنان ممکن است قاضی در مورد یکی به کیفیات مشدده و در مورد دیگری به کیفیات مخفیه متوسل گردد، یا اینکه یکی را به مجازات تنفیذی و دیگری را به مجازات تعلیقی یا یکی را به حبس و دیگری را به مجازات نقدی محکوم نماید، از اینرو است که میگویند اصل تساوی مجازات با اصل فردی کردن مجازات همخوانی چندانی ندارد.

میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی نیز اصل تساوی مجازات را به رسمیت شناخته و ماده ۲۶ این کنوانسیون مقرر میدارد: «تمام افراد در مقابل قانون برابر هستند و بدون تبعیض، مستحق حفاظت (حمایت) مساوی در مقابل قانون میباشند. از این لحاظ قانون باید هر نوع تبعیض را مانع شود و برای تمام افراد حفاظت های (حمایت های) مؤثر و مساوی را علیه هر نوع تبعیض و در هر مرحله ای مانند نژاد، رنگ، جنس، زبان، مذهب، عقاید سیاسی و دیگر عقاید، منشاء ملی، اجتماعی، دارائی، تولد (نسب) و یا هر وضعیت دیگری تضمین نماید.» همچنان بند الف ماده ۱۴ این میثاق برابری همه افراد در مقابل محاکم را ضروری میداند.

ماده اول اعلامیه جهانی حقوق بشر در این زمینه مقرر میدارد: «تمام افراد بشر آزاد به دنیا می آیند و از لحاظ حیثیت و حقوق باهم برابرند، همه دارای عقل و وجدان میباشند و باید نسبت به یک دیگر با روح برادری رفتار کنند.» ماده ۲۲ قانون اساسی افغانستان در زمینه تساوی افراد چنین صراحت دارد: «هر نوع تبعیض و امتیاز بین اتباع افغانستان ممنوع است. اتباع افغانستان اعم از زن و مرد در مقابل قانون دارای حقوق و واجبات مساوی میباشند.»

کود جزای افغانستان با توجه به تأکید اصل تساوی افراد در قانون اساسی کشور و سایر اسناد بین المللی که افغانستان عضویت آنها را دارد^۱، اصل تساوی مجازات را مورد توجه قرار داده است که در حقیقت این یک پیشرفت خوبی در زمینه هماهنگی قانون جزا با قانون اساسی و اسناد بین المللی در این زمینه است.

^۱. برای نمونه: منشور سازمان ملل متحد، اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی، محکمه جزایی بین المللی.....

ماده ۶ کد جزای در این زمینه چنین بیان میدارد: «مظنون، متهم و محکوم بدون نظر داشت تعلقات ملیتی، نژادی، زبانی، قبیله ای، دینی یا مذهبی، عقیده سیاسی، جنس، تحصیل، شغل، نسب، دارایی، موقف اجتماعی، محل سکونت و اقامت در برابر قانون از تساوی کامل برخوردار می‌باشند.»

اصل تساوی مجازات در شریعت اسلام نیز مقام رفیعی دارد، چنانچه خداوند ج در این زمینه میفرماید:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ^۱ «ای مردم! بی‌شک ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم، و شما را تیره‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم، تا یکدیگر را بشناسید، همانا گرامی‌ترین شما نزد الله پرهیزگارترین شماست، بی‌گمان الله دانای آگاه است»

۴- اصل منع محاکمه مجدد^۲

اصل منع محاکمه مجدد که آنرا به نام منع محاکمه مضاعف می‌شناسند، یکی از اصول مهم حقوق جزا است که به اساس آن هیچ کس را نباید به خاطر ارتکاب یک جرم، دوبار محاکمه و مجازات کرد. اصل منع محاکمه مجدد عبارت است از قاعده ای که تعقیب، محاکمه و صدور حکم مجدد برای همان جرم^۳ یا رفتار را منع می‌کند.^۴

بنابر آن هرگاه کسی به موجب حکم قطعی محکوم یا تبرئه گردد، دوباره نمی‌توان او را بخاطر همان جرم محاکمه و مجازات کرد. یا این که شخص به موجب حکم قطعی تبرئه یا محکوم گردد دیگر نباید از سوی مقامات قضائی همان دولت یا حتی از طرف دولت دیگر، مجدداً مورد تعقیب قرار گیرد.

بند ۷ ماده ۱۴ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی در مورد منع محاکمه مجدد مقرر میدارد: «هیچ کس را نمی‌توان بخاطر جرمی که وی قبلاً به موجب یک حکم قطعی و بر

^۱. سورتة الحجرات، آیه ۱۳

^۲. Double Jeopardy

^۳. Same offense

^۴. خالقی، علی و احمدی، محمدعارف، مقاله: قاعده منع محاکمه مجدد در نظام حقوقی افغانستان، اسناد بین المللی حقوق بشر و فقه حنفی، ص ۵

اساس قوانین و اصول محاکمات یک کشور از ارتکاب آن تبریه یا به خاطر آن محکوم شده است، مجدداً مورد تعقیب یا مجازات قرار داد.»

اساس نامه محکمه جزائی بین المللی نیز در ماده ۲۰ خویش، محاکمه و مجازات مجدد متهم را چه در این محکمه و چه در یک محکمه ملی دیگر و برعکس آنرا، ممنوع اعلام کرده است.

حمایت از حقوق و آزادی های متهم و اجتماع از رهگذر امر اختتام یافته جزائی، حمایت افراد در برابر خطر محاکمه و مجازات برای همان جرم و تضمین امنیت قضائی اشخاص از یک طرف، مقتضای عدالت و حمایت از حقوق بشری افراد از سوی دیگر، از جمله مهمترین مبانی اصل منع محاکمه مجدد می باشد.

از نظرفقه حنفی نیز اصل منع محاکمه مجدد پذیرفته شده و محاکمه مجدد را مردود میداند. از نظر فقه حنفی وقتی حکم صادر گردید، قاضی نمیتواند آنرا نقض و بار دیگر به موضوع رسیدگی نماید، زیرا رای او دارای اعتبار امر مختوم است. مگر زمانی که متوجه شود که در رسیدگی اشتباه اساسی رخ داده است.^۱ مجلة الأحکام در ماده ۱۸۳۷ در این زمینه چنین صراحت دارد: «الدعوى التى حکم واعلم بها موافقة لاصولها المشروعة أی : موجوداً فى الحکم اسبابه وشروطه، لاتجوز رؤيتها وسماعها تکراراً»

یعنی دعوی که در مورد آن به اساس اصول شرعی حکم صادر و حکم آن اعلام شده باشد یعنی در صورت فیصله اسباب و شروط حکم موجود بوده باشد، شنیدن آن بار دیگر ورسیده گی به آن جواز ندارد.

رعایت این اصل در سطح بین المللی و نسبت به احکام صادره از محاکم خارجی نیز قابل رعایت بوده چنانچه ماده ۲۰ اساس نامه محکمه جزائی بین المللی صراحت دارد. در این زمینه فقه حنفی رویکرد سازگارانه با اسناد بین المللی حقوق بشر دارد، زیرا احناف محاکمه مرتکب از بابت جرم ارتکابی در خارج از قلمرو اسلامی اعم از این که در آنجا مجرم محاکمه شده باشد یا خیر جایز نمی دانند، مثلاً هرگاه مسلمان یا کافر حربی در دارالحرب مرتکب غضب مال دیگری شود، یا مسلمان آنجا مسلمان دیگری را عمدآ به قتل برساند، بعد

^۱. همان، ص ۷

از مراجعه به دارالاسلام مرتکب محاکمه و مجازات نمی شود، زیرا حکومت اسلامی سلطه ای بر دارالحرب ندارد و نه دارالحرب ولایتی بر ما دارد.^۱

در نظام حقوقی افغانستان اصل منع محاکمه مجدد به مفهوم سنتی سابقه نسبتاً طولانی دارد، در قاعده ۱۱۵ اساس القضاات سال ۱۸۸۵ میلادی که از فقه حنفی اقتباس شده است مشعر است: «هرگاه نزد قاضی ثابت شود که در مورد یک دعوی سلاطین قبلی افغانستان شخصاً حکم صادر کرده اند، این حکم همچنان معتبر بوده و قابل رسیدگی مجدد نیست.^۲ اصل منع محاکمه مجدد به مفهوم معاصر برای نخستین بار در اصول نامه جزای جرایم مأمورین و جرایم علیه منفعت و امنیت عامه مصوب سال ۱۳۴۱ وارد نظام جزائی افغانستان شده است. بند ب ماده سوم این اصول نامه در زمینه چنین صراحت دارد: «هرگاه جرم شخص علیه دولت افغانستان یا یکی از اتباع آن نباشد، تنها در صورتی محکوم به مجازات شده میتواند که از رهگذر جرم خود، در محکمه دولت خارجی محاکمه شده و جزا ندیده باشد.» به همین ترتیب این اصل در قانون جزای سال ۱۳۵۵ طی ماده ۱۹ به رسمیت شناخته شده است: «دعوی جزائی علیه شخصی که ثابت نماید محاکم خارجی در مورد جرم منسوبه، او را بری الزمه دانسته یا به حکم قطعی او را به جزای محکوم و جزاء بر او اجرا شده است، یا این که دعوی جزائی قبل از صدور حکم قطعی یا مجازات محکوم بها به موجب قانون ساقط گردیده باشد، نمی تواند اقامه شود.»

قانون اجراءات جزائی سال ۱۳۹۳ افغانستان نیز بشکل تلبیحی اصل منع محاکمه مجدد را پذیرفته است، مواد ۲۹۴، ۲۹۸ و ۲۹۵ این قانون در زمینه یادآوری های لازم را بعمل آورده است. ماده ۲۹۴ قانون اجراءات جزائی مقرر میدارد: «هرگاه در باره یک دعوی جزائی حکم قطعی صادر شود، اعتراض بر آن جزا از طریق تجدید نظر بنحوی که در این قانون تعیین گردیده است، جواز ندارد.» ماده ۲۹۵ قانون اجراءات جزائی چنین حکم می نماید: «بعد از صدور حکم قطعی در مورد یک دعوی جزائی محکوم علیه را نمیتوان بار دیگر به اساس ظهور دلایل جدید یا به اساس تغییر وصف قانونی همان جرم محاکمه نمود.» همچنان قانون اجراءات جزائی سال ۱۳۹۳ در جمع اسباب سقوط دعوی جزائی

^۱. عوده، عبدالقادر، د اسلام جنایی تشریع او وضعی قوانین، ترجمه، هدایت، عبدالهادی، ص ۲۷۵

^۲. الکوزایی، احمدجان، اساس القضاات، به اهتمام میر عبدالرازق دهلوی

ومجازات، طی بند ۶ ماده ۷۱ خویش محاکمه قبلی را سببی از اسباب اسقاط کننده مجازات میدانند. « در صورتی که شخص قبلاً به اتهام عین جرم مورد محاکمه قرار گرفته و حکم قطعی در مورد صادر شده باشد.»

کود جزای سال ۱۳۹۶ افغانستان اصل منع محاکمه مجدد را مورد قبول و تأیید قرار داده است، محاکمه مجدد را اعم از احکام صادره محاکم ملی و محاکم خارجی مردود دانسته است. ماده ۱۳ کود جزا در این زمینه بیان میدارد: « شخصی که یک بار به خاطر ارتکاب یک جرم، در محاکم داخلی مورد محاکمه قرار گرفته و بالای وی حکم صادر شده باشد، به دلیل بروز دلایل جدید بخاطر ارتکاب همان جرم نمی‌توان مجدداً وی را مورد محاکمه قرار داد. شخصی که یک بار بخاطر ارتکاب یک جرم در محاکم دولت خارجی یا بین المللی مورد محاکمه قرار گرفته و بالای وی حکم قطعی یا نهایی صادر شده باشد، مجدداً در رابطه به همان جرم در محاکم داخلی مورد محاکمه قرار گرفته نمی‌تواند.»

به نظر میرسد حکم ماده ۱۹ قانون جزای سال ۱۳۵۵ مبنی بر منع محاکمه مجدد نسبت به حکم بند دوم ماده ۱۳ کود جزای جدید واضح تر و دور از اغماض و پیچیدگی بوده باشد، زیرا در قانون اولی بر علاوه تذکر حکم قطعی محکومیت، از بری الزمه شدن و حتی از سقوط جرم ومجازات به اساس قانون، قبل از قطعی شدن حکم صحبت بعمل آمده است، اما در قانون جدید فقط به کلمه حکم قطعی اکتفا شده، از بری الزمه شدن، تطبیق مجازات صادره از احکام محاکم خارجی و سقوط جرم ومجازات به اساس حکم قانون قبل از قطعی شدن حکم تذکر بعمل نیآورده است.

۵- اصل صلاحیت جهانی^۱

در حقیقت اصل صلاحیت جهانی یکی از اصول حاکم بر صلاحیت جزائی در حقوق جزای بین المللی است. اصل صلاحیت جهانی عبارت از اصلی است که به دولت ها اجازه می دهد صلاحیت جزائی خود را بر افرادی اعمال کنند که مرتکب جنایاتی علیه حقوق بین الملل شده اند و در عین حال نسبت به آن افراد که بر مبنای اصول صلاحیت سنتی و مرسوم (صلاحیت سرزمینی، صلاحیت شخصی و صلاحیت واقعی) قابل اعمال نیست.^۲

^۱ . Universal jurisdiction principle

^۲ . زمانی، سید قاسم و حسینی اکبر نژاد، هاله، اصل صلاحیت جهانی در آینه دیوان کیفری بین المللی، ص ۲

و یا اصل صلاحیت جهانی عبارت از توسعه صلاحیت محاکم داخلی یک کشور برای رسیدگی به جرمی است که نه در قلمرو کشور رسیدگی کننده واقع شده است، نه متهم تبعه آن کشور است، نه مجنی علیه یا متضرر و نه جرم علیه آن کشور ارتکاب یافته است.^۱

به اصطلاح دیگر اصل صلاحیت جهانی عبارت از توسعه صلاحیت اعمال قوانین جزائی یک کشور در رسیدگی به جرایم بین المللی است، در جای که جرم آن بر اساس هیچ کدام از اصول صلاحیتی دیگر (صلاحیت سرزمین، شخصی، مبتنی بر تابعیت مجنی علیه و واقعی) قابل تعقیب توسط محاکم آن کشور نباشد.^۲

اصل صلاحیت جهانی به هر دولت اجازه تعقیب مجرمینی را میدهد که جرایم خاصی را مرتکب شده اند ولو دولت تعقیب کننده با جرم و مجرم هیچ نوع رابطه را نداشته باشد، زیرا از طرفی جرم در سرزمین آن دولت واقع نگردیده تا صاحب صلاحیت سرزمینی بوده باشد، از سوی دیگر جرم علیه منافع آن دولت واقع نگردیده تا دارنده صلاحیت واقعی باشد، همچنان دولت با مجرم و مجنی علیه هم رابطه ندارد که صاحب صلاحیت شخصی مثبت^۳ یا صلاحیت شخصی منفی^۴ بوده باشد، بناً در این صورت معیار صلاحیت محل دستگیری مجرم است که بنابر آن کشور، صاحب صلاحیت جهانی می باشد.^۵

این اصل برای رفع خلأی ناشی از عدم قابلیت تطبیق اصول دیگر، به وجود آمده است و این همان صفت فرعی یا ثانوی اصل صلاحیت جهانی است که در تحقق بزرگترین هدف حقوق جزای بین الملل که همانا جلوگیری از بی مجازات ماندن مجرم است، یاری میرساند. جلوگیری از بی مجازات ماندن مجرمین، اخلال نظم عمومی کشور محل دستگیری، تحقق عدالت و بر هم خوردن نظم عمومی بین المللی از جمله مهمترین مبانی اصل صلاحیت جهانی به حساب میآید.

کود جزای افغانستان برای نخستین بار اصل صلاحیت جهانی را به رسمیت شناخته است،

۱. فروغی، فضل اله، منشاء و ماهیت حقوقی اصل صلاحیت جهانی، ص ۳

۲. پور بافرانی، حسن، حقوق جزای بین الملل، ص ۱۵۹

۳. صلاحیت مبتنی بر تابعیت مجرم

۴. صلاحیت مبتنی بر تابعیت مجنی علیه

۵. پور بافرانی، همان

شاید این اقدام را به منظور ایفای تعهدات ناشی از الحاق با اسناد بین المللی^۱ مانند اساس نامه محکمه جزائی بین المللی، میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی، کنوانسیون های چهارگانه ژنیو مصوب ۱۹۴۹..... برداشته است، از سوی دیگر این قانون (کود جزا) برای نخستین بار جرایم مهم مشمول اصل صلاحیت جهانی (جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت و جنایت نسل کشی) را در قانون داخلی خود جرم انگاری نموده است.

ماده ۲۶ کود جزایی افغانستان در زمینه مقرر میدارد:

«جرایمی که مطابق اسناد بین المللی جرم شناخته شده باشد، مرتکب آن در صورت یافت شدن در افغانستان مطابق احکام قوانین کشور مورد تعقیب عدلی قرار داده میشود، مشروط بر اینکه این گونه اعمال در این قانون جرم شناخته شده و بر آن مجازات معین و سایر صلاحیت های سرزمینی، شخصی یا ذاتی قابل تطبیق نباشد.»

منشاء اصل صلاحیت جهانی:

از نظر حقوق بین الملل منشاء صلاحیت جهانی ممکن است معاهده یا عرف باشد، صلاحیت جهانی دولت های عضو کنوانسیون به یکی از دو شکل پیشینی می شود:

اولاً در برخی از این کنوانسیون ها دولت های عضو صلاحیت دارند و حتی ملزم به تعقیب و محاکمه متهمین جرایم مذکور در محاکم خود هستند یعنی نیاز به تصویب قانون جداگانه ندارد و مستقیماً در کشور های عضو قابل اجرا است.

ثانیاً کنوانسیون های هستند که خود مستقیماً به نفع دولتها ایجاد صلاحیت نمی کنند، بلکه از آنها میخواهند که با وضع قانون در حقوق داخلی خود، صلاحیت جهانی خویش را نسبت به جرایم مورد نظر کنوانسیون تثبیت نماید. لذا در این نوع کنوانسیون ها صلاحیت جهانی بطور مستقیم از کنوانسیون ناشی نمی شود، بلکه کنوانسیون تنها دولتها را مکلف به ایجاد صلاحیت برای خود می نمایند.^۲ پس گفته میتوانیم که محاکم داخلی مشروعیت صلاحیت جهانی خود را از عرف یا معاهده بین المللی و قوانین ملی کشور متبوع کسب می نمایند.

کود جزای افغانستان در این زمینه برای کسب مشروعیت اصل صلاحیت جهانی هر دو

۱. ماده ۷ قانون اساسی «دولت منشور ملل متحد، معاهدات بین الدول، میثاق های بین المللی که افغانستان به

^۱ آن ملحق شده است و اعلامیه جهانی حقوق بشر را رعایت می کند.

^۲. فروغی، فضل الهی، همان، ص ۴

این مورد (معاهده بین المللی وقانون داخلی) را شرط گذاشته است. ماده ۲۶ این قانون برای اعمال اصل صلاحیت جهانی چهار شرط ذیل را وضع نموده است:

- ۱- جرایم مشمول این صلاحیت باید در اسناد بین المللی جرم پنداشته شده باشد؛
  - ۲- مرتکب آن در افغانستان یافت شود؛
  - ۳- این نوع اعمال در قوانین داخلی جرم بوده باشد و برای آن مجازات معین شده باشد؛
  - ۴- سایر صلاحیت های سرزمینی، شخصی یا ذاتی قابل تطبیق نباشد.
- بنابر آن محاکم ملی نمی توانند جرایم مشمول اصل صلاحیت جهانی را مورد رسیدگی قرار دهند، مگر این که در مقررات ملی کشور و طبق حقوق بین الملل از این صلاحیت برخوردار بوده باشد.

لیکونکی : دوکتور عبدالکریم زیدان
زباړونکی : قضاوتپوه حضرت گل حسامي

داسلامي فقهي بنسټونه درېم باب

فهرست:

درېم باب	۶۸
داحكامو د استنباط لارې او قواعد	۶۸
لومړۍ فصل	۷۰
لغوي اصولي قواعد	۷۰
لومړۍ مطلب : خاص	۷۱
لومړۍ فرعه	۷۶

داحكامو د استنباط لارې او قواعد

۲۵۷- سريزه :

په لومړي باب كې دحکم او دهغه د متعلقانو او په دوهم باب كې داحكاموله دلايلو څخه وگړيدو اوس غواړو چې په دې باب كې د احكامو د استنباط له لارواودهغو له مصادرو او قواعدو څخه خبرې وكړو چې مجتهد د احكامو د استنباط او له دې مصادرو او د هغوی له پيژندنې څخه لارښوونه ترلاسه كوي :

لومړنی تشريعي مصدر، د قرآن اوسنت نصوص دی او دا نصوص ، دهراستنباط مرجع او دهر دليل سند دی اوله هغه ځايه چې دا نصوص په عربي ژبه وارد شوي دي نو د نصوصو د تفسير دمخصوصو لغوي قواعد و پيژندل لازم دي اواصوليونو هم د عربي ژبې د اسلوبونو له

استقرا او دهغو پرمعانيو دالفاظو له استعمالولو او پرمعانيو دالفاظو له دلالت او .... وروسته ، د دې قواعدو بيان ته دهمت متي رانغښتي دي .
او البته دا قواعد چې اصولي قواعد^۱ نومېږي ، په يوازې توگه په بشپړ ډول دنصوصو دپوهيدو او دهغو دتفسير لپاره كفايت نه كوي ، بلكې لازمه ده چې داحكامو له تشريع څخه د شارع عمومي موخې وپيژندل شي .

۱- دا قواعد دهرقانوني متن د تفسير لپاره چې په عربي ژبه ليكل شوي وي ، اړين دي ، ځكه دا قواعد او ضوابط دعربي عبارتونو دپوهيدا لپاره دي اوهركله چې قانون په عربي ژبه ليكل شوی وي ، دهغه د الفاظو او عبارتونو پوهيدا به هم د دې موازينو اوضوابطو تابع اوتسليم وي او كوم توپير هم نه لري چې دا قانون لومړی په عربي ژبه ليكل شوی وي ياله بلې ژبې څخه په عربي ژباړل شوی وي او په همدې دليل هم ، ددې قواعدو نه مراعاتول دنصوصو په تفسير كې د قانون پړپوهيدا او دهغه د احكامو په پيژندلو كې د قانوني نصوصو په يوه برخه كې په خطا منجر كيږي ، چې تطبيق يې پر بيلابيلو وقايعو (پيښو) لازم دی او په پايله كې ، دخلكو حقوق ضايع كيږي ، ځكه قاضي قانون دخپلې پوهې له مخې اجراء كوي او كه چيرې د ده پوهه سقيمه يا معيوبه يا غير صحيح وي ، دا چاره د حق د خاوندانو د حقوقو په ضايع كيدو او دهغه له خاوندانو پرته ، ته دحق په وركولو اويا د بيگناه په مجرم گڼلواو دمجرم په بري گڼلو منجر كيږي او په پای كې به گټوره وي چې بيان كړو د قوانينو تفسير په درې ډوله دی .

۱- فقهي تفسير ، چې داسې تفسير دی چې فقهايي په خپله شرح كې پر قوانينو عملي كوي ، ددې تفسير ځانگړنه ، انتزاعي او يوازې منطقي توب او واقعيت ته نه پاملرنه ده .

۲- قضايي تفسير ، چې ځانگړنه يې د قاضي په نزد واقعيت اومطرح شويو وقايعو (پيښو) ته پاملرنه ده او دا تفسير داسې تفسير دی چې د فقهي تفسير پر خلاف د عملي توب صفت اوله واقعيت څخه اغيزمنل ، دهغه غالبه صيغه ده ، سربيره پردې ، دا چې قاضي ، د دعوا د وقايعو دخپرنې پرمهال ، هڅه كوي چې قانون تفسير كړي او د قانون داجراء لپاره په تمهيد كې د قانون په تفسير لاس پورې كوي نوله دې كبله ، جايز نده چې ابتداً اومستقلانه له حاكم څخه وغوښتل شي چې ديوټاكلي قانون دنص لپاره يو تفسير وړاندې كړي ، ځكه د اجراء لپاره د تفسير د ضروري توب په علت ، نو موړی يوازې پروقايعو د تفسير د اجراء پرمهال ، د قانون تفسير ته اقدام كوي .

۳- تشريعي تفسير ، چې داسې تفسير دی چې قانون جوړونكی يې دخپل ځان لپاره ترسره كوي ترڅو په يوه نص كې موجود (شته) غموض (پيچلتيا) يا په يو عبارت كې واقع ابهام تري ليرې كړي يا د مطلق نص له قوانينو څخه يو مقيد كړي اويا دا چې د قانون په تفسير كې نزاع (شخړه) او اختلاف له مينځه يوسي ، او دا ډول تفسير ، په اصلي نص پورې ملحق شوی او دهغه يوه برخه گڼل كيږي ، د تفسير دا ټول مختلف ډولونه دنصوصو دتفسير له قواعدو څخه چې ورته نغوته وشوه - دنص دمنطوق دمراد د پيژندلو په موخه مرسته اخلي ، خو كه چيرې كوم نص شتون ونلري - دمطلوب حكم د پيژندلو لپاره ، له قياس او دتشرع له مقاصدو او ددې په څير شيانو ځينې استفاده كيږي .

همدارنگه د مجتهد لپاره لازمه ده چې د نصوصو يا احكامو ترمينځ د احتمالي تعارض (يوله بله سره اختلاف درلودل) د دفع کولو قواعد او ددې تعارض د دفع کيفيت دڅرنگوالي ، اودهغه لارې اوله هغې جملې ، ناسخ او منسوخ او د دلایلو او احكامو ترمينځ د ترجيح قواعد وپيژني. نو د احكامو داستنباط لارې اودهغو قواعد، په لغوي اصولي قواعدو پريوهه او د تشریع عمومي مقاصدو او د دلایلو ترمينځ د تعارض د له مينځه وړلو پرکيفيت او دهغو پرخينو باندې د ځينو نورو ترجيح او د ناسخ او منسوخ پريپژندلو ولاړې دي .

پردي بنسټ ، دا باب په درې فصلونو ويشل کيږي :

لومړی فصل: اصولي قواعد.

دوهم فصل: د تشریع عمومي مقاصد (موخي) .

درېيم فصل : ناسخ او منسوخ او تعارض او ترجيح .

لومړی فصل

لغوي اصولي قواعد

۲۵۸- سريزه

لکه هماغسي چې وړاندې هم ورته نغوته (اشاره) وشوه دا قواعد دنصوصو دالفاظو پورې دهغوی په وسيله د معانيو د افادې له کبله ، اړيکمن دي اوپه دې قواعدو احاطه هم دلفظ د ډولونو (اقسامو) څخه دمعنا له لحاظه اوترهرې برخې(قسمت) لاندې په مندرجو فروعو اوتقسيماتو (ويشنه) کې دپيژندنې او خبرتيا مستلزم (ايجابوونکي) ده .
اصوليون ، لفظ دمعنا له لحاظه اوله هغه سره دلفظ داريکې له مخې ، په څلورو ډلو ويشي(تقسيموي) :

- ۱- دمعنا لپاره دلفظ د وضعه کولو په اعتبار ، په خاص ، عام اومشترک ويشل کيږي.
- ۲- دهغه لپاره يا له هغه پرته په وضعه شوې معنا کې دلفظ د استعمال په اعتبار ، په حقيقت اومجازاوصريح اوکنايه ويشل کيږي .
- ۳- پرمعناد لفظ د دلالت په اعتبار ، يعنی په هغې معنا کې داستعماليدونکي لفظ دمعنا د وضوح اوخفا له حيثه ، په ظاهر، نص ، مفسر، محکم ، خفي ، مجمل ، مشکل او متشابه ويشل کيږي .

۴- په هغه کې پراستعماليدونکې معنا د لفظ د دلالت د کيفيت اوله لفظ څخه دمعنا د پوهيدو دلارو په اعتبار ، چې د دې اعتبار پربنسټ ، پرمعنا د لفظ دلالت يا د عبارت په طريقه دی يا دا شاري په طريقه اويا دلالت اويا اقتضاء باندی .

په راتلونکو مبحثونو کې به ، په نوموړي ترتيب ، د دې هرو يوو ډولونو په تړاو په ځانگړي بحث کې خبری وشي ، ځکه طبيعي ترتيب هم همدا دی ، ځکه لفظ ، په پيل کې ، معنا روښانه کوي او بيا په معنا کې استعمالیږي او ورپسې د وضوح او خفا له اړخه پرمعنا دهغه دلالت تر څيړنې لاندی نیول کيږي او بيا دمعنا د پيژندلو دلارو په هکله - واضح وي يا خفی - بحث کيږي :

۲۵۹- لومړی مبحث : دمعنا لپاره د لفظ وضعه کول ، لفظ ، دمعنا لپاره دهغه د وضعې په اعتبار ، په خاص اوعام اومشترک ویشل کيږي او تر خاص لاندې هم ، مطلق او مقيد او امر او نهی مندرج دي ، له دې امله ، بحث په درې مطلبونو ویشل کيږي ، لومړی ، خاص ، دوهم ، عام او درېيم ، مشترک .

لومړی مطلب : خاص

د خاص تعريف او ډولونه :

۲۶۰- خاص په لغت کې ، د منفرد په معنا دی او د عربانوله دې قول څخه اخيستل شويدي چې وايي : (اختص فلان بكذا) يعنی : فلاني په هغه څيزانفراد اواختصاص بيا موند (او د اصوليونو په اصطلاح ، خاص ، هر هغه لفظ دی چې يوازې د يوې معنا لپاره وضعه شوی وي .^۱ خاص په درې ډوله (نوعه) ویشل کيږي : شخصي خاص لکه د اعلامو نومونه لکه زيد او محمد ، نوعي خاص لکه رجل او امرأة اوفرس ، جنسي خاص ، لکه انسان . همدارنگه داسې الفاظ لکه علم (پوهه) او جهل (ناپوهي) اودې ته ورته نور څيزونه هم چې د معاني لپاره وضعه شويدي نه د شيانو د ذات لپاره د خاص په شمار کې دي .^۲

د نوعي اوجنسي د خاص والي دليل هم يوازې دا دی چې له خاص څخه موخه دهغه دواحد والي له حيثه پريوې واحدې معنا د لفظ شمول دی ، ديت له پاملرنې پرته چې په بهر کې افراد

^۱ - اصول سرخسی ج ۱ ص ۱۲۵ ، شرح المنار ص ص ۶۴-۶۵

^۲ - اصول التشريع الاسلامی ، علی حسب الله ، ص ۱۸۰

ياكوم مصاديق لري يانه لري او په دې کې شک هم نه شته چې نوعي خاص ، لکه (رجل) ديوې واحدې معنا لپاره وضعه شويدي او هغه هم يو(مذکر) (نارینه) فرد دی چې د صغيروالي له عمر(سن) ځينې تير شويدي او- لکه څرنگه چې يادونه وشوه - دا چې دا معنا په بهرکې مصاديق ولري ، کوم اهميت نه لري .

همدارنگه ، جنسي خاص ، لکه (انسان) هم د يوې معنا لپاره ، يعنی يو واحد حقيقت لپاره وضعه شويدي چې هماغه ناطق حيوان دی او دا هم چې دا واحد حقيقت په بهرکې ځينې انواع ولري کوم اهميت نه لري ، ځکه ، دا د پام وړندی (په پام کې نه دی) ، او له دې کبله ، نوعي خاص او جنسي خاص ، دواړه يوه معنا لری ، ځکه دا دواړه ، له دې امله ، د واحدې معنا لپاره د وضعه شوي شخصي خاص په څير ، يعنی هماغه مشخص ذات لپاره دي .

دخاص له تعريف او دهغه له انواعو(ډولونو) څخه روښانه کيږي چې د اعدادو (عددونو) الفاظ لکه (ثلاثة) او (عشرة) او (عشرين) او (مائة) ټول په دې اعتبار چې د خاص نوعي جزء دي دخاص په شمارکې دي او ځينو اصوليونو په دې تصريح کړې ده .^۱ ، نو(ثلاثة) او دعددونو نور نومونه ديوې واحدې معنا لپاره وضعه شويدي ، ځکه ، دمثال په توگه (ثلاثة) پخپله ددې عدد لپاره وضعه شويدي ، يعنی په هغه کې د موجودو(يوو) لپاره د مجموع والي له حيثه بل خيزته له پاملرنې پرته ، او له ځوافرادو څخه دهغه د ترکيب موندلو له حيثه ، [دبيلگې په توگه دا چې د دريو عدد له : يو، يو او يو ځينې ترکيب موندلی دی] دهغه په خاص والي کوم اغيز نه دی پرې ايستی ، په هغه کې دهیچ کوم کثرت موجب کيږي نه ، ځکه دا چاره د زید د اجزاو د کثرت په منزله ده او دا واقعيت چې د (ثلاثة) معنا نه شو کولای د دې عدد په تشکيلوونکي هريو جزء کې (يعنی دهغو هرو يوو په يو کې) - ومومو ، روښانه کوي ، لکه هماغسې چې د زیدوالي معنا نه شو کولای د زید د اجزاو په ترڅ کې ومومو ، خو ځينو نورو اصوليونو د اعدادو نومونه د خاص په شمار کې راوړي دي نه پردې بنسټ چې دا د نوعي خاصو له جملې څخه دي بلکې په دې بنسټ دلفظ په نفس سره په زياتو اومحصورو کسانو دلالت لري او هرڅه چې هم دارنگه ځانگړنه ولري دخاص جزء دي او په همدې دليل ، د اصوليونو دا ډله ، خاص دارنگه تعريفوي چې : خاص دمحصور کثير لپاره

^۱ - حاشية الزمیری ج ۱ ص ۱۲۸ ، التلویح ج ۱ ص ۳۴ ، تسهيل الوصول الى علم الاصول ، محلاوی ، ص

وضعه شوی لفظ دی ، لکه د اعدادو نومونه (اسامي) یا د واحد خیز لپاره وضعه شوی لفظ دی ، که دا واحد د شخص په اعتبار وي لکه (زید) او که د نوع په اعتبار وي لکه (رجل) او که دا دجنس په اعتبار وي لکه انسان^۱ خومونږه که لومړی تعریف او دهغه ویونکی ومنو او که دوهم تعریف او دهغوی دپیروانو (پلیونو) خبرې ، دا فرق نه لري په دې چې د اعدادو نومونه په خاص شمار کې دي .

۲۶۱- خاص حکم :

خاص ، په خپل نفس کې ، څرګند دی او کوم اجمال او اشکال په کې شتون نه لري اوپه همدې دلیل هم ، په قطعي صورت ، یعنی دخپلې موضوع له پرمعنا له دلیل څخه له راولاړ شوي احتمال پرته دلالت کوي او حکم په قطعي صورت سره دخپل مدلول لپاره ثابتوي نه په ظني طریقي سره لکه د سترڅښتن تعالی جل جلاله دا قول د سوګند د کفارې په تړاو چې فرمایي : (فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ) (دالمائده سورت - ۸۹- آیت) .

ژباړه : که چا مری (غلام) ونه موند چې آزاديې کړي ، نو درې ورځې دې روژه ونیسي . لیدل کیږي چې له دې نص څخه چې کوم حکم استنباط کیږي د درې ورځو روژو وجوب دی ، ځکه د (ثلاثة) لفظ له خاصو الفاظو څخه دی او په قطعي صورت په خپله معنا دلالت کوي او دهیڅ کمي او زیاتي احتمال هم نه لري اوهم په قرآن کې د وارثینو لپاره دهریو ټاکل شوی سهم (ونډه) چې دهغوی ټول په خپله معنا قطعي دلالت لري ، ځکه دخاصو له جملې ځیني دي او همدارنګه د دې حدیث په څیر چې فرمایي : (فِی کُلِّ أَرْبَعِینَ شَاةٍ شَاةٌ) ژباړه : (په هروڅلوېښتو پسونو کې باید یو پسه د زکوٰۃ په عنوان ورکړل شي) چې په دې حدیث کې دڅلوېښتوپسونو په ټاکنه کې د نصاب دحد په عنوان د زکوٰۃ د وجوب لپاره د زیاتوالي او کموالي احتمال شتون نه لري ، ځکه اربعین له خاصو الفاظو څخه دي او د خاص حکم هم همدا دی نوجایزنده چې وویل شي : د پسونو د زکوٰۃ دنصاب حد نهه دیرش یا پنځوس پسونه دي : لکه هماغسې چې دیوه پسه ټاکل دڅلوېښتو پسونو د زکوٰۃ په عنوان هم زیاتوالی یا کموالی نه لري ځکه دا هم یو خاص دی او خاص د زیاتوالي او کموالي احتمال نه لري ، خو

^۱ - التلویح والتوضیح ج ۱ ص ۳۲-۳۴ ځینونورو هم د خاص په تعریف کې ويلي دي چې : خاص ، هغه لفظ دی چې په محصور څیز شاملیږي که یووي یادوه او که درې وي او یازیات . و : شرح ورقات امام الحرمین ، خطاب ، ص ۳۰ ، لطایف الاشارات ، ص ۳۰

که چيرې دخاص پرتاويل کوم دليل رامينځ ته شو چې د خاص موضوع له معنا پرته دکومې معنا د ارادې يعنې له هغې پرته بلې کومې معنا مقتضی (غوښتونکي) ؤ ، په دې حالت کې خاص دهغه دليل پرمقتضا حمل کيږي ، د بيلگې په توگه احناف معتقد دي چې د (شاة) لفظ چې په دې حديث کې وارد شويدي په حقيقي پسه يا دهغه پريقيمت حمل کيږي او دهغوی دليل هم، دتشریع د موخې او مقصد په پام کې نيول دي ځکه د حکيم شارع موخه د زکوٰة له تشریع او له دې نص څخه بيوز لانونه گټه رسول او دهغوی د اړتيا وو ليرې کول دي او دا معنا هم ديوه پسه په ورکړې تحقق مومي اوهم ديوه پسه د بيې (قيمت) په ورکړې سره .

د خاص لپاره له نوموړې معنا سره سره چې دعلما وو داتفاق محل (خای) هم دی ، احنافو په هغه مسايلو کې چې په هغو کې له نورو سره دنظراختلاف لري هم پرې استدلال کړی دی چې لاندې ، يوازې له دې مسايلو څخه يوه يې ذکر کيږي :

فقها دنظراتفاق لري چې د طلاق ورکړل شوې بنځې عدت چې دحيض لرونکو بنځو له جملې ځينې ده او ورسره کوروالی هم شويدي او حامله (اميدواره) هم نه ده ، درې (قرء) دي ځکه سترڅښتن تعالی جل جلاله فرمايي (والمطلقات يتربصن بانفسهن ثلاثة قروء) د (البقره سورت ۲۲۸ - آيت) .

ژباړه : طلاقې شوې بنځې دې درې حيضه انتظاروباسي .

خوله (قروء) څخه د موخې په تړاو يوله بله سره اختلاف لري ، احناف معتقد دي چې : موخه ترې حيض دی اوبنځه درې حيضه عدت تيروي ، خو دا حنافو مخالفان وايي چې : موخه ترې طهر (پاکوالی) دی ، د احنافو استدلال دا دی چې (ثلاثة) خاص لفظ دی اوپه قطعي صورت سره پرخپله معنا دلالت لري ، نو حکم دا دی چې درې بشپړه (قروء) له زياتوالي او کموالي پرته عدت تيرکړي اوکه چيرې (قروء) د طهرپرمعنا حمل کړو له دريو قروء څخه زياته يالږه موده کيږي او دا جايزنده ، ځکه دنص د مقتضا پرخلاف اودخاص حکم په خلاف ده ، ځکه هغه طهر چې بنځې ته په هغه کې طلاق ورکول کيږي ، له عدت څخه و نه گڼل شي ، په دې صورت کې ، دبنځې عدت درې طهره او ديوه طهر برخه کيږي اولکه څرنگه چې يادونه وشوه — دا دنص دحکم خلاف دی . خو که چيرې د (قروء) معنا حيض وبولو، په

دې صورت کې به ، عدت له زياتوالي او کموالي پرته درې بشپړحيضه شي او دا دنص حکم او خاصه مقتضا ده نو لازمه ده چې ومنو چې قروء دحيض په معنا ده نه د طهر^۱
۲۶۲- له وضعي قوانينو څخه مثالونه :

په وضعي قوانينو کې دخاصو مثالونو له جملې ځينې دعراقي مدني قانون (۲۴۴- مه) ماده ده چې نص يې دارنگه راغلی دی :

دکسب دعوا له سبب پرته پر ټولو تيرو احوالو کې د درې کلونو له تيريدلو وروسته له هغې ورځې څخه چې د داین لپاره د رجوع حق پېژندل شويدي نه اوريدل کيږي . همدارنگه دعوا د پنځه لسوکلونو له پای ته رسيدو وروسته له هغې ورځې ځينې چې د رجوع حق په کې رامينځ ته شويدي نه اوريدل کيږي ، نوپه دې مودو کې نوموړې موده له خاصو الفاظو څخه ده چې په خپله قطعي معنا دلالت لري اوحکم د دې مودې له پای ته رسيدو وروسته په قطعي توگه ثابتيږي اوهغه له سبب پرته د کسب د دعوا له نه اوريدو ځينې عبارت دی .

دخاصو مثالونو له جملې څخه هم عقوبات (مجازات) او دعراقي عقوباتو په قانون او دمدني مراعاتو داصل په قانون کې ټاکل شويو سزاگانو ټاکلې موده د محکمو له خوا په صادرو شويو احکامو کې دطعن په خاطر ده او دمثالونو له جملې ځينې يې هم د مدني خدمت قانون شرط شويو مودو او دهغو پای ته رسيدل د موظف له خوا په هره درجه کې دي چې راتلونکې درجې ته دترفيع امکان لري .

اود خاصو مثالونو له جملې څخه هم د ۱۹۶۶ ميلادي کال په ۳۳- مه گڼه مدني قانون کې دی د تقاعد سهم (ونډه) چې قانون مشخصه کړيده اوهغه دنده چې د موظف له خوا قطع کيږي ، مياشتينۍ تنخواه (معاش) يې يوه ټاکلي حد ته رسيږي دا حصه او يا سهم او دمعاش (تنخواه) روپۍ ټول له خاصو الفاظو ځينې دي چې حکم په قانون کې په ذکر شوې نوموړې توگه دهغه دمقدار (اندازې) دقطع کولو له ناحيې څخه په قطعي صورت د تأويل له احتمال پرته ثابتيږي .

^۱ - اصول سرخسی ، ج ۱ ص ۱۲۸ ، شرح المنار ، ابن ملک ، ص ۷۸ ،

لومړۍ فرعه

مطلق اومقيد

۲۶۳- دمطلق اومقيد تعريف

مطلق ، هغه لفظ دی چې په خپل جنس کې پرشايع (کلي) مدلول دلالت لري ^۱ او په بل عبارت هغه لفظ دی چې له هرډول لفظي قيد پرته په فرد يا نورو غير معينو افراد ودلالت لري ^۲ لکه رجل (سړی) او رجال (سړي) او کتاب او کتب (کتابونه) اومقيد، هغه لفظ دی چې په خپل جنس کې پرشايع مدلول دلالت لري دهغه مدلول په مقيد کولو سره له اوصافو څخه په يوه وصف ^۳ او په بل عبارت : هغه لفظ دی چې په فرد يا غير معينو افرادو دلالت کوي خو هغه صفت ته مقترون (نږدی) دی چې هغه صفت پخپله په صفت پورې دهغه لفظ پرمقيد توب دلالت لري لکه رجل عراقي ، رجال عراقيين او کتب قيمه ، خو البته پام مو وي چې مقيد، دهغه قيد نه پرته ، مطلق ټکل کېږي ، په دې معنا چې مقيد، په هغه قيد مقيد دی چې په هغه موصوف دی او په بل څيز يې له دليل پرته مقيد کول جايز نه دي ، اوله دې کبله ، د (رجل عراقي) قول، يوازې د عراقي توب د تابعيت له مخې مقيد دی خوله دې قيد پرته ، مطلق دی او په هر عراقي فرد شاملېږي . که بيو زله وي يا شتمن که ښاري (د ښار اوسيدونکی) وي يا کليوال او..... (نور نه شو کولای هغه — مثلاً په بيو زله توب يا شتمن توب او.... پورې مقيد کړو او وایو چې : د (عراقي سړی) عبارت يوازې په بيو زله عراقي سړي يا ... شاملېږي ، خو دا چې داسې يوقيد پيداشي او هغه له بله اړخه مقيد کړي.)

۲۶۴- دمطلق حکم

مطلق پر خپل اطلاق جاري دی (جریان لري) او پرهېڅ قيد باندې دهغه مقيد کول جايز ندي ، خو دا چې د هغه پرمقيد والي کوم دليل رامینځته شي ، همدارنگه ، دمطلق دلالت پر خپله معنا قطعي دی او دخپل مدلول لپاره حکم ثابتوي ، ځکه مطلق له خاصو اقسامو څخه دی او خاص هم دارنگه حکم لري. دمطلق لپاره د مثالونو له جملې ځينې ، دا آيت دی چې د ظاهر

^۱ - آمدی ، ج ۳ ص ۲ ارشاد الفحول ، ص ۱۴۴

^۲ - شرح مسلم الثبوت ، ج ۱ ص ۳۶۰

^۳ - آمدی ، ج ۳ ص ۴ ، ارشاد الفحول ، ص ۱۴۴

د كفارې په تړاو وارد شويدي او فرمايي : (والذين يظاهرون من نسائهم ثم يعودون لما قالوا فتحرير رقبة من قبل أن يتماسا) (دالمجادله سورت - درييم آيت).

ژباړه : او هغه کسان چې د خپلو بنځو سره ظاهر کوي او بيا له خپلې وينا څخه ګرځي له دې دمخه چې دخپلې بنځې سره يوځای شي يومي به آزاد وي .

د (رقبة) کلمه په دې آيت کې په مطلق صورت راغلې ده او له ځان سره هيڅ کوم قيد نلري ، نو پرمهغه خپل مطلقيت حمل کيږي ، او له دې امله ، که چيرې ظاهر کوونکي خپلې ميرمنې ته د رجوع قصد ولري ، پرې واجب ده چې يومي آزاد کړي اونور دا فرق نه لري چې دا مريي (غلام) دکومو صفتونو درلودونکي وي . بل مثال ، دا آيت دی چې فرمايي : (والذين يتوفون منکم ويذرون ازواجاً يتربصن بانفسهن أربعة أشهر وعشراً) (دالبقره سورت - ۲۳۴ - آيت) ژباړه : او هغه کسان چې له تاسو څخه وفات شي او بنځې ترې پاتې شي ، دوی دې څلورمياشتې اولس ورځې انتظار وباسي .

د (ازواجاً) کلمه په دې آيت کې په مطلقه بڼه وارد شويده او نه شو کولای هغه په دې مقيد کړو چې له هغې سره کوروالی شوی وي ، نو ، نص هم په هغه بنځو شامليږي چې له هغوی سره کوروالی شويدي او هم په هغو بنځو چې له هغوی سره کوروالی نه دی شوی او په پايله کې به د وفات عدت د دواړو لپاره څلورمياشتې اولس ورځې وي اودمطلق لپاره مثال چې پرمقيد توب يې کوم دليل شتون لري دا آيت دی چې فرمايي : (من بعد وصية يوصي بها أو دين) (دالناسورت - ۱۱ - آيت). ژباړه : اودا هم دمړي له وصيت اوپوراداء کولو وروسته.

د (وصية) کلمه په دې آيت کې په مطلق صورت راغلې ده او مقتضا او غوښتنه يې هم دا ده چې وصيت په هره اندازه چې وي جايز دی ، خو دليل شتون لري چې وصيت يې مقيد کړی دی په دې چې د اموالو يو پر دريمه حصه کې وي او يو پر دريمه د هغه دمقيدوالي دليل له سعد بن ابی وقاص (رض) څخه مشهور حديث دی چې په هغه کې دسترخښتن تعالى جل جلاله رسول صلى الله عليه وسلم نوموړی په اموالو (مالونو) کې له يو پر دريمې حصې څخه له زيات وصيت ځينې منعه کړ او حنفي او غيرحنفي فقها معتقد دي چې مشهور سنت د قرآن مطلق مقيد کوي ، خو د احاد سنت په تړاو ، جمهورمعتقد دي چې د قرآن مطلق مقيد کوي ، خو احناف ګروهمن (معتقد) دی چې نه شي کولای هغه مقيد کړي .

۲۶۵- دمقيد حکم

دقيد په موجب عمل لازم دی او الغا(لغو کول) يې صحيح نه دي ، خو داچې پرالغايې کوم دليل رامینځته شي لکه دا آيت چې د محرمو بنځو په بيان کې فرمايي (وربائبکم النى فى حجوړکم من نساءکم التى دخلتم بهن) (د النساء سورت - ۲۳ - آيت) . ژباړه : په تاسو حرامې شويدي ، ستاسو په څنگ کې روزلې شوى نجونې ستاسو له هغو بنځو څخه چې تاسو دخول پرې کړى وي.

د دې آيت پر بنسټ ، دانجلى په دې سړي حرامه ده چې دهغې له مورسره يې واده کړى او ورسره يې (د نجلى له مورسره يې) کوروالى کړى دی ، ځکه دنجلى حرمت (حرام والى) ددې له مورسره په نکاح اوله هغې (دنجلى له مورسره) په کوروالى مقيد دی ، نه يوازې د نجلى له مورسره په عقد کولو، خو د (فى حجوړکم) کلمه چې په آيت کې راغلې ، احترازي قيد ندى ، بلکې يوازې اکثري قيد دی چې په حکم کې هم هيڅ کوم اغيزنه لري ځکه سترڅښتن تعالى جل جلاله فرمايي : (فاءن لم تکونوا دخلتم بهن فلا جناح عليكم)(دالنساء سورت - ۲۳ - آيت) .

ژباړه : که چيرې مود هغوى له ميندو(ميندو) سره دخول نه وي کړى بيا څه پروا نه لري (پرتاسو کومه گناه نه شته) .

که چيرې دموردميره تررعايت او کفالت لاندې دنجلى قراردردل ، دمور دميره لپاره دنجلى د واده دحرام والى قيد گڼل کېداى ، هرومرو د آيت په دې برخه کې او دمور دميره لپاره د دې دحلال والى په بيان کې د قيد دنه تحقق پرمهال دحرمت (حرام والى) ليرې کيدل ، يعنى له مورسره کوروالى هم ، هغې ته اشاره کيدله . دهغه له نورو مثالونو څخه ، دا آيت دى چې د ظهار دکفارې په تړاو وارد شوىدى اوفرمايي : (فمن لم يجد فصيام شهرين متتابعين من قبل أن يتماسا) (د المجادلة سورت - ۴ - آيت) . ژباړه : نو که چامري پيدا نه کړ ، له دې دمخه چې دوى بنځه اونارينه (ميره) سره يوځاى شي نو به پرله پسې دوه مياشتې روژه نيسي .

چې دوه مياشتې روژه نيول په پرله پسې والى مقيد دي . همدارنگه سترڅښتن تعالى جل جلاله دخطأ قتل دکفارې په تړاو فرمايي : (فتحرير رقبة مومنة) (د النساء سورت - ۹۲ - آيت) ژباړه : بايد مؤمن مريى آزاد کړي .

نويوازي يومؤ من مريي كفايت (بسنه) كوي .

۲۶۶- پرمقيد دمطلق حمل^۱

كله كله، يولفظ په يونس كې په مطلقه بڼه راځي ، خو هماغه لفظ په بل نص كې په مقيده بڼه واردېږي ، اوس ، آيا كولای شو مطلق پر مقيد حمل كړو ؟ . يعنې كولای شو له مطلق لفظ څخه مقيد لفظ اراده كړو ؟ يا داچې : په مطلق دهغه دا طلاق پر بنسټ اوپه هغه ځای كې چې راغلی دی عمل كېږي او په مقيد دهغه د مقيدتوب پر بنسټ اوپه هغه ځای كې چې راغلی دی عمل كېږي ؟ د دې پوښتنې د ځواب لپاره ، لازمه ده چې هغه حالتونه چې لفظ په هغو كې ، په يو نص كې په مطلقه بڼه اوپه بل نص كې په مقيده بڼه راځي اوهم دهر حالت حكم بيان شي . داحالتونه عبارت دي له:

۱- هغه مهال چې حكم او دحكم سبب مطلق او مقيد يو (واحد) وي . په دې صورت كې، مطلق پرمقيد حمل كېږي لكه دا آيت : (حرمت عليكم الميتة والدم ولحم الخنزير) (دالمائده سورت - ۳ - آيت) ژباړه : په تاسو حرامه كړی كړی شويده مرداره او وينه او دخنزير غوښه .

او دا آيت : (قل لأجد فيما أوحى الى محرما على طاعم يطعمه الا أن يكون ميتة أو د ما مسفوحا) (د الانعام سورت - ۱۴۵ - آيت) .

ژباړه : ورته ووايه هغه څه چې ماته وحی كړی شوي داسې څه په كې نه گورم چې په خوړونكي حرام شوي وي مگر كه مرداره يا توپې شوې وينه وي .

د (دم) (وينې) لفظ په لومړي آيت كې په مطلقه بڼه اوپه دوهم آيت كې په مسفوحا (جاري اوروان توب) مقيد شوی دی او د دواړو حكم يو دی او هغه هم ، دويني دخوړلو حرمت (حرام والی) دی او دحكم سبب هم يو، يعنې دوينو له خوړلو څخه راپورته شوی ضرر دی ، نو دلته مطلق پرمقيد حمل كېږي اوپه پايله كې به له هغه وينې څخه موخه چې خوړل يې حرام دي ، درواني (جاري) وينې خوړل وي نه نورې وينې لكه توری (طحال) ځيگر (اينه) په غوښه اورگونو كې پر ځای پاتې شوې وينه ، چې دا ټولې حلالې دي .

^۱ - آمدی ج ۳ ص ۳ اوله هغې وروسته ، فواتح الرحموت بشرح مسلم الثبوت ج ۱ ص ۳۱۶ اوله هغې وروسته ، المسودة ص ۱۴۵ - ۱۴۷ ، ارشاد الفحول ص ۱۴۵ - ۱۴۶ ، لطايف الاشارات ، ص ۳۲ -

۲- دا چې مطلق اومقيد په حکم او دحکم په سبب کې يوله بله سره اختلاف ولري لکه دا آيت (والسارق والسارقة فاقطعوا ايديهما) (دالمائده سورت - ۳۸ - آيت) ژباړه : او دغل اوغلې لاسونه غوڅ کړئ .

او دا آيت (يا ايهاالذين آمنوا اذا قمتم الى الصلوة فاغسلوا وجوهكم و ايديكم الى المرافق) (دالمائده سورت - ۶ - آيت) . ژباړه : اى مؤمنانو کله چې د لمانځه په نيت پاڅيدئ نوخپل منځونه ومينځئ (پريمينځئ) اولاسونه ترڅنگلو پورې ومينځئ .

د (ايدى) کلمه په لومړي آيت کې په مطلقه بڼه اوپه دوهم آيت کې (الى المرافق) ته په مقيده بڼه راغلې ده او د دې دواړو آيتونو حکم يوله بله سره اختلاف لري ، ځکه دلومړي آيت حکم دغل سړى اوغلې بشپړې دلاس غوڅول او د دوهم آيت حکم په او داسه (اودس) کې دلاسونو دپريمينځلو وجوب دى ، او په لومړي آيت کې دحکم سبب سرقت (غلا) ده اوپه دوهم آيت کې دحکم سبب دلمانځه دترسره کولو قصد دى . په دې حالت کې ، مطلق پرمقيد نه حمل کيږي ، پلکې په مطلق په خپل ځاى کې اوپه مقيد په خپل ځاى کې عمل کيږي ، ځکه ددې دوه نصوصو دمواضعو (ځايونو) ترمينځ هډو (چورلټه) کومه اړيکه شتون نه لري او دسرقت په آيت کې د اطلاق مقتضا (غوښتنه) دا ده چې دايت په اطلاق عمل کې ، ټول لاس غوڅ (پرې) شي ، خو سنت دا اطلاق مقيد کړى دى ، ځکه چې په حديث کې راغلي دي چې د سترڅښتن تعالى جل جلاله رسول صلى الله عليه وسلم د غل لاس له مړوند څخه غوڅ کړى دى .

دا رویت د احنافو په نزد مشهور دى اوپه پايله کې ، د قرآن مطلق تقييد (مقيد کول) پرې صحيح دى .

۳- دا چې حکم مختلف اوسبب متحد وي ، په دې حالت کې مطلق پرخپل اطلاق باقي پاتې شوى ، اوپه هغه ځاى کې چې په هغه کې وارد شوى دى پرې عمل کيږي لکه دسترڅښتن تعالى جل جلاله قول : (يا ايهاالذين آمنوا اذا قمتم الى الصلوة فاغسلوا وجوهكم و ايديكم الى المرافق) (دالمائده سورت - ۶ - آيت) .

يادونه : ژباړه يې د مخه تيره شوه تکراريې اړين ونه ليدل شو . اوهم د ده دا قول چې فرمايي : (فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيدا طيبا فامسحوا بوجوهكم و ايديكم منه) (د المائده سورت - ۶ - آيت) .

ژباړه : او اوبه پيدا نه کړئ نو په پاکه خاوره تيمم وکړئ او د دې خاورې په وسيله په مخونو او لاسونو مسحه وکړئ .

حکم ، په لومړي نص کې – چې په مقیده بڼه راغلی دی د لاسونو د پريمينخلو وجوب دی او حکم په دوهم نص کې – چې په مطلقه بڼه وارد شوی دی – پر لاسونو د مسحې کول (کشول) دي ، او د دې دواړو حکمونو سبب هم یو دی او هغه دلمانځه د ترسره کولو قصد دی په دې حالت کې مطلق پرمقید نه حمل کېږي ، بلکې پرمطلق په خپل ځای کې او په خپل اطلاق سره او پر خپل تقیید عمل کېږي .

۴- دا چې دمطلق اومقید حکم ، دواړه ، یو خود حکم سبب په هغودواړو کې مختلف وي ، په دې حالت کې احناف او جعفریه معتقد دي چې په مطلق پرهماغه خپل مطلقیت او په خپل ځای کې او په مقید پرهماغه خپل مقید والي او په خپل ځای کې عمل کېږي اومطلق پرمقید نه حمل کېږي خو نور له هغې جملې شافعيه ، معتقد دي چې : مطلق پرمقید حمل کېږي ، لکه دسترخښتن تعالی جل جلاله قول د ظاهر په کفارو کې : (فتحریر رقة من قبل أن یتماسا) (د المجادلة سورت – ۳- آیت) ژباړه : له دې دمخه چې د خپل بنسټي سره یوځای شي یومړی به آزاد وي .

او دخطا قتل په کفارو کې دسترخښتن تعالی جل جلاله قول : (فتححریر رقة مؤمنة) (د النساء سورت – ۹۲- آیت) . ژباړه : باید مؤمن مری آزاد کړی .
چې ، د (رقة) لفظ په لومړي آیت کې په مطلقه بڼه او په دوهم آیت کې په مقیده بڼه راغلی دی .

د دوهمې ډلې استدلال دا دی چې : ترهغه مهاله چې حکم متحد دی اولفظ په یوه نص کې په مطلقه بڼه او په بل نص کې په مقیده بڼه راغلی دی ، نو لازم ده چې په حکم کې د دې دواړو نصوصو دتساوي په علت ، مطلق پرمقید حمل شي ترڅو تعارض (یوله بله اختلاف درلودل) له مینځه ولاړ شي اود نصوصو ترمینځ انسجام تحقق ومومي .

اود احنافو استدلال دا دی چې : کله کله پخپله د سبب اختلاف دا طلاق او تقیید انگیزه او علت کېږي او په دې ترتیب به ، اطلاق په خپل ځای کې اومقید په خپل ځای کې مقصود وي اوله دې امله ، د خطا قتل کفارو کې رقة پرقاتل دتغلیظ (غلیظتیا) او سختگیری له کبله ده چې پرمؤمن توب مقید شوی دی او د ظاهر په کفارو کې ظاهر کوونکی د تخفیف له امله

دی چې رقبه په مطلقه بڼه وارد شویده دښځې اومیره ترمینځ دواډه د پیوند (اړیکې) دباقي پاتې کیدو لپاره د شارع دتینگار اولیوالتیا په خاطر، سربیره پردې پرمقید دمطلق حمل یوازې دهغوی دواړو ترمینځ دتعارض د له مینځه وړلو له کبله د دې دواړو په موجب دعمل دنه امکان پرمهال صورت مومي او دسبب د اختلاف باوجود ، نورتعارض تحقّق نه مومي اوپه دی هرو دواړو عمل په خپل ځای کې متعذر او ستونزمن نه دی ، د احنافو او جعفریه ووقول ، راجح (غوره) قول دی .

۲۶۷- په وضعي قوانینو کې دمطلق اومقید مثالونه (بیلگې) :

لومړی : دعراقي شخصیه احوالو قانون د (۵۹) - مې مادې دوهمې فقرې په لاندې ډول بیان کړی دی :

داولاد نفقه د ښځې پرمیره په دایمي توګه باقي پاتې کیږي ترهغه مهاله چې ښځه واده ونکړي اوغلام (خدمتګار) ، نوکر، هغه حد ته ونه رسیږي چې دخپلو سیالانو په څیر کسب او کمایي وکړي ، ترهغه مهاله چې هغه طالب العلم (زده کوونکی) نه وي ، د (علم) لفظ مطلق دی اوپه ځانګړې توګه دا چې د دې مادې تطبیق دعلم لپاره دصفت دشرط اېښودلو په صورت کې جایزندی ، ځکه دا کلمه مطلق وارد شویده او مطلق پرخپل اطلاق جاري دی او نفقه پرهغه ښځې دوام پیدا کوي که څه هم دکمایي حد ته ورسېږي ترهغې پورې چې هغه طالب العلم وي که هغه علم په طب پورې اړیکمن وي یا په لغت (ژبه) لسان ، یاد شریعت په فقهي پورې .

دوهم : دعراقي دمدني خدمت قانون ۱۹۶۰ ع کال په ۲۴ -مه ګڼه کې ، د نولسمې مادې په څلورمه فقره کې ، دارنګه راغلي دي :

هربرحاله مامورچې په یو آزمایښتي کورس کې چې موده یې له پرله پسې شپږو میاشتو څخه لږه نه وي ګډون وکړي اوپه بریالیتوب سره یې سرته ورسوي ترشپږو میاشتو پورې د ترفیع په موخه یو کال قدم ورکول کیږي ، په دې نص کې هغه شیان چې راغلي دي لاندینی چارې دي: الف - د (دورې) کلمه په ماده کې په قیودو مقیده شویده دا چې ازمايښتي کورس وي اوداچې موده یې له شپږو میاشتو څخه په پرله پسې توګه لږه نه وي او موظف شخص په بریالیتوب سره هغه بشپړه کړې وي ، له دې امله ، د دورې په قیود و دبل قید ورزیاتول جواز نه لري لکه د ارنګه شرط کنډیږدي چې د عراق په دننه کې دې وي یاله هغه څخه بهر،

د مابنام له خوا وي ، يا د سهار له خوا ، ځكه مقيد سربيره پردې چې له هغه ځينې مقيد شي مطلق پاتې كېږي .

ب - د شپږو پرله پسې مياشتو عبارت وارد شويدي چې دا شپږمياشتې په دې وخت كې په پرله پسې قيد مقيد دي ، كه چيرې شپږ مياشتې موده وي ، خو پرله پسې نه وي موظف شخص له دې مادې څخه هيڅ استفاده نه شي كولاى كه په دوره كې بريالي شوى هم وي ځكه د پرله پسې والي قيد په هغې موده كې بشپړ شوى نه دى .

ج - د پوهنتون اختصاصي سند عبارت وارد شويدي ، په شهادت نامه كې دا قيد چې موظف شخص هغه ترلاسه كوي ترڅو د يو كال تر فيع په موخه پر هغې بريالى شي ، دا شرط چې د پوهنتون اختصاصي سند وي ، نو له دې كبله بل قيد د دې شهادت نامې لپاره تر هغه مهاله چې هغه د پوهنتون اختصاصي سند وي لكه دارنگه چې شرط كښيښودل شي چې له خپلې دندې سره ليوالتيا ولري يا دا چې هغه د عراق له پوهنتون څخه وي يا له عراق ځينې بهر ، قانون هيڅ كومو دې قيودو ته وارد شوى نه دى او په ځانگړې توگه پرې وراضافه كول او يا شرط ايښودل جواز نه لري ځكه مقيد لكه څرنگه چې ومو ويل سربيره له هغې چې تقيد كېږي مطلق باقى پاتې كېږي ، ځينې پردې معتقد دى چې د پوهنتون په اختصاصي شهادت نامه كې چې موظف شخص له خپلې دندې سره ليوالتيا ولري ، هغه څه ته په پام سره چې مونږ وويل صحيح نه دي ، څرنگه چې مطلق په خپل اطلاق جاري دى ، مگر دا چې نص دهغه په مقيد توب وارد شي او دا چې مقيد سربيره پردې چې تقيد كېږي مطلق باقى پاتې كېږي ، اضافه له دې چې مشرع (تشريع كوونكى) كه چيرې دا قيد غوښتى وي دا چې دا شهادت نامه يا سند له دندې سره د ليوالتيا درلودونكى وي ، دهغه نص له مخې چې په هغه كې صراحت راغلى دى ، لكه هماغسې چې د نوموړي قانون د يوولسمې مادې په دوهمه فقره كې راغلي دي .

درييم - په عراقي مدني قانون كې دارنگه راغلي دي :

د ۲۱۳ - مې مادې دوهمه فقره هغه څوك چې د بل لپاره دخپل نفس ياد بل دساتنى د ضرر رسولو سبب او يا واسطه شي محيط ضرر چې له سبب شوي ضرر څخه زيات وي نوموړى يوازې په هماغه ضرر ملزم دى چې محكمه يې ورته لازم ويښي . نو د (ضرر) كلمه مطلق راغلي ده او هغه پرهږدول ضرر او دهغه په نوعيت او دهغه په صفت اومتعلقاتو به هر قسم چې

وي صدق کوي ، لږ وي يا زيات دانسان په جسم پورې اړيکمن وي يا مال پورې ، ځکه لکه څرنگه چې مووويل د ضرر کلمه مطلقه ده .

دعراقي مدني قانون د ۲۱۴- چې مادې په دوهمه فقره کې هم راغلي دي : که چيرې کوم شخص د يو چا کور په محله (کوڅه) کې د اورلگيدنې له پېښېدو څخه دمنعې (مخنيوي) په خاطر دهغه دځاوند له اجازې پرته ږنگ (تخريب) کړي او بيا هلته اورلگيدنه منقطع شي (له مينځه ولاړه شي) که چيرې تخريب کوونکی شخص هغه د اولوالامر په امر ږنگ کړی وي ضمانت (تاوان) پرې نه لارميرې او که چيرې يې له خپلې خوا ږنگ کړی وي مناسب تعويض (ضمانت) پرې لازميږي د (دار) (کور) کلمه مطلقه وارد شوېده چې هغه پر هر ډول کور صدق کوي ، همدارنگه د حريق (اورلگيدنې) کلمه مطلق راغلې ده د هر ډول حريق په جسامت او سبب يې چې هغه څيزوي ، صدق کوي ، که څه هم د (مناسب تعويض) کلمه يې مقيد ده چې د حاکم تعويض حکم پرې کفايت نه کوي بلکې هغه تعويض ضروري دی چې له هغه ضرر سره مناسب وي چې د ږنگ شوي کورځاوند ته رسيدلی دی .

څلورم : عراقی مدني قانون هم په لاندې توگه نص کړی دی :

د ۱۱۸۴- يمي مادې په لومړۍ فقره کې راغلي دي :

که چيرې کوم شخص د يو اميرنشين ځمکه د تصرف په اعتبار تر لاسه کړې وي او پرله پسې لس کاله ، له اختلاف پرته کرکيله په کې وکړي ، په هغه د قرار حق ثابتيږي .

د ۱۲۳۳- مې مادې په لومړۍ فقره کې راغلي دي : که يو څوک داميرنشين دځمکې تصرف کوونکی وي او په هغې کې کرکيله ونه کړي د تصرف حق يې مفقود دی که ذاتاً وي او که دا جاري په طريقې ياد اعاره (امانت) په طريقه او که چيرې هغه درې پرله پسې کلونه بې له کرکيلې پريږدي (ترک) کړی نوموړی حکم په هرو د وومياشتو کې د دواړو له تيريدو وروسته د پرله پسې توب په مقيد کولو او د تصرف کوونکي د قيام په تحقق موندلو په هغه څه سره چې په دوه مادو کې ذکر شويدي - ثابتيږي .

پنځم : دعراقي عقوباتو قانون په پنځه اويایمه ماده کې نص :

که چيرې کوم کس په يوه واقعه تورن (متهم) شي چې له يوه جرم څخه په زيات مرتکب شوی وي ، محاکمه يې په ټولو جرايمو کې په يوه دعوی کې جايز ده، حادثي (واقعي)

کلمه مطلقه وارد شويده او هغه په هر ډول حادثه په هر صفت چې وي صدق کوي او په ځانګړې توګه پردې ماده د شرايطو د پوره والي په صورت کې تطبيقېږي .

د عراقي عقوباتو قانون د ۴۷ – مې مادې نص دارنګه دی : څوک چې فاعل (ترسره کوونکي) شخص ته وسله يا آلات او وسايل يا هر هغه څيز چې د جرايمو په ارتکاب کې استعمالېږي ورکړي دپوهيدو باوجود او يا ورسره مرسته وکړي د (۲۰۰۰ څخه تر ۳۰۰۰) جرمانې پورې دجرم شريک ګڼل کېږي .

دوسلې يا (وسايلو) کلمه مطلق ده په هر هغه څيز چې وسله يا آله نومېږي ، پرته له مقيد کولو يې تر هغه مهاله چې دا وسله يا آله د جرمونو په ارتکاب کې استعمال شي دفاعل لپاره يې دهغه ورکوونکي دجرم شريک انگيرل کېږي .

نور بيا

تتبع و نگارش: محمد نادر احمدی

جایگاه، اهمیت و ضرورت افتاء

قسمت دوم

فهرست:

۱- مراتب مفتیان	۸۶
۲- انواع فتاوا	۸۸
۳- شروط مفتی	۸۹
۴- صفات مفتی	۹۱
۵- افتاء قاضی	۹۲
۶- افتاء به رأی	۹۳
۷- تغییر فتوا	۹۴
تبیین مفاهیم کلیدی و واژه‌های مرتبط به افتاء (از جمله: افتاء، مفتی، مستفتی، استفتاء، قضاء، اجتهاد و...)، اهمیت افتاء و عواقب آن، نقش و ضرورت افتاء در قوانین، رابطه‌ی افتاء، اجتهاد و قضاء، و حکم افتاء، عناوین بود که در نوشتار قبلی به صورت تفصیلی به آن پرداختیم.	
هرچند پرداختن به تمام موضوعات و مباحث مرتبط با افتاء فرصت کافی و حوصله وافر می‌خواهد، ولی جهت تبیین بعضی از مباحث مرتبط و موضوعات مهم، در این فرصت لازم دانسته می‌شود تا شمه‌ای از آن بازگو گردد:	
۱- مراتب مفتیان	
مفتیان از نظر مقام افتاء در مناصب واحد قرار نداشته، بلکه حسب مراتب خویش در مواقع و جایگاه‌های ذیل قرار دارند:	
الف) مفتیان مطلق و مستقل.	

ب) مفتیان غیر مستقل.

الف) مفتیان مطلق و مستقل: ^۱ کسانی اند که به إدارک احکام شرعی طور مستقل بدون تقلید و یا تقلید به یک مذهب، می‌پردازند. (النووی، ۱۴۰۸ هـ ص. ۲۶). در واقع آنان مقید و پیرو کدام مذهب خاص نبوده و صرفاً با استفاده از منابع شرعی جهت حل و رفع مشکلات انسان‌ها، طور مستقلانه به افتاء می‌پردازند.

علامه ابن القیم جوزی (رح) می‌گوید: «عالم به کتاب خدا و سنت رسول و اقوال صحابه عبارت از مجتهد است که در احکام نازل شده، قصد آن موافق با ادله‌ی شرعی بوده در هر کجا که باشد و اجتهاد وی منافی تقلید او از غیر احیاناً نیست، و هیچ امامی را نمی‌باید مگر این که مقلد از کسی که از وی عالم تر است، نباشد.

این نوع مفتیان کسانی اند که افتاء شان جواز داشته و مجاز است تا از ایشان استفتاء صورت گیرد؛ و فرض عین توسط ایشان اداء می‌گردد. آنان کسانی اند که پیامبر معظم اسلام (ص) در وصف شان می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الْأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا».^۲ یعنی خداوند (ج) در ابتدای هر صد سال کسی را برای مسلمانان می‌فرستد تا دین شان را تجدید نماید. این گروه از مفتیان، کسانی اند که خداوند همیشه در دین خود آنان را غرس (خلق) می‌کند. (القیم، ۱۹۷۳ م ص. ۲۱۲-۲۱۵).

ب) مفتیان غیر مستقل: آنانی اند که منتسب و متقید به یکی از مذاهب ائمه بوده باشند. به این مفهوم که بدون تقلید و تقلید از کدام مذهب معین به وظیفه‌ی مهم و خطیر افتاء نپرداخته و خود را مکلف می‌دانند تا از مذهب و امام خاص پیروی نمایند. چنین مفتیان به وفور دیده شده و لازم است تا برای حل مشکلات انسان‌ها و با استناد به دلایل و مستندات یک امام معین و مذهب مشخص به امر مهم و ضروری افتاء مبادرت ورزند.

^۱ - جهت معلومات بیشتر به کتابهای آذب المفتی و المستفتی: ص ۲۱-۲۸؛ مجموع للنووی: ج ۱ ص ۴۲؛ صفة الفتوی والمفتی و المستفتی ص ۱۶ و إعلام الموقعین ج ۴ ص ۲۱۲، مراجعه نمائید.

^۲ - این حدیث ابوداود و البانی در سلسلة الصحیحه از ابوهیره روایت نموده است.

۲- انواع فتاوا

انواع فتوا از جهات مختلف در منابع و آثار علما و اندیشمندان اسلامی مورد بحث قرار گرفته است. اما در این مجال هدف از انواع فتوا، نظر به وقوع یا عدم وقوع آن می‌باشد؛ با این توضیح که فتوا نسبت به وقوع و یا عدم وقوع یک مسئله، به انواع ذیل دسته‌بندی می‌گردد:

الف) نظر به این که مستفتی (فتوا خواهنده) ضرورت به سوال دارد و در وقت بروز یک عمل از آن چه واقع شده سوال می‌نماید:

در چنین حالتی برای مفتی واجب است تا در صورت عدم موجودیت مفتی دیگر، به جواب مستفتی به صورت فوری اقدام نماید. زیرا تأخیر بیان حکم در وقت حاجت (مستفتی) به هیچ وجه جواز نداشته و ندارد.

ب) چنانچه مستفتی (فتوا خواهنده) از حادثه‌ای قبل از وقوع آن سوال نماید، از سه حالت ذیل خارج نیست:

۱. هرگاه جواب مسئله در نص صریح کتاب (قرآن کریم)، سنت و إجماع وجود داشته باشد، برای مفتی بیان حکم مسئله‌ی مذکور جواز داشته اما بیان حکم واجب نیست — به حسب امکان جواب آن بهتر است —.

۲. در حالتی که وقوع حادثه بعید و یا غیر ممکن باشد؛ برای مفتی مکروه است تا پیرامون آن فتوا دهد. زیرا سلف صالح فتوا پیرامون مسائلی که واقع نشده را مکروه می‌دانستند؛ و از سوی دیگر فتوا به رأی و نظر حسب ضرورت جواز دانسته می‌شود و در این حالتی ضرورت محسوس نیست. دلیل آن کاملاً واضح و مبرهن است چون ضرورتی وجود نداشته و مسئله مطروحه بعید الوقوع و یا هم مستحیل الوقوع می‌باشد.

در این مورد از پیامبر اسلام (ص) نقل شده است که فرمودند: «لا تعجلوا بالبلیة قبل نزولها فإنکم إن لا تعجلوها قبل نزولها لا ینفک المسلمون، وفیهم إذا هی نزلت من إذا قال وفق وسدد، وإنکم أن تعجلوها تختلف بکم الأهواء فتأخذوا هكذا وهکذا، وأشار بین یدیه وعلی یمینه وعن شماله». (الدارمی، الطبعة الاولى ۱۴۳۴ هـ ص. ۴۹/۱). یعنی در مورد یک مصیبت قبل از نازل شدن آن عجله ننمایید، زیرا اگر شما عجله نکنید شما قبل از نزول آن بلیه نمی‌توانید مسلمانان از آن جدا و دور نمایید. کسانی خواهند بود که در زمان نزول بلیه

کسیکه که گفته موافق آن بوده و مسدود گردد، و اگر در آن شما عجله نمایید خواهشات تان مختلف گشته و آنرا چنین و چنان می‌گیرید و آنحضرت (ص) بین هر دو دست راست و چپش اشاره نمود.». مفهوم این حدیث مبارکه آن است که سوال پیرامون مسائلی که تا هنوز رخ نداده و ممکن است در آینده هم بعید الوقوع باشد، عرصه زندگی را برای انسان‌ها تنگ نموده و شاید نظر به اختلاف دیدگاه‌ها، نظریات مختلف ارائه گردد که در آینده زمینه سختی و مشقت را برای انسان‌ها فراهم سازد. از این‌رو، باید از جواب و افتاء در چنین مواردی احتراز صورت گیرد تا انسان‌ها در حرج و دشواری واقع نگردند. زیرا دلیل آن کاملاً واضح و روشن می‌باشد؛ و آن‌هم غیر ممکن بودن وقوع و یا بعید الوقوع بودن آن می‌باشد.

۳. در صورت که حادثه غیر نادر الوقوع باشد و هدف مستفتی و سائل احاطه در علم بوده و بخواهد با بصیرت و آگاهی بیشتر در موضوع مطروحه که قرار است در آینده واقع گردد، داشته باشد: در این حالت هرگاه برای مفتی مبرهن گردید که مصلحت ایجاب نماید تا جواب سائل و مستفتی (فتوا خواهنده) را بدهد، مستحب است جواب وی را ارائه داشته و به فتوا بپردازد. (حسین، بی تا ص. ۱۱-۱۲). در غیر آن بهتر خواهد بود تا مفتی از ارایه جواب پیرامون استفتای مستفتی احتراز و خود داری نماید.

۳- شروط مفتی

طوری که قبلاً نیز گفته آمد، افتاء امر مهم و ضرورت حتمی و در عین حال مسئولیت خطیر و دارای عواقب جدی بوده؛ که تأثیرات آن بالای فرد و اجتماع خواهد بود. از این‌رو، لازم است تا اشخاصی به این امر مهم مبادرت ورزند که دارای شروط پیشینی شده در فقه اسلامی بوده باشند.

برای مفتی حریت (آزاد بودن)، ذکوریت (مرد بودن) و توانائی نطق و بیان به اتفاق علماء، شرط نبوده و فتوای برده، زن و گنگ که با اشاره‌ای قابل فهم و یا نوشتن، صحت دارد. (عابدین، ۱۴۲۰ هـ - ص. ۳۰۲/۴). اما در مورد این که آیا برای مفتی داشتن قوه‌ی شنوایی شرط است یا خیر، در بین اندیشمندان مذاهب مختلف، اختلاف دیدگاه و نظر وجود دارد.

بعضی از احناف بر این باور اند که قوه شنوایی برای مفتی شرط افتاء بوده و فتوای ناشنوا صحیح نیست. ابن عابدین می‌گوید: «شکی نیست که برای مفتی ناشنوی که سوال نوشته می‌شود و او جواب ارایه می‌دارد، افتاء جواز داشته و عمل به آن مانعی ندارد. مگر مناسب

نیست تا ناشنوا در مقام افتاء قرار گیرد، زیرا برای هرکس مقدور نیست تا سوال خویش را طور کتبی مطرح نماید.» (عابدین، ۱۴۲۰ هـ ص. ۳۰۲/۴). اما شرط شنوایی را غیر از احناف ذکر ننموده اند و همچنین بینایی شرط صحت فتوا نبوده و افتاء نابینا و کور نیز صحت داشته، چنانچه مالکیه نیز به آن اشاره نموده اند. (الدسوقی، ۱۹۷۱ م ص. ۱۳۰/۴).

با توجه به آراء و نظریات مختلف و مفصل دانشمندان اسلامی پیرامون شروط مفتی، شروط اساسی مفتی قرار ذیل می‌باشد:

- ۱- اسلام: مفتی باید اهل برای افتاء باشد. از این‌رو، فتوای کافر صحیح نیست.
- ۲- عقل: مفتی در مقامی قرار دارد که باید از قوه عقلانی با در نظر داشت منابع شرعی جهت حل مسایل برای مستفتی (فتوا خواهنده) فتوا دهد. ولی دیوانه و مجنون اهل برای فتوا نبوده و نمی‌توانند در صدد حل مسائل مطروحه بپردازند. بنابر این، فتوای مجنون (دیوانه) صحیح نیست.
- ۳- بلوغ: فتوای صغیر (خرد سن) صحیح نیست.
- ۴- عدالت: فتوای فاسق در نزد جمهور علمای اسلام صحیح نمی‌باشد، زیرا افتاء اخبار از حکم شرعی بوده و خبر فاسق قابل قبول نیست. ولی برخی از علمای اسلامی، افتاء فاسق برای خودش را جایز دانسته اند؛ زیرا صدق و راستی نفس خود را خودش بهتر می‌داند. (حمدان، ۱۹۸۶ م ص. ۲۹). امام ابن القیم به این نظر است که فتوای فاسق تا وقتی که فسق وی علنی نبوده و دیگران را بسوی بدعات فرا نخواند، صحیح است. (القیم، ۱۹۷۳ م ص. ۲۲۰/۴).
- ۵- اجتهاد: طوری که قبلاً نیز در تعریف اجتهاد تذکر رفت، اجتهاد به مفهوم بذل جهد و توان در استنباط حکم شرعی از ادله‌ی معتبر می‌باشد. امام شافعی (رح) می‌گوید: «برای هیچ کس روا نیست تا در دین خدا فتوا دهد، مگر کسی که عارف به کتاب خدا؛ ناسخ و منسوخ آن، محکم و متشابه، تأویل و تنزیل آن، مکی و مدنی و آنچه مقصد و هدف شریعت است، بوده باشد. علاوه بر آن، پیرامون احادیث رسول الله (ص) دارای دانایی و بصیرت بوده؛ و همان‌طوری که در مورد احکام قرآن کریم معرفت و شناخت دارد، باید در مورد احادیث پیامبر (ص) نیز آگاهی و معرفت داشته باشد. به علم لغت و شعر معرفت داشته و در مورد اختلاف

دیدگاه اهل شهرها مُشرف باشد. به همین ترتیب، دارای استعداد و قریحه خاص بخاطر افتاء نیز بوده باشد. هرگاه فتوا دهنده دارای صفات فوق بوده باشد، برایش جایز است تا پیرامون حلال و حرام سخن گفته و فتوا دهد. چنانچه متصف به صفات یاد شده نبوده نباشد، برایش جایز نیست که فتوا دهد. و دقیقاً همین مفهوم اجتهاد است. (القیم، ۱۹۷۳ م ص. ۴۶/۱).

رأی و نظر اصولیین بر این است که مفتی در واقعیت امر باید مجتهد باشد؛ زیرا غیر مجتهد و کسی که اقوال مجتهد را در حافظه داشته باشد، مفتی نیست. همچنین لازم است برای چنین شخصی که قول مجتهد را حکایت نماید. واقعیت امر این است که فتوای عصر حاضر فتوا نبوده بلکه نقل کلام مفتی برای استفاده مستفتی (فتوا خواننده)، می باشد. از این رو، باید به صورت حکایت بیان شود نه به عنوان فتوا. (عابدین، ۱۴۲۰ هـ ص. ۴۷/۱).

هدف این است که فتوای مقلد در حقیقت فتوا نیست؛ بلکه بخاطر مشابهت به فتوا مجازاً فتوا نامیده می شود. اما نظر به قلت و یا هم عدم موجودیت مجتهدین در زمان حاضر اخذ چنین فتاوا جواز دارد. به همین منظور، صاحب تنویر الأبصار اجتهاد را به عنوان شرط اولی بیان می کند. (الفقهیه، ۲۰۰۴ م ص. ۲۸/۳۲).

۶- برای کسی که در مذهب امام فتوا می دهد (مفتی غیر مستقل) جواز ندارد که به فتوا مبادرت ورزد، مگر این که دلیل و وجه استنباط آن مسئله را بداند: قول صحیح تر در نزد احناف آن است که مجتهد در مذهب باید از جمله مشایخ باشد که صاحب ترجیح بوده و ملزم به اخذ قول امام بطور مطلق نبوده باشد. بلکه دیدگاه و نظر خود را در دلیل داشته و ترجیح آنچه مرجح است با دلیل آنرا به صورت درست، بداند. در غیر آن باید از اقوال ائمه به ترتیب که لازم است پیروی نموده؛ و برایش مجال نیست تا آنچه می خواهد اختیار نماید. (عابدین، ۱۴۲۰ هـ ص. ۳۰۲/۴ و ۴۸/۱).

احناف، حنابله و شافعیه تصریح نمودند که برای چنین مجتهدی (مجتهد در مذهب) مجاز نیست که در یک مسئله ای که در آن دو قول باشد یکی را اختیار نماید، بلکه ابتدا باید ببیند که کدام یک از آن دو قول نزدیک تر به ادله و قواعد مذہبش بوده و به آن عمل نماید.

۴- صفات مفتی

برای مفتی بعضی صفات را اهل علم بیان نموده اند که باید فتوا دهنده، به آن صفات متصف بوده باشد. از جمله مفتی باید فقیه و دانشمند، دارای ذهن سالم، فکر استوار و پایدار، صحیح

التصرف مستنبط و متيقظ و بيدار باشد. امام احمد (رح) صفات مفتی را در پنج خصلت جمع نموده و می‌گوید: «برای یک مرد سزاوار نیست که خود را منصوب به فتوا بداند تا این که دارای این پنج خصلت ذیل نباشد:

۱. دارای نیت افتاء باشد: زیرا در صورتی که نیت در وی نباشد دارای بصیرت نبوده و در کلام و گفتارش نور و روشنی دیده نمی‌شود.
  ۲. مفتی باید دارای علم، حلم، وقار و آرامش باشد. زیرا شخصی که از صفات متذکره بهره مند نباشد، نمی‌تواند مبادرت به فتوا نماید.
  ۳. مفتی باید در آنچه که انجام می‌دهد قوی و دارای معرفت بوده باشد.
  ۴. بی‌نیاز از مردم بوده باشد.
  ۵. از مردم شناخت کامل داشته باشد. (القیم، ۱۹۷۳ م ص. ۱۹۹/۴).
- موارد پنجگانه از جمله ستون‌های فتوا بوده و نقص هر کدام از آنها موجب ظهور خلل و نقصان در مفتی می‌گردد. (القیم، ۱۹۷۳ م ص. همان).

۵- افتاء قاضی

آیا قاضی که وظیفه حل و فصل خصومات و قطع منازعات در میان متداعیین را به عهده دارد، فتوا داده می‌تواند یا خیر؟ در پاسخ باید گفت که دیدگاه مذاهب مختلف پیرامون جواز و صحت افتاء قاضی واحد نبوده، بلکه نظر به دلایل و مستندات هر مذهب آرای متفاوتی پیرامون این مسئله بیان شده است.

در مورد این که قاضی در عبادات و مانند آن که شامل در بحث قضاء نمی‌گردد مثل: ذبائح و قربانی فتوا دهد، هیچ اختلافی در میان علمای اسلامی وجود ندارد. به این مفهوم که قاضی می‌تواند در چنین موارد در مقام افتاء قرار گرفته و به جواب مستفتی پردازد. اما اختلاف دیدگاه پیرامون مسائلی است که در حیطه‌ی صلاحیت قضایی قاضی داخل می‌باشد. شافعیه در یک قول - که آنرا امام نووی نیز صحیح دانسته و همچنین امام ابن قیم به آن تأکید می‌ورزد -، به این نظر اند که قاضی در مواردی که قضاوت می‌نماید می‌تواند بدون کراهیت فتوا دهد. اما سایر علما و مذاهب اسلامی به این باور اند که برای قاضی جواز ندارد تا در مواردی که به قضاوت می‌پردازد، فتوا دهد. زیرا موضع تهمت است؛ به این توضیح که هرگاه قاضی در مواردی که قضاوت می‌نماید فتوا دهد، فتوایش مانند حکم بالای خصم محسوب

می‌گردد و در وقت محاکمه نمی‌تواند حکم خود (فتوا) را نقض نماید. علاوه بر آن گاهی اوقات اجتهاد قاضی در وقت حکم تغییر می‌نماید و یا برایش قراینی آشکار می‌گردد که در وقت افتاء وجود نداشته است؛ و چنانچه به خلاف فتوای خود حکم نماید برای محکوم علیه عمل ناروا و نا مناسب را انجام داده است.

قاضی شریح (رح) می‌گوید: «من در بین تان قضاوت می‌کنم، لیکن فتوا نمی‌دهم». ابن منذر (رح) بیان می‌دارد: «برای قاضی مکروه است تا در مسائل احکام شرعی فتوا دهد». (حمدان، ۱۹۸۶ م ص. ۲۹).

دیدگاه احناف در مورد فتوای قاضی متفاوت می‌باشد. به نظر آنان قاضی می‌تواند در مجلس قضاء و غیر آن در عبادات و احکام و سایر مسائل فتوا دهد؛ مشروط بر این که بین قاضی و مستفتی (فتوا خواهنده) خصومت نبوده باشد. در صورت موجودیت خصومت، برای قاضی جائز نیست که در زمینه فتوا دهد. (عابدین، ۱۴۲۰ هـ ص. ۳۰۲/۴).

مذهب مالکیه در موضوعات و مسائلی که دارای شأن و تبعات خصومت می‌باشد، فتوای قاضی را مکروه می‌داند. مانند: بیع (خرید و فروش)، شفع و جنایات. (الفقهیه، ۲۰۰۴ م ص. ۳۲/۳۲). زیرا ممکن پیرامون مسائل متذکره در بین متقاعدین خصومت و اختلاف به وجود آمده و متخصصین به نزد قاضی مراجعه نموده و تقاضای حل و فصل خصومت را داشته باشند.

با امعان نظر به موارد و دیدگاه‌های مختلف علما و اندیشمندان اسلامی به این نتیجه می‌رسیم که بهتر خواهد بود تا قاضی از افتاء در مسایل که در آن به قضاوت و اصدار حکم می‌پردازد، دوری نماید. زیرا قاضی اصل بی‌طرفی قاضی از جمله اصول بنیادی قضاوت بوده و متضمن آن است تا از واقع شدن در یک طرف قضیه اجتناب و پرهیز گردد.

۶- افتاء به رأی

رأی عبارت از چیزی است که بعد از تفکر و تأمل و طلب به وجه صواب و حق، قلب انسان به آن می‌رسد. رأی با امارات (نشانه‌ها) متفاوت و متعارض می‌باشد؛ زیرا در آنچه امارات و نشانه‌های مختلف باشد، گفته نمی‌شود که این رأی من است. (القیم، ۱۹۷۳ م ص. ۶۶/۱). همچنین رأی شامل قیاس و استحسان نیز می‌گردد.

افتاء به رأی که مخالف نص یا اجماع باشد، جواز ندارد. بازگشت به رأی قبل از دست یافتن به نصوص وارده در یک مسئله، نیز جواز ندارد. به همین ترتیب جواز ندارد قول به رأی بطور تخمین و گمان، بدون استناد به کتاب و سنت. (الفقهیه، ۲۰۰۴ م ص. ۳۲/۳۳).

پیامبر معظم اسلام (ص) به حضرت معاذ بن جبل (رض) فرمودند: «چگونه در بین مردم قضاوت می کنی ای معاذ؟ حضرت معاذ (رض) فرمود: با استناد به کتاب الله -قرآن کریم- قضاوت می کنم. پیامبر (ص) سوال نمودند: اگر حکم آن مسئله در کتاب خدا نبود سپس چگونه قضاوت می کنی؟ معاذ (ض) گفت: به سنت رسول الله اقتدا نموده و قضاوت می کنم. باز پیامبر (ص) فرمودند: اگر حکم آن مسئله را در سنت نیز پیدا نکردی، به چه چیز قضاوت می کنی؟ حضرت معاذ فرمود: به رأی خود اجتهاد می نمایم. پیامبر (ص) فرمودند: ستایش خداوندی را که توفیق داد رسول رسول خود را»^۱.

از حضرت عمر (رض) نقل شده است که به شریح فرمود: «آنچه برایست در کتاب الله (قرآن کریم) مبین و روشن است از آن سوال نکن (یعنی به چیز دیگری حکم نکن)، چنانچه حکم آن مسئله در کتاب الله (قرآن کریم) نبود، پس به سنت مراجعه کن، و هرگاه در سنت حکم آن مسئله را نیافتی به رأی خود اجتهاد کن». (القیم، ۱۹۷۳ م ص. ۶۷/۱).

در نتیجه باید اذعان نمود که افتاء به رأی تا زمانی که حکم آن مسئله در کتاب و سنت موجود بوده باشد، جواز نداشته و مفتی مکلف به پیروی از کتاب الله و سنت رسول معظم اسلام (ص) و همچنین روح مقاصد شریعت اسلامی، در افتاء خویش باید از رأی در فتوا اجتناب نماید.

۷- تغییر فتوا

مسأله تغییر فتوا از جمله موضوعات مهمی است که در دوران معاصر و قدیم، از جانب علمای اسلامی پیرامون آن بحث شده است. تغییر فتوا در مذاهب اسلامی به عنوان یک قاعده کلی مورد پذیرش قرار گرفته و برای مفتی جایز است تا از فتوای قبلی خویش رجوع نماید. در دوره های مختلف تاریخ تفکر اسلامی حتی عصر زندگی پیامبر مکرم اسلام (ص) تغییر فتوا به وفور وجود داشته است. از حضرت عبدالله بن عمرو بن عاص روایت شده است که گفت:

^۱ - این حدیث را ترمذی در صحیح خود نقل نموده است.

«در حضور پیامبر اکرم (ص) بودیم، جوانی وارد شد و گفت: ای رسول خدا می‌توانم زمانی که روزه دار هستم، همسرم را ببوسم؟ آن حضرت (ص) فرمود: خیر. آن‌گاه سالمندی آمد و عرض کرد: ای رسول خدا در حالتی که روزه دارم آیا می‌توانم همسرم را بوسه زنم؟ پیامبر (ص) فرمودند: بلی. ما به هم‌دیگر نگاه کردیم. آن حضرت فرمودند: دانستم که نگاه شما برای چیست؛ آن سالمند می‌تواند خود را نگهدارد». (الفوائد، ۱۴۰۸ هـ ص. ۳/۱۶۵) و (حنبل، ۱۴۰۹ هـ ص. ۲/۲۲۱).

روایت دیگری را سلمه بن اکوع (رض) از پیامبر اسلام (ص) چنین نقل نموده است: «هرکس از شما قربانی کرد، نباید پس از سه روز، گوشتی از آن در منزلش باقی مانده باشد». ولی سال بعد که شد، گفتند: ای رسول خدا، آیا به سان سال گذشته عمل نمائیم؟ پیامبر (ص) فرمودند: «بخورید و بخورانید و ذخیره کنید؛ زیرا آن سال، مردم در مشقت و سختی بودند. می‌خواستم به کمک و یاری آنان بشتابید». (بخاری، ۱۴۰۱ هـ ص. ۶/۲۳۹) و (زیلعی، ۱۴۱۵ هـ ص. ۶/۹۴).

در عهد زندگانی اصحاب رسول (رض) نیز تغییر فتوا وجود داشته است. بطور مثال: اگر به اصحاب پیامبر (ص) و خلفای راشدین نگاه کنیم، آنان را فقیه‌ترین مردم در به کارگیری قاعده «تغییر فتوا بر اساس تغییر موجبات آن» می‌یابیم و در این باره مثال‌های فراوانی وجود دارد. برای نمونه، موارد زیر را می‌توان نام برد:

تغییر فتوا در عقوبت و کیفر شراب‌خوار، زکات فطر، فتوای حضرت عمر (رض) در مورد زکات اسب، متوقف کردن دادن سهم مؤلفه القلوب، طلاق ثلاثه و تقسیم اراضی مفتوحه عنوه^۱ و...

در زمان تابعین نیز نمونه‌های فراوانی از تغییر فتوا وجود داشته است. مانند این‌که قیمت‌گذاری کالاها را از طرف دولت جایز می‌دانستند و علت جواز آن را دفع ضرر از عموم مردم عنوان می‌کردند، چون اوضاع مردم کاملاً متفاوت از زمان پیامبر (ص) و زمان صحابه بود. هم‌چنین روایت شده است که حضرت عمر بن عبدالعزیز (رض) زمانی که در مدینه تشریف داشت بر اساس یک شاهد و قسم حکم می‌کرد، اما زمانی که در شام بود فقط بر

^۱ - از انواع زمینهایی است که در سیطره حکومت اسلامی است و از کفار به غنیمت گرفته شده است.

اساس دو شاهد حکم می‌کرد، زیرا مردم شام از لحاظ ایمانی کاملاً با مردم مدینه تفاوت داشتند. (قرضاوی، ۱۳۸۹ ص. ۶۶).

در عصر پیشوایان مذاهب نیز تغییر فتوا وجود داشته است. نمونه بارز آن، امام شافعی (رح) است. او در بسیاری فتاوی خود تجدید نظر کرد. بطور مثال می‌توان به فتوای او در مسئله قضای نماز مسافر اشاره کرد. او ابتدا معتقد بود قضای نماز مسافر در حضر نیز به صورت قصر جایز است اما سپس جواز آن را به زمان سفر اختصاص داد. امام ابوحنیفه (رح) نیز بر اساس شهادت شاهد مستور الحال حکم می‌کرد و عدالت ظاهری را کافی می‌دانست. اما از آن جا که در زمان شاگردان امام ابوحنیفه (رح)، ابویوسف و محمد بن حسن، دروغ و فسق در بین مردم زیاد شده بود، آنان فقط شهادت شاهد معلوم الحال را می‌پذیرفتند. در دوره گزینش مذاهب و توقف اجتهاد و عصر تجدید حیات اجتهاد اهل سنت نیز تغییر فتوا دیده می‌شود. (عبدالسلام امامی؛ حسن ناصری مقدم، ۱۳۹۳ ص. ۶۰-۶۱) که پرداختن به همه موارد آن از حوصله‌ی این بحث خارج است.

بنابر این، می‌توان تصریح نمود که تغییر فتوا یک امر حتمی و لازمی بوده و باید نظر به شرایط و جوّ حاکم، در مسایل مختلف دیدگاه‌ها و فتاوی که با روح مقاصد شریعت اسلامی در مغایرت نبوده باشد، ارائه گردد.

از جمله مسائلی که میزان بیان احکام در نگاه فقیهان اهل سنت می‌باشد «عرف» و «مقتضیات زمان و مکان» است. آنان معتقدند: احکامی که بر اجتهاد مبتنی است، با تحول زمان و مکان و احوال متحول می‌شوند. افرادی بسیاری همانند: قرافی (الفروق، ۱۷۷/۱-۱۷۶)، ابن عابدین (۱۲۳/۲-۱۲۲)، تمیمی نجدی (خیاط، ۹۳-۹۲)، ابوليث حنفی (مدرس، ۸۳۴/۲)، مسکویه (احمد امین، الاجتهاد فی نظر الاسلام، ۱۴۹)، ابن قیم (اعلام الموقعین، ۳/۳)، شیخ محمد عبده (بهی، ۱۳۶) ابوزهره (تاریخ المذاهب الاسلامیه، ۳۵۵)، قرضاوی (سبب شناسی تغییر فتوا، ۵۱)، حسن ترابی (یحیی محمد، التغير فی الفتوا، الانماط والعوامل، ۲۵۸-۲۵۱؛ قلجی، ۳۷-۳۰؛ مکارم شیرازی ۹-۷)، وهبه زحیلی (زحیلی، اصول الفقه الاسلامی، ۱۱۷/۱-۱۱۶؛ زحیلی و عطیه، ۱۸۵-۱۸۱)، عبدالوهاب خالاف (علم اصول فقه، ۹۱) و... آن را مورد اهتمام خود در بیان احکام قرار می‌دهند. لازمه لاینفک بها دادن به این دو عنصر در نظام فکری فقیه، قائل شدن به ابتدای فتوا بر این دو

عنصر می‌باشد که در واقع پذیرفتن امکان تغییر آن می‌باشد. (عبدالسلام امامی؛ حسن ناصری مقدم، ۱۳۹۳ ص. ۵۶).

نتیجه گیری و خلاصه بحث

انسان به عنوان موجودی که زاده‌ی اجتماع انسانی و جزء تشکّل اجتماعی به حساب می‌رود، در جریان سفر و پیمودن مسیر چرخه‌ی زندگی، قادر نیست تا بصورت مستقل، تمام ابعاد زندگی فردی و اجتماعی خود را بدون همکاری دیگران بصورت مستقل تنظیم نموده، و خود به همه پرسش‌ها و مشکلات خویش، راهکارها و راه حل مناسب را جستجو نماید.

اساس دین مقدس اسلام بر آسانی، تساهل، تیسر و حل مشکلات انسان‌ها از راه‌های معقول با استفاده از منابع شرعی، گذاشته شده است. مقصد و غایت دین مقدس اسلام، حل تمام مشکلات و اموری است که انسان‌ها به آن مواجه گردیده و در صدد آن اند تا پاسخ چستی و چگونگی عمل به آن را دریافت نمایند. افتاء یکی از راهکارهای مناسب برای رسیدگی به مشکلات و چالش‌های است که انسان‌ها در زندگی خویش با آن روبرو می‌شوند؛ زیرا دروازه‌ی مشکلات را بر روی انسان‌ها گشوده و زمینه‌های سعادت و رستگاری آنان را فراهم می‌سازد.

هرچند افتاء در شریعت اسلامی از جایگاه ویژه و رفیع برخوردار بوده و باید تعدادی از انسان‌های فهیم، دانشمند و آگاه به احکام کتاب الله، سنت، اجماع، ناسخ و منسوخ، راجح و مرجوح و... جهت رفع مشکلات انسان‌ها، به آن مبادرت ورزند؛ ولی خطر صدور افتاء بدون در نظر داشت اساسات، حالات و شروط تصریح شده در منابع شرعی و فقهی می‌تواند به مراتب برای فرد و اجتماع مشکل‌ساز بوده و زمینه‌های فرار و دوری انسان‌ها از احکام دین مقدس را فراهم سازد.

بنابر این، لازم است تا تعدادی اندک از نخبگان، علمای جید و واجد شرایط در صدد حل مشکلات انسان‌ها بر آمده و با رعایت اصول، قواعد و ضوابط شرعی و فقهی به این امر مبادرت ورزند. تا مشکلات انسان‌ها مرفوع گردیده و راه حل‌های مناسب و مطابق با روح و مقاصد شریعت اسلامی جستجو و دریافت گردد.

منابع و مأخذ

۱- ابراهیم، مصطفی و دیگران، المعجم الوسیط، لیبیا، دارالدعوة، بی‌تا.

- ۲- ابن منظور، لسان العرب، بیروت، دار صادر، بی تا.
- ۳- ابو محمد بن عبد الله بن عبدالرحمن بن الفضل بن بهرام بن عبدالصمد الدارمی، الطبعة الاولى ۱۴۳۴ هـ . سنن الدارمی. بیروت، دارالشائر.
- ۴- احمد بن محمد بن حنبل، ۱۴۰۹ هـ، مسند احمد، بیروت، دارالکتب العلمیة، ۱۴۰۹ هـ.
- ۵- الجیرانی، محمد بن حسین، الفتوی فی الشریعة الاسلامیة، مقاله، انترنت، بی تا.
- ۶- الزحیلی، وهبة، الفقه الاسلامی و ادلتہ، دمشق: دارالفکر، بی تا.
- ۷- الفيومی، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر، بیروت: المكتبة العلمیة، ۷۷۰ هـ .
- ۸- الموسوعة الفقهیة، الكويت: دار غراس، ۲۰۰۴ م.
- ۹- النووی، ابی زکریا یحیی بن الشرف، آداب الفتوی و المفتی و المستفتی، دمشق: دارالفکر، ۱۴۰۸ هـ.
- ۱۰- امام احمد بن حمدان، صفة الفتوی، بیروت: منشورات الکتب الاسلامی، ۱۹۸۶ م.
- ۱۱- جمال الدین عبد الله بن یوسف زیلعی، نصب الراية فی تخريج احادیث الهدایة، قاهره: دارالحديث، ۱۴۱۵ هـ.
- ۱۲- جوزی، ابن القيم، إعلام الموقعین، بیروت: دارالجيل، ۱۹۷۳ م.
- ۱۳- حسن الشیخ، ناصر بن علی عایض، مباحث العقيدة فی سورة الزمر، الرياض: مكتبة الرشد، ۱۹۹۵ م.
- ۱۴- حسن، عمید، فرهنگ فارسی عمید، تهران: امیر کبیر، ۱۳۹۰.
- ۱۵- سیده، ابن، المحکم و المحيط الأعظم - تحقیق عبدالحمید هنداو، بیروت-لبنان: دارالکتب العلمیة، ۲۰۰۰ م.
- ۱۶- شنقیطی، مذکرة اصول الفقه، مدینہ: المكتبة السلفیة، ۱۳۹۳ هـ .
- ۱۷- شیخ مصطفی محمد عرفة الدسوقي، حاشية الدسوقي. بیروت: دارالکتب العلمیة، ۱۹۷۱ م.
- ۱۸- طنطاوی، محمد سید، التفسیر الوسیط للقرآن الکریم، القاهرة: دار تهضه مصر للطباعة والنشر و التوزیع، ۱۹۹۷ م.

- ۱۹- عبدالسلام امامی؛ حسن ناصری مقدم، تغییر فتوا و زمینه‌های آن در فقه اهل سنت، مشهد: مطالعات اسلامی: فقه و اصول، سال چهل و ششم، شماره پیاپی ۹۶، ۱۳۹۳.
- ۲۰- علی اکبر دهخدا، لغت‌نامه دهخدا، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
- ۲۱- علی بن ابی بکر، هیشمی، مجمع الزوائد و منبع الفوائد، مجمع الزوائد و منبع الفوائد. بیروت: دارالکتب العلمیة، ۱۴۰۸ هـ.
- ۲۲- فرج الله، خدا پرستی، فرهنگ جامع واژگان مترادف و متضاد، شیراز: دانشنامه فارس، ۱۳۷۶.
- ۲۳- محمد امین بن عمر ابن عابدین، الدرالمختار و حاشیة ابن عابدین، دمشق: دارالثقافة و التراث، ۱۴۲۰ هـ.
- ۲۴- محمد بن اسماعیل بخاری، الصحيح البخاری. بیروت: دارالفکر، ۱۴۰۱ هـ.
- ۲۵- محمد محمود، الحجازی، التفسیر الواضح، بیروت: دارالجبل الجديد، ۱۴۱۳ هـ.
- ۲۶- محمد معین، فرهنگ فارسی معین، تهران: اشجع، ۱۳۹۲.
- ۲۷- مناوی، التعاریف، بیروت: دارالفکر، ۱۴۱۰ هـ. ق.
- ۲۸- نطور، الضیف، المفتی: شروطه و آدابه، اسلام آباد: انترنت، بی تا.
- ۲۹- یوسف قرضاوی، آسیب شناسی تغییر فتوا، تهران: مجمع جهانی تقرب مذاهب اسلامی، ۱۳۸۹.

ليکنه : قضاوتيار رحمت گل حليم

ابراء او آثاري د شريعت او قانون په رڼا کې

فهرست:

۱۰۱	سريزه:
۱۰۱	د څيړني اهميت :
۱۰۲	د موضوع د غوراوي لاملونه :
۱۰۲	د څيړني پوښتنې :
۱۰۳	د څيړني مخينه :
۱۰۳	د څيړني کړنلاره :
۱۰۴	د څيړني موخې (هدفونه):
۱۰۴	د څيړني ستونزې:
۱۰۴	د څيړني خطه (تفصيلي پلان):
۱۰۷	لومړۍ فصل : د ابراء تعريف او مشروعيت
۱۰۷	لومړۍ مبحث : د ابراء تعريف
۱۰۷	لومړۍ مطلب : د ابراء لغوي معنی
۱۰۸	دوهم مطلب : د ابراء اصطلاحي معنی
۱۰۸	الف : ابراء د پخوانيو فقهاؤو په آند
۱۰۹	ب : ابراء د معاصرو علماؤو په آند
۱۱۰	ج : ابراء د قانون له نظره
۱۱۱	درېيم مطلب : ابراء اسقاط ده که تملیک
۱۱۴	د : په اسقاط او تملیک کې د ابراء د اختلاف پايله
۱۱۵	دوهم مبحث : د ابراء اړوند نور اصطلاحات

سريزه:

إن الحمد لله نحمده، ونستعينه، ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادي له. وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله.

په ټولنه کې ژوند له معاملاتو، راکړې ورکړې، شخړو او منازعو خالي نه دی چې د ژوند د نورو چارو په شان د منازعاتو او معاملاتو او د اشخاصو له خوا یو بل ته د بښنې او ځینې وخت د خپل له حق څخه د تیریدو په اړه هم اسلام روښانه لارښوونې لري چې په اړه یې په قرآن کریم، نبوي احادیثو او د فقهې په کتابونو کې احکام موندلی شو. د اسلامي هېوادونو په قوانینو کې هم چې ډېری یې د اسلامي شريعت په پیروۍ تدوین او تصویب شوي دي په دې اړه مواد راوړل شوي دي.

د څېړنې اهمیت:

په دې کې هېڅ شک نشته چې هره علمي څېړنه چې په علمي او څېړنیزو مرکزونو کې خپرل کیږي ځانګړې اهمیت لري او هڅه کیږي چې د ټولنې یوه ستونزه پرې حل شي، دا څېړنه به هم ان شاء الله له دې څخه مستثنی نه وي او له څېړنیز اهمیت څخه به برخمنه وي. د دې څېړنې یو اهمیت په روانه پښتو ژبه یې لیکل دي چې مینوال یې له هر بل کتاب په پرتله ښه پرې پوهیدلی شي.

د هېواد په عدلي او قضائي نظام کې چې د اسلامي شريعت څخه اخیستل شوی ابراء ځانګړی ځای لري او خاص احکام پرې مرتب دی چې په دې څېړنه کې بیان شوي دي. تر اوسه داسې یو تحقیقي اثر چې ابراء او د ابراء آثار یې د شريعت او د افغانستان د قوانینو په رڼا کې خپرلی وي نه تر سترګو کیږي. له دې کبله اړتیا ده چې په داسې یوه مهمه موضوع کې چې د فقهې او حقوقو د علم په ډګر کې یې له اهمیت څخه څوک سترګې نه شي پټولی یو څېړنیز اثر ولیکل شي.

لکه څنګه چې مو مخکې یادونه وکړه د افغانستان په حقوقي نظام کې ابراء او د ابراء آثار ځانګړی ځای لري چې د عدلي ارګانونو کارکوونکو ته په ځانګړې توګه قاضیانو، څارنوالانو او مدافع وکیلانو او ټولو هغو کسانو لپاره چې یاده موضوع ورته په زړه پورې

ښکاري او يا هم په يو ډول ورسره سرو کار لري خاص اهميت لري چې ان شاء الله دا اثر به يې د ابراء په اړه ډېرې پوښتنې حل کړي .
د موضوع د غوراوي لاملونه :

د قضايي کادر د حقوقو او امتيازاتو د مقررې د يوولسمې مادې^۱ سره سم قضاوتيار د قضاوتملۍ درجې ته د ارتقا لپاره د حقوقي مقالې په ليکنه اړ دی ، د مقررې د يادې مادې د لارښوونې سره سم مې د ابراء او آثار يې د شريعت او قانون په رڼا کې تر عنوان لاندې موضوع چې خورا مهمه ده او د مسلک له پلوه هم راته په زړه پورې ده ، له دې سره سره چې مدني او جزايي موضوعاتو ته شامله ده ، عدلي او قضايي ارگانونه تل ور سره کار لري لا تر اوسه يې په اړه کوم اثر چې د موضوع په اړه د مينوالو ټولې پوښتنې ځواب کړي ، نه دی ليکل شوی ، له همدې کبله مې د تېز لپاره غوره کړه .
د څېړنې پوښتنې :

اسلامي شريعت او د افغانستان قوانينو مدعي او د حق خاوند ته په شرعي او قانوني حدودو کې د ابراء واک ورکړی دی ، او د هغو په ابراء يې ځينې آثار مرتب کړي دي ، په ځينو مواردو کې يې ابراء ته هڅولي هم دي .
زمونږ هېواد افغانستان هم خپلو قوانينو کې د ابراء په اړه - که څه هم کافي نه دي - يو لړ مواد لري ، دا چې دا مواد له کوم ځايه را اخيستل شوي دي آيا په اسلامي شريعت کې يې اصول شته او که څنگه؟ که چېرې په اسلامي شريعت کې اصل ولري په فقهي مذاهېو کې له کوم مذهب څخه اخيستل شوي دي ؟ په دې رساله کې څېړل شوي دي .
همدارنگه په لاس لاندې څېړنه کې چې د ابراء په اړه ده لاندې پوښتنو ته د ځوابيدو هڅه شوې ده:

۱- ابراء څه ته وايي ؟

۲- څوک ابراء کولی شي ؟

۳- ابراء په مجازاتو څه ډول تأثير لري ؟

۴- ابراء په حقوقو څه ډول تأثير لري ؟

^۱ - د قضايي کادر د حقوقو او امتيازاتو مقررې چې د سترې محکمې د عالي شورا لخوا په ۷۶۲ گڼه او ۱۳۸۹/۷/۲۷ نېټه تصويب شوې ده.

د څېړنې مخینه :

۱- نظرية الابراء والاسقاط في الفقه الاسلامي ، د صايل احمد حسن الحاج يونس تېزس دی چې د فلسطين په نابلس ولايت کې د النجاح الوطنية پوهنتون د ماسترۍ دورې څخه د فراغت په مهال يې په کال ۲۰۰۰م/۱۴۲۱هـ ق کې ليکلی دی .

۲- احکام الابراء في الفقه الاسلامي، عبدالله بن هادي ابراهيم الکتلي تېزس دی چې په کال ۲۰۱۴ ميلادي کې يې د ماليزيا د المدینه نړيوال پوهنتون د اسلامي علومو پوهنځي د قضاء او اسلامي سياست د څانگې له ماسترۍ برخې څخه د فراغت په مهال ليکلی دی.

۳- الابراء حقيقته و انواعه ، و شروط صحته ، يو څېړنيز اثر دی چې د استاذ عبدالحميد عبدالمحسن عبدالحميد هيني لخوا ليکل شوی دی

۴- العفو عن العقوبة في الشريعة والقانون ، د ليسانس مونوگراف دی چې د فاضل عبدالامير جواد له خوا په کال ۲۰۱۸ ميلادي کې د عراق د ديالي پوهنتون څخه د فراغت په وخت ليکل شوی دی.

۵- العفو عن العقوبة و أثره بين الشريعة والقانون دراسة مقارنة ، د ماسترۍ دورې تېزس دی چې د ابراهيم بن فهد بن ابراهيم الودعان په کال ۲۰۰۲ ميلادي کې د سعودي په رياض بنار کې د نايف پوهنتون څخه د فراغت په مهال ليکلی دی .

۶- العفو عن القصاص في النفس الانسانية ، دراسة فقهية مقارنة ، د ماسترۍ دورې تېزس دی چې د عبدالستار جلال عبدالستار الفراء، په کال ۲۰۰۹ ميلادي کې د فلسطين د غزه له اسلامي پوهنتون څخه د فراغت په مهال ليکلی دی .

خو داسې يو کتاب چې ابراء يې د شريعت او د افغانستان د قوانينو سره سمه مقارنوي (پرتليز) ډول څېړلې وي لا تر اوسه نه دی ليکل شوی، ان شاء الله چې يوازې همدا څېړنه به وي چې ستاسو په لاس کې ده چې ابراء د شريعت او د هېواد د قوانينو په رڼا کې څېړلې ده په دې اړه بل تحقيق نشته دی .

د څېړنې کړنلاره :

له دې کبله چې ديني او حقوقي علوم نظري دي زما د څېړنې ميتود هم کتابتوني دی چې قرآنکريم ، احاديثو ، فقهي کتابونو او د هېواد قوانينو ته په کې مراجعه شوې ده .

يوازې ورورستی فصل چې په محاکمو کې د ابرالیک د ترتيب په اړه دی ، د اړوندو کتابونو او قوانينو سربېره محاکمو ته هم رجوع شوې ده ، د ابرالیک يوه نمونه هم له څېړنې سره مل ده .

په څېړنه کې د آيتونو ژباړه له کابلي تفسير څخه اخيستل شوې ده چې په جملو او کلماتو کې يې لږ تصرف هم شوی دی ، کټ مټ د تفسير ژباړه نه ده نقل شوې .

د صحيحينو (صحيح البخاري او صحيح المسلم) لخوا د روايت شوو احاديثو پرته د نورو احاديثو صحت او ضعف هم بيان شوی دی .

د څېړنې موخې (هدفونه):

زما د څېړنې اهداف په لاندې ډول دي :

۱- د قضايي کادر د حقوقو او امتيازونو د يوولسمې مادې د لارښوونې سره د قضاوتملۍ درجې ته ارتقا کول .

۲- د شريعت او قانون په رڼا کې د ابراء موضوع روښانول .

۳- د هېواد په قضائي نظام کې د ابراء په اړه د يوې مفصلې څېړنې د نشتون تشه له مينځه وړل او په دې اړه د مطالعې مينوالو ته يو اثر برابرول .

د څېړنې ستونزې:

په دې کې هېڅ شک نشته چې د هرې موضوع په څېړنه کې محقق له يو لړ ستونزو سره مخ کېږي، زما لويه ستونزه د داسې حقوقي کتابونو چې د ابراء په اړه بشپړ معلومات په کې وي، نه شتون و چې زه ورسره مخ وم او د اسلامي علومو د کتابونو تشه مکتبه شاملې تر يو حده رفع کړې وه .

بله مهمه ستونزه چې دلته يې يادونه اړينه بولم په ډېرو مواردو کې د ابراء په اړه په هېواد کې د قانوني موادو تشه ده چې د څېړنې د پايلې او وړاندیزونو په برخه کې به يې ان شاء الله يادونه وشي .

د څېړنې خطه (تفصيلي پلان)

د څېړنې خطه په لاندې ډول په پنځه فصلونو کې ترتيب شوې ده :

لومړی فصل : د ابراء تعريف او مشروعيت

لومړی مبحث : د ابراء تعريف

- لومړی مطلب : د ابراء لغوي معنی
- دوهم مطلب : د ابراء اصطلاحي معنی
- دریم مطلب : ابراء اسقاط ده که تمليک
- دوهم مبحث : د ابراء اړوند کلمې
- لومړی مطلب : عفو
- دوهم مطلب : براءت
- دریم مطلب : اقرار
- خلورم مطلب : سوله
- پنځم مطلب : مقاصه
- شپږم مطلب : حط
- اووم مطلب : هبه
- دریم مبحث : د ابراء مشروعیت
- لومړی مطلب : د ابراء مشروعیت د قرآني آیاتو په رڼا کې
- دوهم مطلب : د ابراء مشروعیت د احادیثو په رڼا کې
- دریم مطلب : د ابراء مشروعیت په اړه اجماع
- خلورم مطلب : د ابراء مشروعیت د هېواد د قوانینو په رڼا کې
- دوهم فصل : د ابراء ارکان ، شروط او ډولونه
- لومړی مبحث : د ابراء ارکان
- لومړی مطلب : د ابراء رکن د احنافو له نظره
- دوهم مطلب : د ابراء ارکان د جمهورو علماؤو له نظره
- دوهم مبحث : د ابراء شروط
- لومړی مطلب : د ابراء کوونکي شروط
- دوهم مطلب : د ابراء شوي شخص (میرأ) شروط
- دریم مطلب : د ابراء د محل (میرأ منه) شروط
- خلورم مطلب : د ابراء ذاتي شروط
- دریم مبحث : د ابراء ډولونه د فقهي او قانون له نظره

لومړۍ مطلب : د ابراء وېش د عموميت او خصوصيت له پلوه
 دوهم مطلب : د موضوع له پلوه د ابراء وېش
 دريم فصل : د ابراء اړوند احكام
 لومړۍ مبحث : محل د ابراء
 لومړۍ مطلب : هغه څه چې ابراء ترې كيږي
 دوهم مطلب : هغه څه چې ابراء ترې نه كيږي
 دريم مطلب : د ښځې له نفقې څخه ابراء
 دوهم مبحث : ابراء په عوض
 دريم مبحث : له ابراء څخه رجوع
 څلورم مبحث : له ابراء وروسته د اقرار اثر
 څلورم فصل : د ابراء آثار
 لومړۍ مبحث : له حق څخه د ابراء آثار
 دوهم مبحث : په مدني دعوى د ابراء اثر
 دريم مبحث : په حق العبدې دعواوو د ابراء اثر
 لومړۍ مطلب : د قصاص په دعوى د ابراء اثر
 دوهم مطلب : د ديت په دعوى د ابراء اثر
 څلورم مبحث : په حدودو د ابراء اثر
 پنځم مبحث : په تعزيري مجازاتو د ابراء تاثير
 لومړۍ مطلب : په تعزيري مجازاتو د ابراء اثر د فقهاؤو له نظره
 دوهم مطلب : په تعزيري مجازاتو د ابراء اثر د قانون له نظره
 دريم مطلب : هغه تعزيري جرايم چې ابراء پرې اثر نلري
 پنځم فصل : د افغانستان په محاكمو كې د ابراهيمت اجرا او بيلگه يې
 لومړۍ مبحث : د ابراء ليك تعريف
 لومړۍ مطلب : د وثيقي تعريف
 دوهم مطلب : د ابراء ليك تعريف
 دوهم مبحث : د قرض او دين په دعوى كې د ابراهيمت وثيقه

درېم مبحث : د منقول مال په دعوی کې د ابراخت وثیقه
 څلورم مبحث : د غیرمنقول مال په دعوی کې د ابراخت وثیقه
 پنځم مبحث : په جزائي قضایاوو کې د ابراخت ترتیب
 شپږم مبحث : په تجارتي دعاویو کې د ابراخت وثیقي ترتیب
 لومړی فصل : د ابراء تعریف او مشروعیت
 دا فصل درې مبحثه لري چې لومړی مبحث یې د ابراء تعریف ، دوهم مبحث د ابراء اړوند
 نورو اصطلاحاتو او درېم مبحث د ابراء مشروعیت ته ځانگړی شوی دی.

لومړی مبحث : د ابراء تعریف

په دې مبحث کې به د ابراء لغوي او اصطلاحي معنی وڅېړو
 لومړی مطلب : د ابراء لغوي معنی
 ابراء د براء د کلمې مصدر دی چې په لغت کې له خپل حق څخه د بل شخص براء کولو ،
 د خلاصون ، روغتیا ، پیدایښت ، بښنې ، پاکۍ او نجات په معنی راځي که هغه له مرض څخه
 نجات وي لکه : وأبرأه الله من مرضه یعنی الله له مرض څخه خلاص کړ (نجات یې ورکړ
 یعنې روغتیا یې ور په برخه کړه ، یا که له دین (پور) څخه نجات وي لکه : برأ المديون من
 دینه یعنې پوروړی له پور څخه خلاص شو .^(۱)
 حدیث شریف دی : مَرَضَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، قَالَ النَّاسُ لِعَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : يَا أَبَا
 حَسَنَ ، كَيْفَ أَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: أَصْبَحَ بِحَمْدِ اللَّهِ بَارئًا ...^(۲)
 ژباړه : پیغمبر صلی الله علیه وسلم مریض شو ، صحابه وو له علي رضی الله عنه څخه وپوښتل
 چې ای د حسن پلاره ! د الله رسول صلی الله علیه وسلم څنگه شو ؟ علي رضی الله عنه وویل
 چې د الله په فضل روغ شو .

^۱ - ابن منظور ، محمد بن مکرم بن علی ، أبو الفضل ، جمال الدين الأنصاري الرويفعي الإفريقي (متوفى: ۷۱۱هـ ق) ، لسان العرب ، لومړی ټوک ، ۳۱م مخ ، د دار صادر بيروت ، درېیم چاپ ۱۴۱۴ هـ ق .
 أبو منصور ، محمد بن أحمد بن الأزهرى الهروي . تهذيب اللغة ، پنځلسم ټوک ۱۹۳م مخ ، لومړی چاپ ۲۰۰۱م ، دار احیاء التراث العربی - بيروت .

^۲ - بخاري ، محمد بن إسماعيل أبو عبد الله ، متوفى ۲۵۶ هـ ق ، صحيح البخاري ، شپږم ټوک ، باب
 مرض النبي صلى الله عليه وسلم ، ۱۲م مخ ، ۴۴۴۷م حدیث ، د دار طوق النجاة لمړی چاپ ۱۴۲۲هـ ق .

په یاد حدیث کې د بارئ کلمه چې د (برء) له کلمې څخه اخیستل شوی ده ، د روغتیا په معنی راغلې ده .

همدارنگه برء د بېزاري په معنی هم راځي لکه دا قول د الله متعال :

﴿ بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ... ﴾ التوبة/ ۱ .

ژباړه : بېزاري ده (له طرفه) د الله او (له طرفه) د رسول د الله .

لیلة البراء د قمرې میاشتې لومړنۍ شپې ته وايي . وقد ابرأ یعنی میاشت نوې شوه .

بريء یعنی له قبائحو ، باطلو ، او دروغو او له تورونو څخه لیرې . همدارنگه له جسمي او عقلي پلوه روغ شخص ته هم برء وايي .^۱

همدارنگه برء د خلقت (پیدایښت) په معنی هم راځي لکه دا قول د الله متعال :

﴿ مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلُ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴾ الحديد/ ۲۲ .

ژباړه : نه رسېږي هېڅ مصیبت په ځمکه او نه ستاسو په ځانونو کې مګر لیکل شوی دی په کتاب (لوح محفوظ) کې ، مخکې له دې چې پیدایږي کړو (په دنیا کې) . بې شکه دا چاره الله ته ډېره آسانه ده .

په پورته ذکر شوي آیت کې د (برء) کلمه د پیدایښت په معنی راغلې ده .

دوهم مطلب : د ابراء اصطلاحی معنی

په دې مطلب کې ابراء د پخوانیو فقهاوو په آند ، ابراء د معاصرو علماوو په آند او ابراء د قانون له نظره تر څېړنې لاندې نیسو .

الف : ابراء د پخوانیو فقهاوو په آند

پخوانیو فقهاؤ ابراء تعریف کړې نه ده . بابونه او فصلونه یې هم ورته نه دي ځانګړي کړي بلکې په سوله ، بېنښه ، اقرار ، دعوی او هره موضوع کې چې ابراء مطرح شوې ده په هماغه باب کې یې د باب سره د تړاو له مخې د ابراء اړوند احکام هم بیان کړي دي . ابراء ته یې حتی عنوان هم نه دی ورکړی . لاکن شته داسې علماء چې د کتابونو په متنونو کې یې له عنوان پرته د متن په مینځ کې ابراء تعریف کړې وي لکه د حنفي فقهي کتاب غمز عیون

^۱ - لسان العرب ، لومړۍ ټوک ، ۳۳، ۳۲، ۳۱ مخونه .

البصائر چې ابراء يې داسې تعريف کړې ده : ابراء ساقطول او بېنل د دين دي هغه چاته چې دين (پور) پرې دی .^(۱)

په (أسنى المطالب في شرح روض الطالب) کې چې د شافعي فقهې يو نامتو کتاب دی ابراء داسې تعريف شوې ده :

د يو چا په ذمه د يو شي ، ساقطولو يا تمليکولو ته ابراء وايي .^(۲)
د بيلگي په توگه دائن په پورورې (مديون) دين درلود او دائن هغه ساقط کړ يا يې پورورې ته هبه کړ ، دې عقد ته ابراء ويل کېږي.

ب : ابراء د معاصرو علماؤ په آند

سیدسابق د دين (پور) هې ته ابراء ويلي دي.^(۳)

خينو نورو علماؤ و ابراء دا ډول تعريف کړې ده :

هغه چاته د خپل د هغه حق ورکولو يا ساقطولو ته ابراء وايي چې د هغه په ذمه وي .^۴
حقوقپوه عبدالرزاق سنهوري^(۵) چې د مصر د مدني قانون شارح دی ابراء يې داسې تعريف کړې ده : له عوض پرته د خپل له حق څخه نزول يا تيريدلو ته ابراء وايي .^(۱)

۱ - حموي ، أحمد بن محمد مكي، أبو العباس، شهاب الدين الحسيني ، متوفى ۱۰۹۸هـ ق ، غمز عيون البصائر في شرح الأشباه والنظائر ، دريم ټوک ۱۷م مخ ، د دارالکتب العلميه لومړی چاپ ۱۴۰۵ هـ ق — ۱۹۸۵م

۲ - سنکي ، زکريا بن محمد بن زکريا الأنصاري، زين الدين أبو يحيى (متوفى: ۹۲۶هـ ق) ، أسنى المطالب في شرح روض الطالب ، دوهم ټوک ۱۵۶م مخ ، دارالكتاب الاسلامي خپور کړی دی . د چاپ نوبت او نېټه يې نه ده ليکل شوې.

۳ - سيد سابق (متوفى: ۱۴۲۰هـ) ، فقه السنة ، دريم ټوک ۵۳۵ مخ ، د دارالكتاب عربي ، بيروت لبنان دريم چاپ ۱۳۹۷ هـ - ۱۹۷۷ م .

۴ - تويجري ، محمد بن إبراهيم بن عبد الله ، موسوعة الفقه الاسلامي ، دريم ټوک ۶۵۱م مخ ، بيت الافكار الدولية خپور کړی دی لومړی چاپ ، ۱۴۳۰ هـ - ۲۰۰۹ م . د کويټ د اوقافو وزارت ، الموسوعة الفقهية الكويتية ، لومړی ټوک ، ۱۴۲م مخ ، دارالسلاسل ، کويټ . زحيلي ، جاکتر وهبه ، الفقه الاسلامي و ادلته ، خلورم ټوک ، ۳۲۴۷م مخ ، د دارالفکر ، دمشق ، سوريه خلورم چاپ . کال يې نه دی ذکر شوی.

۵ - عبدالرزاق سنهوري چې يوه دکتورا په حقوقو او يوه په سياسي او اقتصادي علومو کې لري په کال ۱۸۹۵ کې د اګست په يوولسمه د مصر په اسکندريه کې زيږيدلی دی، د قضاء او د پوهنې وزارت په گډون يې مختلفې دندې ترسره کړي دي ، په ۱۹۷۱/۷/۲۱ نېټه وفات شوی دی.

د حقوقي اصطلاحاتو په قاموس کې ابراء داسې تعريف شوې ده :

که چېرې د ادين د خپل ټول او يا د يوې برخې حق او غوښتنې څخه چې پر مديون باندې يې لري تېر شي ابراء ده .^۲

يادو تعريفونو ته په کتو سره د دين بڼلو يا اسقاط ته ابراء ويل شوي دي .

يادونه : معاصرو علماؤ هم د ابراء په اړه د پخوانيو علماؤ په پل ، پل ايښی دی او ابراء يې تقريباً يو شان تعريف کړې ده ، ياد تعريفونه که څه هم د الفاظو له پلوه سره توپير لري خو د معنی له پلوه يو شان دي ، تش دومره خبره ده چې معاصرو علماؤ ابراء په ځانگړو عنوانونو کې څېړلې ده چې دا کار پخوانيو فقهاؤ و نه دی کړی .

ج : ابراء د قانون له نظره

د افغانستان مدني قانون لکه د مجلة الاحکام العدلية ، د مصر مدني قانون ، د عراق مدني قانون او د اکثرو هيوادونو د قوانينو په شان ابراء په څرگند ډول تعريف کړې نه ده بلکې په (۹۴۹) مه ماده کې يې ابراء په اسقاط او استيفاء ويشلې ده او (۹۵۰) مه ماده کې يې د اسقاط ابراء او استيفاء ابراء تعريفونه داسې ذکر کړي دي :

د ساقطيدلو (اسقاط) ابراء داده چې پور ورکونکی (دائن) خپل پوروپي (مديون) ته د خپل ټول حق يا د ځينې حق په ساقطيدلو ابراء ورکړي ، د پوره اخيستلو (استيفاء) ابراء هغه ده چې پوروپي د خپل ټول حق په قبضولو اقرار وکړي.^۳

لکه څنگه چې يې مخکې تفصيل وړاندې شو ، کوم تعريف چې يادې مادې د اسقاط ابراء لپاره راوړی دی دا هغه تعريف دی چې فقهاؤ و د ابراء لپاره په عمومي ډول ذکر کړی دی . بله دا چې يادې مادې که څه هم په ظاهره د ابراء د يوې نوعې (د اسقاط ابراء) تعريف کړی دی خو په حقيقت کې ویلی شو چې دا د ابراء تعريف دی ، ځکه چې د استيفاء ابراء چې د ابراء بله نوعه ده ، که څه هم ابراء گڼل شوې ده ، ځکه چې په کې شخص له خپل حق

^۱ - سنهوري ، عبدالرزاق احمد ، الوسيط في شرح القانون المدني الجديد ، دريم ټوک ۹۶۲م مخ ، دار احیاء التراث العربي ، بيروت لبنان . د چاپ نېټه يې ذکر شوې نه ده .

^۲ - د حقوقي اصطلاحاتو قاموس ، پښتو برخه ، پنځم مخ ، ياد قاموس يوه ډله حقوقپوهانو ليکلې دی او د USAID په مالي مرسته ۱۳۸۷ هـ ل کال کې خپور شوی دی .

^۳ - د عدلي وزارت ، رسمي جريده ، (۳۵۳) مه گڼه ۱۵/۱۰/۱۳۵۵ مدني قانون چې لا تر اوسه نافذ دی .

يا دين له غوښتنې لاس په سر كيږي او د خپل د دين د ترلاسه كولو اقرار كوي خو په حقيقت كې دا يو ډول اقرار گڼل كيږي . په دې اړه به نور جزئيات ان شاء الله د څېړنې د دوهم فصل ، دريم بحث كې چې د ابراء د ډولونو په اړه دی وړاندې شي.

درييم مطلب : ابراء اسقاط ده كه تمليك

په دې مطلب كې به لومړی اسقاط او تمليك وڅېړو چې څه ته وايي ورپسې به مطلوبې موضوع ته راشو .

الف : اسقاط : اسقاط په لغت كې لويدلو ، پرېوتلو ، غورځولو او ليرې كولو ته وايي او د فقهيې په اصطلاح كې د ملكيت او حق پرېښودلو ته ويل كيږي ، په داسې ډول چې مالک يا بل مستحق ته نقل نشي بلکې مطالبه يې له مينځه ولاړه شي لکه طلاق، اعتاق او ابراء^۱ . كه چېرې عين يا حاضر شی بل ته نقل شي بيا ورته اسقاط نه بلکې تمليك ويل كيږي. كه چېرې دين بل ته نقل شي حواله بلل كيږي چې ان شاء الله تفصيل يې وروسته راځي. اسقاط د ابراء په پرتله عامه كلمه ده چې د اسقاط ابراء سربېره ، طلاق ، اعتاق ، خلع او د ځينو نورو حقوقو اسقاط ته هم شامله ده .

ب : تمليك : تمليك د هبې په معنى دى ، كه په بل عبارت يې ووايو ، د فقهاوو په اصطلاح كې تمليك او هبه يوه معنى ورکوي . د حنفي فقهيې په مشهور كتاب — الفروق — كې يې ليكلي دي چې: هبه او عطيه (ورکړه) دواړه د تمليك معنى ورکوي .^۲

هبه په لغت كې له بدلې (عوض) پرته ورکړې ته وايي^۳ او په اصطلاح كې له بدلې (عوض) پرته بل چاته د مال تمليكولو ته هبه وايي.^۴

د افغانستان مدني قانون په ۱۱۷۶ يمه ماده كې هبه داسې تعريف شوې ده :

^۱ - دوكتور محمود عبدالرحمان عبدالمنعم ، معاصر عالم ، معجم المصطلحات والالفاظ الفقهية ، لومړي ټوك ، ۱۸۰ یم مخ ، دارالفضيلة ، مصر ، د چاپ گڼه او تاريخ يې نه دي ليكل شوي .

^۲ - كرابيسي ، أسعد بن محمد بن الحسين، أبو المظفر، جمال الإسلام الكراييسي النيسابوري الحنفي (متوفى: ۵۷۰هـ) الفروق ، ناشر: د كويت د اوقافو وزارت ، لومړی چاپ : ۱۴۰۲هـ — ۱۹۸۲م ، لومړی ټوك ، ۱۸۳ یم مخ .

^۳ - لسان العرب، لمړی ټوك، ۸۰۳م مخ.

^۴ - مجلة الاحكام العدليه، ۸۳۳ مه ماده.

هېه عبارت ده د مال د تمليکولو څخه بل چاته له عوض پرته او کله کله د عوض په مقابل کې هم صورت نيسي .

په تمليک او اسقاط دواړو کې د ملکیت ليرېوالی (ازاله) راځي ، توپير يې دا دی چې په تمليک يا هېه کې ملکیت بل چاته انتقالېږي او په اسقاط کې انتقال د ملکیت نه راځي .^۱ د هېې او ابراء بل فرق دا دی چې په هېه (تمليک) کې واهب له هېې څخه رجوع کولی شي او په ابراء کې مېري د خپل له ابراء څخه رجوع نشي کولی .^۲

ج : ابراء اسقاط ده که تمليک ؟

په دې اړه چې ابراء اسقاط ده که تمليک، فقهاء مختلف نظرونه لري ، احناف^۳ او حنابله^۴ په دې آند دي چې اسقاط اصل دی په ابراء کې او د تمليک معنی هم په کې شته ، له همدې کبله احناف وايي : هغه څه چې په ابراء ورکول کېږي که مجهول (نامعلوم) هم وي ابراء يې صحيح ده همدارنگه قبول ته اړتيا نلري خو په ردولو ردېږي .

۱ - الموسوعة الفقهية ، ۱۴م ټوک ، ۲۴م مخ .

۲ - سيوطي ، عبد الرحمن بن أبي بكر، جلال الدين (متوفی: ۹۱۱هـ) ، الأشباه والنظائر ، ۵۲۴م مخ ، ناشر: دار الكتب العلمية ، لومړی چاپ ۱۴۱۱هـ - ۱۹۹۰م .

ابن رجب ، زين الدين عبد الرحمن بن أحمد بن رجب بن الحسن، السّلامي، البغدادي، دمشقي، حنبلي (متوفی: ۷۹۵هـ) ، القواعد لابن رجب ، ۱۱۹م مخ ، ناشر: دار الكتب العلمية ، له چاپگنې او نېټې پرته .

۳ - سرخسي ، محمد بن أحمد بن أبي سهل شمس الأئمة السرخسي (متوفی: ۴۸۳هـ) ، المبسوط ، دولسم ټوک ، ۲۰۷م مخ ، ناشر: دار المعرفة - بيروت ، له چاپ گنې پرته ، د چاپ کال : ۱۴۱۴هـ - ۱۹۹۳م .

ابن همام ، کمال الدين محمد بن عبد الواحد السيواسي (متوفی: ۸۶۱هـ) فتح القدير ، شپږم ټوک ، ۳۹۷م مخ ، ناشر: دار الفكر ، له چاپ گنې او نېټې پرته .

کاساني ، علاء الدين، أبو بكر بن مسعود بن أحمد (متوفی: ۵۸۷هـ) ، بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع ، پنځم ټوک ، ۱۷۲یم مخ ، ناشر: دار الكتب العلمية ، دوهم چاپ ، ۱۴۰۶هـ - ۱۹۸۶م .

أبو المعالي برهان الدين محمود بن أحمد بن عبد العزيز بن عمر بن مازة البخاري الحنفي (المتوفی: ۶۱۶هـ) ، المحيط البرهاني في الفقه النعماني ، شپږم ټوک ، ۵۹۷یم مخ ، ناشر: دار الكتب العلمية ، لومړی چاپ ، ۱۴۲۴هـ - ۲۰۰۴م .

۴ - ابن قدامة ، أبو محمد موفق الدين عبد الله بن أحمد بن محمد بن قدامة الجماعيلي المقدسي ثم الدمشقي الحنبلي، (متوفی: ۶۲۰هـ) المغني لابن قدامة ، اووم ټوک ۲۵۷م مخ . ناشر: مكتبة القاهرة ، ۱۳۸۸هـ - ۱۹۶۸م ، له چاپگنې پرته .

د حنفي فقهې مشهور کتاب هداية المبتدي شرح فتح القدیر کې يې ليکلي دي چې ابراء اسقاط او تمليک دواړو ته ورته والی لري . اسقاط ته يې ورته والی په دې کې دی چې دین مال نه ، بلکې له ذمې سره تړلی یو وصف دی ، له همدې کبله ویلی شو چې ابراء يې قبول ته اړتیا نلري . تمليک ته يې ورته والی په دې کې دی چې د دین پایله او نتیجه مال ده ، په زکات کې د مال احکام پرې جاري کیږي ، له همدې کبله وایو چې ابراء يې په ردولو ردیږي او همدارنگه يې د شرط پورې ځنډولی نشو .^۱

شافعیان په دې اړه دوه نظره لري ځینې شافعي فقهاء په دې نظر دي چې ابراء د تمليک په معنی ده ، له همدې کبله هغوی وایي چې هغه څه چې په ابراء ورکول کیږي باید معلوم وي .^۲ او ځینې نور يې په دې آند دي چې ابراء د اسقاط په معنی ده ، له همدې کبله قبول ته اړتیا نلري او همدارنگه رجوع ورڅخه نشي کیدای .^۳

په الْأَشْبَاهُ وَالنِّظَائِرُ عَلَى مَذْهَبِ أَبِي حَنِيفَةَ النُّعْمَانِ کې يې ليکلي دي چې په ابراء کې د تمليک او اسقاط دواړه معنی گانې شته .^۴

مغني المحتاج إلى معرفة معاني ألفاظ المنهاج او الاشباه والنظائر چې د شافعي مذهب نامتو کتابونه دي ، په دې اړه متفاوت نظر لري . په مغني المحتاج کې يې ليکلي دي :

ابراء د مبري (ابراء کوونکي) له اړخه تمليک او د مبراً (ابراء شوي) شخص له اړخه اسقاط بلل کیږي له همدې کبله د ابراء د صحت لپاره د ابراء کوونکي علم پرې شرط دی او د ابراء شوي شخص علم ورباندې ضرور نه دی .^(۱)

^۱ - فتح القدیر ، پنځم ټوک ، ۲۰۵م مخ .

^۲ - سنيکي ، زکريا بن محمد بن أحمد بن زکريا الأنصاري، زين الدين أبو يحيى (متوفى: ۹۲۶هـ) ، الغرر البهية في شرح البهجة الوردية ، دريم ټوک ، ۱۵۵م مخ ، ناشر: المطبعة الميمنية ، له چاپ گڼې او نېټې پرته .

^۳ - ماوردي ، أبو الحسن علي بن محمد بن محمد بن حبيب البصري البغدادي (متوفى: ۴۵۰هـ) ، الحاوي الكبير في فقه مذهب الإمام الشافعي ، پنځم ټوک ۱۸۸م مخ او نهم ټوک ۵۲۲م مخ ، ناشر: دار الكتب العلمية، بيروت ، لبنان ، لومړی چاپ ۱۴۱۹هـ - ۱۹۹۹م

^۴ - ابن نجيم ، زين الدين بن إبراهيم بن محمد، المعروف بابن نجيم المصري (متوفى: ۹۷۰هـ) ، الْأَشْبَاهُ وَالنِّظَائِرُ عَلَى مَذْهَبِ أَبِي حَنِيفَةَ النُّعْمَانِ ، ۲۲۵م مخ ، ناشر: دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان ، لومړی چاپ ، ۱۴۱۹هـ - ۱۹۹۹م .

په الاشباه والنظائر کې يې ليکلي دي چې :

که چېرې ابراء کوونکي ته د مبرأمنه اندازه معلومه نه وه ، کره خبره دا ده چې دا ډول ابراء تمليک بلل کېږي د نامعلوموالي له کبله ناسمه ده . که چېرې ابراء کوونکي ته د مبرأمنه اندازه معلومه وه او ابراء کول شوي شخص ته د مبرأمنه اندازه معلومه نه وه دا ډول ابراء اسقاط بلل کېږي صحيح ده .^(۲)

د مالکيانو په آند ابراء د تمليک په معنی ده ، له دې امله د هغوی په آند ابراء قبول ته اړتيا لري او له قبول پرته نه صحيح کېږي .^۳

د افغانستان مدني قانون په دې اړه د احنافو له نظره پيروي کړې ده په ابراء کې يې د اسقاط او تمليک دواړه معناوې را اخيستي دي .

مدني قانون په ۹۵۳ مه ماده کې داسې ويلي دي :

ابراء د پوروړي د قبلولو پورې موقوفه نه ده خو په ردولو يې رديږي .

د : په اسقاط او تمليک کې د ابراء د اختلاف پايله

د کومو مذاهبو له نظره چې ابراء اسقاط ده ، د هغوی په آند د مجهول شي ابراء صحيح ده او ابراء د هغوی له نظره قبول ته اړتيا نلري ، لکه څنگه چې طلاق او اعتاق (د غلام آزادول) قبول ته اړتيا نلري ، دا ځکه چې دواړه اسقاط لپاره دي . په طلاق کې اسقاط د زوجيت دی او په اعتاق دی کې اسقاط د ملکيت دی .

^۱ - شرييني ، شمس الدين ، محمد بن أحمد الخطيب الشرييني (متوفی: ۹۷۷هـ) ، مغني المحتاج إلى معرفة معاني ألفاظ المنهاج ، خلورم ټوک ، ۴۳۶ م مخ ، ناشر: دار الكتب العلمية ، لمړی چاپ ، ۱۴۱۵هـ — ۱۹۹۴ م .

^۲ - الأشباه والنظائر د سيوطي ، ۱۷۱ یم مخ .

^۳ - قرافي ، أبو العباس شهاب الدين أحمد بن إدريس بن عبد الرحمن المالکي چې په قرافي مشهور دی (متوفی: ۶۸۴هـ ق) ، الفروق = أنوار البروق في أنواء الفروق ، دوهم ټوک ، ۱۱۱م مخ ، ناشر: عالم الكتب ، له چاپگنې او نېټې پرته .

هغه فقهاء چې ابراء ته د تمليک په معنی کوري د هغوی له نظره ابراء د هبې په شان قبول ته اړتيا لري او له قبلولو پرته نه صحيح کيږي .

همدارنگه کوم فقهاء چې ابراء د تمليک په معنی بولي د هغوی په اند هغه څه چې ابراء ورڅخه کيږي بايد معلوم وي د مجهول شي ابراء ناسمه ده .

دوهم مبحث : د ابراء اړوند نور اصطلاحات

په دې مبحث کې هغه مهم اصطلاحات څېړو چې د ابراء سره يو ډول تړاو لري

نگارش : دوکتور جلیل احمد جلیل

ماهیت مسئولیت مدنی سرپرست ناشی از فعل زیانبار محجورین در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران و افغانستان

فهرست:

۱۱۷	چکیده
۱۱۸	مقدمه
۱۲۰	مفاهیم
۱۲۰	مفهوم مسئولیت مدنی
۱۲۰	الف: مسئولیت مدنی
۱۲۰	مسئولیت مدنی
۱۲۱	ب: انواع مسئولیت مدنی
۱۲۱	مسئولیت‌های ویژه
۱۲۱	مسئولیت ناشی از فعل غیر
۱۲۲	۲- مفهوم سرپرست و انواع آن
۱۲۲	الف: مفهوم سرپرست
۱۲۲	ب: انواع سرپرست
۱۲۲	سرپرست قانونی
۱۲۳	سرپرست قضائی
۱۲۳	سرپرست قراردادی
۱۲۴	۳- مفهوم حجر و محجورین
۱۲۴	الف: مفهوم محجورین
۱۲۵	ماهیت حقوقی سرپرست محجورین در حقوق ایران

- الف: ماهیت قانونی مسئولیت مدنی سرپرست در حقوق ایران..... ۱۲۵
- الف: مسئولیت مدنی ولی..... ۱۲۵
- ب: مسئولیت مدنی وصی..... ۱۲۶
- ج: مسئولیت مدنی قیم..... ۱۲۷
- ب: ماهیت قراردادی مسئولیت مدنی سرپرست..... ۱۲۸
- ۲- ماهیت قانونی و قراردادی مسئولیت مدنی سرپرست در حقوق افغانستان..... ۱۲۸
- الف: ماهیت قانونی مسئولیت مدنی سرپرست..... ۱۲۸
- بند اول: نیابت..... ۱۲۹
- الف: نیابت قانونی..... ۱۳۰
- ب: ماهیت قراردادی سرپرست محجورین..... ۱۳۰
- مقایسه‌ی تطبیقی ماهیت مسئولیت مدنی سرپرست در دو نظام حقوقی ایران و افغانستان ۱۳۱
- الف: وجوه اشتراک..... ۱۳۱
- ب: وجه افتراق..... ۱۳۲

چکیده

مسئولیت مدنی سرپرست، ناشی از فعل زیانبار محجورین از مصادیق مسئولیت ناشی از فعل غیر می‌باشد، در این نوع مسئولیت اشخاصی که مسئولیت نگهداری و مواظبت صغیر و مجنون را عهده‌دار هستند، در صورت کوتاهی در نگهداری و مراقبت و ایجاد ضرر توسط محجور به دیگری، نگهدارنده، مسئول جبران خسارت وارده تلقی می‌گردد. این قاعده؛ استثناء بر اصل شخصی بودن قواعد مسئولیت مدنی است که هر شخص مسئول عواقب آثار عمل زیانبار خویش می‌باشد.

نگهداری و مراقبت از محجورین به‌عنوان تکلیف قانونی و قراردادی برای سرپرستان در قانون مدنی و مسئولیت مدنی از دیرباز مورد توجه حقوقدانان بوده و در ماده ۷ قانون مسئولیت مدنی ایران و مواد ۷۹۰، ۷۹۱ و ۷۹۲ قانون مدنی افغانستان به‌صورت رسمی پذیرفته شده است.

سؤال اصلی که در تحقیق پیشرو مطرح گردیده و محقق درصدد پاسخ آن می‌باشد، این است: ماهیت مسئولیت مدنی سرپرست ناشی از فعل زیانبار محجورین در حقوق جمهوری اسلامی ایران و افغانستان چیست؟

از فرضیه‌های تدوین‌یافته در این نوشتار دانسته می‌شود که ماهیت مسئولیت مدنی سرپرست در هر دو نظام حقوقی گاهی قانونی مانند: ولی وصی و قیم و گاهی قراردادی مانند: بیمارستان، مهد کودک شلترها و امثالهم می‌باشد.

پژوهش حاضر، در مقام جمع‌آوری اطلاعات از نوع روش تحقیقات کتابخانه‌ای، بوده و در مقام پردازش داده‌ها با رویکرد توصیفی، تحلیلی و تطبیقی تدوین‌یافته است.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که ماهیت مسئولیت مدنی سرپرست در هر دو نظام حقوقی، به‌صورت قانونی و قراردادی قابل تحقق است.

کلیدواژه: مسئولیت مدنی، سرپرست، محجورین، ماهیت قانون و قرارداد.

مقدمه

حقوق، مقوله و دانش واژه‌ای است که به‌عنوان یکی از علوم اجتماعی و انسانی همواره در تلاش آن بوده تا با وضع قواعد الزام‌آور اجتماعی، حتی‌المقدور از فروپاشی نظم اجتماعی جلوگیری نموده و ارج گذاشتن به ساحات مالی و احترام به مالکیت افراد را به‌طور منضبط و مستمر مد نظر داشته باشد.

چیدمان قوانین و مقررات حقوقی توسط واضعان قانون و دکتربین این علم، به‌گونه‌ای ترتیب یافته است که همواره عدالت به وجه احسن رعایت شده، زیان زندگان مال و منافع آن‌ها در دستور کار فعالان و مدافعان حق و عدالت قرار داشته باشد.

زندگی متراکم امروز، بروز و ظهور ابزارهای مدرن تکنیکی در دنیای ماشینی، بیشتر از گذشته‌ها احتمال وقوع زیان‌های مستقیم و غیرمستقیم افراد اجتماع، علیه همدیگر را ایجاد نموده است؛ تلاش شارعان و واضعان قواعد اجتماعی در علم حقوق، به‌خصوص حقوق خصوصی، مبنی بر این بوده است تا راهکارهای موجه و قانونی را مدنظر خویش قرار داده و در صورت ورود آسیب به دیگران، جبران خسارت و پرداخت غرامت به آسیب دیدگان را تسهیل بخشند.

بدین جهت مسئولیت مدنی و ضمانت در قبال اتلاف و تسبیب مال غیر را اعم از قانونی و

قراردادی در حوزه حقوق مدنی مورد دقت و بذل توجه خاص قرار داده‌اند. احترام به حقوق مالی و مالکیت دیگران در دستور کار آن‌ها بوده و همه‌ی افراد جامعه را اعم از غیر محجور و محجور در برابر ورود خسارت به دیگری مسئول می‌دانند.

مسئولیت مدنی و ضمانت در قبال ورود خسارت به دیگران، باعث آن می‌شود تا افراد به گونه مداوم احترام به ساحات مالی و منافع یکدیگر را در نظر داشته و از رفتارهای خود و افراد تحت نظارت خود، همیشه مراقبت و مواظبت نمایند. بر مبنای همین هدف، با صرف ایجاد ضرر به دیگری، با قطع نظر از شخصیت آن، عامل را مسئول و ضرر را قابل جبران می‌دانند.

بی‌گمان اگر چنین شرایط و ضوابطی در جامعه و دستگاه‌های حقوقی، در نظر گرفته نمی‌شد، همیشه؛ اموال و دارائی افراد، در معرض خطر و تهدید قرار می‌داشت و عدم احترام به مالکیت مالی دیگران، سبب بروز خیلی از نابسامانی‌های دیگر اجتماعی نیز می‌گردید.

سؤالی که در ذهن متبادر می‌گردد این است که مسئولیت مدنی سرپرست محجورین در نظام حقوقی ایران و افغانستان چیست؟ موضع قانون‌گذاران در این خصوص چه گونه می‌باشد؟ مسئله‌ی مسئولیت مدنی اطفال و مجانین که محوریت موضوع این پژوهش را تشکیل می‌دهد، در سیستم حقوقی ایران و افغانستان از جایگاه قابل توجه و تأملی برخوردار بوده و هر کدام از دو نظام حقوقی، ماهیت، مسئولیت مدنی سرپرست را به صورت قانونی و قراردادی تعیین نموده‌اند که منظور از مسئولیت قانونی همان، مسئولیتی است که به حکم قانون وضع شده و قابل اجرا می‌باشد، مصادیق ماهیت قانونی سرپرست عبارت از اشخاص حقیقی مانند: ولی، وصی و قیم بوده و همچنان منظور از ماهیت قراردادی اشخاصی هستند که به موجب قرارداد، سرپرستی و نگهداری محجورین اعم از صغیر، مجنون و سفیه را عهده‌دار می‌شوند و مصادیق مسئولیت قراردادی مانند: مهدکودک‌ها، سرای سالمندان، مدارس، مکاتب و مؤسسات دیگر می‌باشد.

روش تدوین مقاله حاضر کتابخانه‌ای، بوده و در مقام پردازش داده‌ها با رویکرد توصیفی، تحلیلی و تطبیقی مورد مذاقه قرار گرفته است.

یافته‌های مسئله پیشرو نشان‌دهنده‌ی آن است که مسئولیت مدنی سرپرست ناشی از فعل زیان‌بار صغیر، مجنون و سفیه، به صورت قانونی و قراردادی در دو نظام حقوقی مزبور قابل

تحقق می‌باشد.

مفاهیم

مفهوم مسئولیت مدنی

الف: مسئولیت مدنی

مسئولیت

مسئولیت، کلمه‌ای عربی است و معادل آن به فارسی پاسخگویی می‌باشد؛ و در اصطلاح حقوقی عبارت از پاسخگویی شخص در قبال اعمالی است که عرفاً به او استناد داده می‌شود و ضمانت اجرای قانونی آن برحسب نوع مسئولیت متفاوت است. (باریکلو، ۱۳۹۳، ۱۶). به عبارت دیگر، مسئولیت در لغت یعنی پاسخگو بودن، مسئول بودن و در اصطلاح به معنی مجموعه قواعدی که واردکننده‌ی زیان را به جبران خسارت زیان‌دیده ملزم می‌سازد. (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۲، ۴۲۸). به بیان دیگر، مسئولیت مصدر جعلی یا صناعی بوده به معنای مسئول، ضمان، ضمانت، تعهد، مواخذه، مسئولیت داشتن، مسئول و موظف بودن آید. (دهخدا، ۱۳۸۵، ج ۱۳، ص ۲۰۷).

مدنی

مدنی در لغت، اسم منسوب به مدینه به معنای شهری و منسوب به شهر است. در فقه و حقوق، مدنی، به اموری گویند که از حیث حقوقی (نه کیفری) به شهروندان مربوط باشد. (انصاری و طاهری، ۱۳۸۸، ج ۳، ص ۱۷۷۱).

مسئولیت مدنی: عبارت از مسئولیتی است که از قابلیت ارزیابی به مال، برخوردار باشد، مانند آنکه شخصی، مال متعلق به غیر را تلف می‌کند که ضامن آن خواهد بود (ضمان خارج از قرارداد و مصادیق آن؛ اتلاف، تسبیب، غصب باشد. ممکن است مسئولیت از جرم، شبه جرم، تعاقبات و تعهدات ناشی شود. در یک کلام می‌شود مسئولیت مدنی را خلاصه کرد. مسئولیت مدنی: «عبارت از هر تعهد و التزامی است که در مقام تحمل ضرر مدنی وارد بر غیر، پدید می‌آید و بر آن لازم است تا عین، مثل یا قیمت آن را جبران کند». (انصاری و طاهری، ۱۳۸۸، ج ۳، ص ۱۸۳۹). مسئولیت ناشی از فعل صغیر و مجنون، یکی از موارد مسئولیت ناشی از فعل غیر، به علت خسارت وارده به وسیله محجور است. (صفایی و رحیمی، ۱۳۹۲، ص ۳۴۲).

ب: انواع مسئولیت مدنی

مسئولیت‌های ویژه

منظور از مسئولیت‌های ویژه، مسئولیت‌های است که یا در آن‌ها یکی از دو اصل عمومی مسئولیت مدنی (اصل شخصی بودن و اصل تقصیر به دلایل خاص). پیروی نشده و یا اینکه قانون‌گذار مقررات ویژه‌ای را وضع نموده که توجه به آن‌ها به صورت ویژه لازم است؛ و مسئولیت‌های ویژه عبارت‌اند از مسئولیت ناشی از اشیاء و حیوانات، مسئولیت ناشی از اشیاء بی‌جان، مسئولیت ناشی از مالکیت و نگهداری، مسئولیت ناشی از متصرفین املاک، مسئولیت رانندگان، مسئولیت تولیدکنندگان و مسئولیت ناشی از فعل غیر که شامل، مسئولیت ناشی از کارفرمایان نسبت به خسارات ناشی از فعل کارگران، مسئولیت دولت و مؤسسات عمومی، مسئولیت ناشی از فعل صغیر و مجنون، مسئولیت متصدی حمل و نقل نسبت به فعل دیگران و مسئولیت مدنی سرپرست، ناشی از فعل زیانبار محجورین که هدف اصلی این پژوهش می‌باشد. (صفایی و رحیمی، ۱۳۹۲، ۲۶۵).

مسئولیت ناشی از فعل غیر

البته برخی در توجیه ماهیت مسئولیت برای فعل غیر این چنین مقرر داشته‌اند «مسئولیت برای فعل غیر زمانی مصداق دارد که تمام ارکان مسئولیت مدنی در فاعل زیان، جمع شده باشد، بدین معنی که اقدام وی موجب ضرر شده، ولی شخص دیگری مسئول جبران خسارت شناخته شود». (امیری، ۱۳۹۷، ص ۱۲). به عبارت دیگر «مسئولیت ناشی از فعل غیر، مسئولیت و جبران خسارتی است که یک شخص به حکم قانون، قرارداد و دادگاه، نسبت به افعال نامشروع شخص تحت نگهداری و حفاظت خود باید بر عهده بگیرد»؛ که از مفهوم این تعریف عهده‌داری نسبت به دیگری و صدور عمل نامشروع از فرد تحت مراقبت، قابل استنباط است.

یکی از موارد مسئولیت مدنی ناشی از فعل غیر، مسئولیت مدنی سرپرست صغیر و مجنون به علت خسارت وارده به وسیله محجور است که قانون مدنی در این زمینه سکوت اختیار نموده و قانون مسئولیت مدنی در ماده ۷ خویش بدان پرداخته است. (صفایی و رحیمی، ۱۳۹۲، ۸۷).

۲- مفهوم سرپرست و انواع آن

الف: مفهوم سرپرست

سرپرست به معنای پرستار، نگهبان، کفیل، بزرگ خانواده، رئیس اداره و آنکه عهده‌دار شخص، شیء یا مؤسسه‌ای باشد. در اصطلاح عبارت از شخصی است که عهده‌دار اداره امور شخص دیگری بوده و نگهداری، مواظبت و مراقبت را عهده‌دار باشد. از این جهت در حقوق ایران و افغانستان به سه دسته قابل تقسیم است. (دهخدا، ۱۳۸۵، ج ۱۳، ص ۲۰۷).

ب: انواع سرپرست

سرپرست قانونی

سرپرست قانونی عبارت از شخصی است که در نص قانون به عنوان نماینده محجور یا سرپرست قهری تعیین شده است. (باریکلو، ۱۳۹۳، ۱۸۷). در زمینه ماده ۱۱۸۱ قانون مدنی ایران مقرر می‌دارد: «هریک از پدر و پدر بزرگ نسبت به اولاد خود ولایت دارند».

پدر کلان همچنین ماده ۱۱۸۰ قانون مزبور: «طفل صغیر تحت ولایت قهری پدر یا پدر بزرگ خود می‌باشد و همچنین است طفل غیر رشید یا مجنون در صورتی که عدم رشد یا جنون او متصل به صغر باشد».

واژه سرپرست در قانون مدنی و قانون احوال شخصیه اهل تشیع مصوب ۱۳۸۸ افغانستان در بسیار موارد به عنوان ولی وصی و قیم یاد نموده است مثلاً در ماده ۴۸ قانون احوال شخصیه اظهار می‌دارد: «قیم عبارت از شخص امین است که از طرف محکمه به منظور سرپرستی، محجور و نگهداری اموال او تعیین می‌گردد» و یا در ماده ۲۷۰ قانون مدنی اظهار می‌دارد: «ولی به منظور اداره و سرپرستی اموال اشخاص تحت ولایت خود، می‌تواند مطابق احکام مندرج این قانون تصرف نماید».

نظیر این در مواد زیادی این اصطلاح به کار رفته است؛ و یا در ماده ۶۴ قانون احوال شخصیه مقرر می‌دارد: «ولی وصی و قیم مکلف‌اند صغیر را بعد از بلوغ شرعی، سفیه و مجنون را برای اطمینان از حصول رشد اختیار کنند و در صورت حصول رشد، از محکمه تقاضای رفع حکم حجر را نموده و اموال آنان را مسترد نمایند».

همچنان در فصل هفتم، مبحث سرپرستی، ماده ۵۷ قانون تخلفات اطفال مقرر می‌دارد: «طفلی که سن ۱۸ سالگی را تکمیل نکرده باشد، والدین سرپرست قانونی وی شمرده

می‌شوند...»؛ و در ماده ۵۹ قانون مزبور مقرر می‌دارد: «شخصی که به حیث سرپرست قانونی تعیین گردیده است الی صدور حکم مجدد صلاحیت دارد از طفل نگهداری نماید، سرپرست قانونی دارای کلیه صلاحیت‌ها و مسئولیت‌های والدین طفل می‌باشد...». از مواد مذکور دانسته می‌شود که مادر هم سرپرست قانونی طفل بوده صلاحیت و مسئولیت نگهداری به عهده آن می‌باشد.

نخستین مصداق سرپرست قانونی پدر، بعد مادر، بعد وصی و قیم می‌باشد که سرپرستی و ولایت این‌ها از روح مواد ۱۱۶۸، ۱۱۸۰، ۱۱۸۸، ۱۱۷۱، به صراحت پیداست که بدان‌ها به صورت واضح در مباحث بعدی پرداخته خواهد شد.

سرپرست قضائی

سرپرست قضائی به شخصی گفته می‌شود که به حکم دادگاه صالح که شخص محجور در حوزه آن سکونت می‌کند یا دادگاه تهران برای کسانی که در خارج از کشور سکونت می‌کنند به عنوان سرپرست یا قیم تعیین نموده باشد. در زمینه ماده ۱۲۱۸ قانون مدنی ایران مقرر می‌دارد: «برای اشخاص ذیل قیم تعیین می‌شود: ۱- صغاری که ولی خاص ندارند. ۲- برای مجانین و اشخاص غیر رشید که جنون و عدم رشد آن‌ها متصل به صغر بوده و ولی خاص ندارند. ۳- برای مجانین و اشخاص غیر رشید که جنون یا عدم رشد آن‌ها متصل به زمان صغر آن‌ها نباشد». ماده ۶۱ قانون امور حسبی مقرر می‌دارد: «پدر و یا مادر محجور مادامی که شوهر ندارد، با داشتن صلاحیت برای قیمومیت بر دیگران مقدم می‌باشند».

سرپرست قراردادی

سرپرست قراردادی شخصی است که به موجب قرارداد، عهده‌دار سرپرستی محجور را قبول می‌کند، بارزترین مصداق آن وصی می‌باشد. در زمینه ماده ۱۱۸۸ قانون مدنی مقرر می‌دارد: «هریک از پدر و پدرزرگ بعد از فوت دیگری می‌توانند برای اولاد وصی تعیین کنند...»؛ که در خصوص سرپرست در فصل بعدی به طور وسیع و گسترده بحث صورت خواهد گرفت.

پس از نگاه اجمالی و گذرا به ساختار کلی، مسئولیت مدنی و تعمق در دسته‌های کلی مسئولیت و مفهوم و انواع سرپرست لازم است تا مسئولیت مدنی سرپرست محجورین به‌طور خاص موردبررسی قرار گیرد.^۱

۳- مفهوم حجر و محجورین

حجر از لحاظ لغوی به معنای منع و بازداشتن است، اما؛ از نظر اصطلاحی حجر وضعیت شخصی را گویند که به دلیل عدم تکامل قوه عاقله، به‌موجب قانون از اداره امور حقوقی خود ممنوع بوده و انجام اعمال حقوقی و اداره اموال او به شخص دیگری که برای این امور شایسته است، سپرده شده است. (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۷، ص ۲۱۸).

الف: مفهوم محجورین

محجور، اسم مفعول از ریشه حجر به معنای ممنوع و بازداشتن شده آید، کسی که فاقد عقل (مجنون) و یا رشد (سفیه) و یا صغر (زیر سن هجده سال) بوده باشد و یا در صورت دارا بودن عقل، رشد و کبر سن ورشکسته گردیده باشد و یا هم ورشکسته نه، اما معسر باشد. (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۷، ص ۶۵۲).

محجور، صفتی است برای اشخاصی که دارای نقصان اهلیت تصرف باشند. البته؛ محجور اهلیت تمتع دارد و حق دارد دارای مال و حقوقی باشد اما نظر به اختلال عقلی که دارد نمی‌تواند مالش را در راه درست استفاده نماید؛ لذا؛ شرع و قانون، محجور را از تصرف در اموال و حقوق مالی او ممنوع قرار داده است. (همان، ص ۶۵۲).

محجور در فقه به کسی گویند که به حکم شرع از تصرف در اموال خویش ممنوع شده است مانند: صغیر، دیوانه، سفیه و ورشکسته، محجور علیه، در فقه و قانون به کسی گویند که حکم حجر مطابق به شرع و قانون درباره وی صادر شده باشد. (انصاری و طاهری، ۱۳۸۸، ج ۳، ص ۱۷۳۷). بعضی از حقوقدانان محجور را چنین تعریف نموده‌اند: محجور کسی است که

^۱. قوانین مرتبط با مسئولیت مدنی: الف: قانون مدنی ایران از ماده ۳۰۱ الی ۳۳۷ ب: قانون مسئولیت مدنی مشتمل بر ۱۶ ماده. ج: قانون مجازات اسلامی از ماده ۴۹۲ الی ۵۳۷. د: قانون رسیدگی به تخلفات رانندگی تبصره ۳ ماده ۱۴ و ماده ۲۶. ه: قانون اصلاح قانون بیمه اجباری، مسئولیت مدنی دارندگان وسایل نقلیه موتوری. از بین قوانین مزبور، قانون مدنی و قانون مجازات اسلامی، مشتمل بر قواعد عام مسئولیت مدنی بوده و بقیه قوانین به‌عنوان قواعد خاص محسوب می‌گردند.

به علت صغر سن یا نقص یا اختلال قوای دماغی از تصرف آزادانه در اموال و اداره امور حقوقی خود، ممنوع است. (صفایی، ۱۳۹۰، ص ۷۳).

ماهیت حقوقی سرپرست محجورین در حقوق ایران

الف: ماهیت قانونی مسئولیت مدنی سرپرست در حقوق ایران

هرگاه خبر از مسئولیت قانونی می‌شود منظور همان مسئولیتی است که به حکم قانون، وضع و قابل اجراست. در حقوق جمهوری اسلامی ایران با توجه به عبارت ماده ۷ قانون مسئولیت مدنی که مقرر می‌دارد: «... کسی که نگهداری یا مواظبت مجنون یا صغیر بر اساس قانون یا برحسب قرارداد...». از عبارت قانوناً با برحسب قرارداد از ماده مزبور استنباط می‌شود که مسئولیت مدنی سرپرست گاه قانونی و گاهی قراردادی می‌باشد. در حقوق ایران سه نهاد یا اداره امور، تحت نظر اشخاص حقیقی، برای حمایت و سرپرستی از محجورین به عنوان ولی وصی و قیم در نظر گرفته شده است. (صفایی، ۱۳۹۰، ج ۱، ص ۱۰۵).

به عبارت دیگر، ماهیت مسئولیت مدنی سرپرست دارای دوشاخه، ماهیت قانونی و قراردادی است. مبنای ایجاد مسئولیت قهری، قواعد و مقررات قانونی است که قانون‌گذار در ماده ۷ قانون مسئولیت مدنی تصریح نموده است؛ و نوع دیگر ماهیت، ماهیت مسئولیت قراردادی است. هرچند مبنای این نوع مسئولیت هم درواقع قانون است، ولی قرارداد به عنوان مبنای غیرمستقیم در آن‌ها نقش دارد. قابل یادآوری است که مبنای مسئولیت قراردادی، قرارداد نمی‌باشد، بلکه؛ نقض تعهد یا بی‌مبالاتی نسبت به آن می‌باشد. (بختیاری، ۱۳۹۴، ص ۳۳). قانون‌گذار جهت حمایت، کمک، حفظ و اداره اموال محجورین شخص یا اشخاصی را در نظر گرفته است. شخص یا اشخاصی که نگهداری یا مواظبت محجورین را به صورت قانونی یا قراردادی به عهده گرفته، می‌توان از او به سرپرست قانونی یا سرپرست قراردادی تعبیر کرد که جهت معرفی بیشتر در ذیل این بحث بدان‌ها به صورت مختصر پرداخته خواهد شد.

الف: مسئولیت مدنی ولی

ولی یا ولایت: در لغت به معنای دوستی، رهبریت، نگهبان و فرمانروائی می‌باشد و در اصطلاح حقوق مدنی قدرت و اختیاری است که به موجب قانون به شخص واجد اهلیت به منظور اداره اموال و مواظبت محجور یا فقط در اداره اموال او، داده می‌شود. ولایت قهری

در این قانون ویژه پدر و جد پدری است.^۱ و از این رو آن را قهری گویند که اجباری است و به حکم مستقیم قانون و بدون نیاز به حکم دادگاه یا دخالت شخص دیگری حاصل می‌شود. در زمینه ماده ۱۱۸۰ قانون مدنی مقرر می‌دارد «طفل صغیر تحت ولایت قهری پدر و جد پدری خود می‌باشد و همچنین است طفل غیر رشید یا مجنون، در صورتی که عدم رشد یا جنون او متصل به صغر باشد». پدر و جد پدری هر دو سمت قانونی داشته و در عرض هم هستند. البته برخی از حقوق‌دانان بین این دو تفکیک قائل شده و می‌فرمایند، در امر ولایت پدر حق تقدم داشته و بعد از پدر، جد پدری ولی قهری می‌باشد، هرگاه یکی از آن‌ها محجور یا به علتی ممنوع از تصرف در اموال مولی علیه گردد، ولایت قانونی او ساقط می‌شود (ماده ۱۱۸۲ ق.م). (صفایی، ۱۳۹۰، ج ۱، ص ۱۰۵). اگرچه به نظر می‌رسد که ماده ۱۱۸۰ ق.م با ماده ۱۱۶۸ ق.م در تعارض واقع شده باشند، چرا که در ماده ۱۱۸۰ ق.م ولایت قهری را مخصوص پدر و جد پدری مقرر داشته، در حالی که در ماده ۱۱۶۸ ق.م می‌فرماید: «نگهداری اطفال هم حق وهم تکلیف ابوين است». از این ماده دانسته می‌شود که مادر، هم ولی قهری، فرزند صغیر می‌باشد. در حالی که طبق ماده ۱۱۸۰ ق.م قانون‌گذار حق ولایت را مستقیم برای پدر و جد پدری تصریح نموده است. به نظر می‌رسد که ماده ۱۱۶۸ ناظر بر بحث حضانت باشد.

در نتیجه، به دلیل قهری بودن ولایت بر پدر و پدر کلان، در صورتی که صغیر یا مجنون تحت سرپرستی ایشان زبانی به دیگری وارد نمایند و ایشان در صورت تقصیر و کوتاهی در امر مراقبت و نگهداری مسئول جبران خسارت وارده می‌باشند.

ب: مسئولیت مدنی وصی

حسب مقرر قانون مدنی، «هریک از پدر و جد پدری بعد از وفات دیگری، می‌تواند برای اولاد خود که تحت ولایت او می‌باشد، وصی معین کند تا بعد از فوت خود در نگهداری و

^۱. برابر ماده ۱۵ قانون حمایت خانواده برای مادر و نیز ولایت قهری شناخته شده بود و بعد از پدر به پیشنهاد دادستان و تصویب دادگاه، یکی از مادر و جد پدری به سمت ولی تعیین می‌شد. لیکن این ماده به موجب لایحه قانونی الغای مقررات مخالفت با قانون مدنی راجع به ولایت و قیمومت مصوب ۱۳۵۸/۷/۱۸ نسخ شد. برای اطلاعات بیشتر می‌توانید، رجوع کنید به دکتر صفائی و امامی، مختصر حقوق خانواده، ۴۰۲، ص ۳۷۶.

تربیت آنها مواظبت کرده و اموال آنها را اداره نماید.^۱ نه تنها پدر یا جد پدری می‌تواند برای اداره امور اولاد تحت ولایت خود، وصی معین کند، بلکه وصی منصوب، از طرف پدر یا جد پدری نیز، در صورتی که اختیار تعیین وصی به او داده شده باشد، می‌تواند برای اداره امور محجور تحت ولایت خود وصی معین کند. (ماده ۱۱۹۰ ق. م). وصایت به این معنی وصیت عهدی نامیده می‌شود. مطابق به ماده ۱۱۹۴ ق. م «پدر وجد پدری و وصی منصوب از طرف آنان، ولی خاص نامیده می‌شوند».^۲ بنابراین حسب مقرر ماده ۷ مسئولیت مدنی وصی به دلیل سرپرست بودن، در صورت تقصیر در نگهداری و مراقبت از محجور تحت سرپرستی خود مسئول پنداشته می‌شود.

ج: مسئولیت مدنی قیم

قیم کسی است که از طرف دادگاه به تقاضای دادستان یا اداره سرپرستی که عملاً وظایف دادستان در امور محجورین را انجام می‌دهد، برای حمایت از محجور، یعنی مواظبت شخصی او و اداره اموالش، تعیین می‌شود و سمت او را قیمومت گویند. به عبارت دیگر شخص منصوب از طرف دادگاه قیم نام دارد. (صفایی، ۱۳۹۰، ج ۱، ص ۱۱۰). در زمینه ماده ۱۲۱۸ قانون مدنی ایران مقرر می‌دارد: «برای اشخاص ذیل قیم تعیین می‌شود: ۱- صغاری که ولی خاص ندارند. ۲- برای مجانین و اشخاص غیر رشید که جنون و عدم رشد آنها متصل به صغر بوده و ولی خاص ندارند. ۳- برای مجانین و اشخاص غیر رشید که جنون یا عدم رشد آنها متصل به زمان صغر آنها نباشد». البته قابل یادآوری است که نصب قیم به حکم مستقیم قانون نبوده بلکه در صورت فقدان ولی خاص و وصی و یا در صورت اثبات عدم لیاقت یا خیانت پدر وجد پدری، یا وصی، دادگاه ولی قهری را عزل و به جای او قیم تعیین می‌کند. (باقری، ۱۳۹۸، ص ۲۳۴). به هر صورت در قیم ولی قهری محسوب گردیده و در صورتی محجور تحت سرپرستی او ضرری به غیر وارد نماید و قیم مقصر در نگهداری و مراقبت باشد، حسب ماده ۷ قانون مسئولیت مدنی، مسئول پرداخت خسارت به بار آمده از ناحیه محجور به شخص متضرر می‌باشد.

^۱ ماده، ۱۱۸۸، قانون مدنی، ایران.

^۲ برای معلومات بیشتر در خصوص بحث وصایت رجوع شود به مواد ۱۱۸۷ قانون مدنی به بعد.

ب: ماهیت قراردادی مسئولیت مدنی سرپرست

هم‌اکنون به ماهیت قراردادی مسئولیت مدنی سرپرست که شامل اشخاص حقوقی مانند مهدکودک‌ها، مدارس، سرای سالمندان و مؤسساتی دیگر می‌باشد به‌صورت مفصل پرداخته خواهد شد.

مراد از سرپرست قراردادی اشخاصی هستند که به‌موجب قرارداد با سرپرست قانونی مانند ولی (پدر و پدر کلان) وصی و قیم مسئولیت حفظ و نگهداری صغیر یا مجنون و یا افرادی که نیازمند به مراقبت هستند را به عهده می‌گیرند، حال این مسئولیت‌پذیری ممکن است به‌موجب قرارداد کتبی، شفاهی، کوتاه‌مدت یا درازمدت، مادی یا مجانی باشد، به‌هرحال، فرد تحت مراقبت مبنی بر قرارداد، هرگاه عملی انجام دهد که به دیگری زیانی را به بار آورد، سرپرست قراردادی، چه فرد حقیقی باشد مانند پرستار یا معلم و یا شخص حقوقی باشد مانند مدارس، مهدکودک، مؤسساتی مانند سرای سالمندان، مؤسسه اصلاح و تربیت و غیره مسئول جبران خسارت وارده از ناحیه شخص تحت مراقبت خود می‌باشد. (یزدانیان، ۱۳۹۵، ص ۲۴).

از ویژگی‌های حقوق امروزی این است که تربیت و نگهداری و مواظبت و سرپرستی از محجورین و یا اشخاص بالغ نیازمند به مواظبت، از دایره تعهدات و تکالیف اشخاص حقیقی بیرون رفته و گاهی اشخاص حقوقی نیز مراقبت و مواظبت از محجورین و یا اشخاص بالغ نیازمند به مواظبت را به‌صورت قراردادی بر عهده‌دارند. چنانچه در کنار والدین که اشخاص حقیقی هستند، اشخاص حقوقی، نیز مسئولیت را برحسب قرارداد انجام داده می‌توانند و در صورت تقصیر مسئولیت مدنی بر آنها بار می‌گردد.

۲- ماهیت قانونی و قراردادی مسئولیت مدنی سرپرست در حقوق افغانستان

الف: ماهیت قانونی مسئولیت مدنی سرپرست

ماهیت قانونی مسئولیت مدنی از طریق نیابت قانونی توسط ولی وصی و قیم انجام می‌شود. حسب ماده ۷۹۱ قانون مدنی افغانستان که مقرر می‌دارد: «شخصی که به‌حکم قانون یا موافقه، مکلفیت نظارت شخصی را داشته باشد، از اعمال مضره شخص تحت نظارت خود، مانند صغیر و مجنون مسئول پنداشته می‌شود...». از ماده فوق استنباط می‌شود که ماهیت مسئولیت مدنی سرپرست گاه قانونی و گاه قراردادی می‌باشد.

بند اول این ماده مقرر می‌دارد: «شخصی که به حکم قانون ...». دانسته می‌شود که ماهیت مسئولیت مدنی سرپرست در اینجا قانونی می‌باشد، یعنی در اینجا اراده شخص سرپرست، در تحقق مسئولیت مدنی هیچ نقشی ندارد و مسئولیت مدنی سرپرست به حکم قانون ثابت است نه قرارداد.

اشخاص عديم و ناقص الاهلیت به سبب سلب و یا محدود شدن اهلیت آنها نمی‌توانند اعمال حقوقی را اصالتاً انجام دهند؛ و باید تحت سرپرستی شخص دیگری قرار داشته باشند که در درجه اول پدر و پدر کلان می‌باشد و در درجه دوم شامل وصی و قیم می‌شود. قانون مدنی افغانستان در این مورد در ماده ۵۴۲ چنین تصریح می‌نماید: «هر شخص اهلیت عقد را دارد، مگر اینکه اهلیت او توسط قانون سلب یا محدود شده باشد». بنا براین، لازم است تا اعمال حقوقی اشخاص محجور به دلیل ناقص الاهلیت بودن، از طریق نیابت توسط ولی وصی و قیم آنها صورت گیرد.

هرچند ماده فوق ناظر بر انجام اعمال حقوقی و امور مالی صغیر و مجنون می‌باشد، قابل ذکر است وقتی قانون گذار، مال صغیر و مجنون را که در دست ولی قانونی او است مورد بذل توجه قرار دهد و در قسمت نگهداری آن ولی را توصیه کند به یقین که تربیت، حفاظت، مراقبت و نگهداری از او را به طریق اولی به ولی سپرده و مورد تأکید قرار می‌دهد؛ و ماده ۲۸۷ قانون مدنی مقرر می‌دارد: «پدر از خسارت ناشی از خطای فاحش خود بر اموال شخص تحت ولایت خود مسئولیت دارد و مسئولیت پدر کلان در این مورد عین وصی می‌باشد». از ماده فوق به صراحت ولایت پدر بر فرزند و اموال او مسئولیت مدنی پدر دانسته می‌شود.

به همین مناسبت قانون مدنی مزبور در ماده ۴۲ اذعان می‌دارد: «شخص ناقص الاهلیت و فاقد آن تابع احکام ولایت، وصایت و قوامت مطابق به شرایط و قواعد پیش‌بینی شده این قانون می‌باشد». به موجب مواد ۵۴۴ - ۵۴۵ و ۵۴۶ قانون مدنی افغانستان صغیر، مجنون و سفیه ناقص الاهلیت محسوب می‌شوند.

بند اول: نیابت

نیابت در قانون مدنی افغانستان به دو نوع قابل تقسیم می‌باشد:

الف: نیابت قانونی

نیابت عمل حقوقی است که به موجب آن یک نفر اعم از مأمور دولت یا غیر آن، به دیگری اختیار می‌دهد تا به نام او و برای او عمل یا اعمالی را انجام دهد. (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۷، ص ۷۵۸). نیابت قانونی که بنام نیابت قهری نیز یاد می‌شود و از آن به ولی که شامل پدر و پدر کلان می‌شود تعبیر شده است، نیابت جبری که به نام نیابت یا ولایت قهری نیز یاد می‌شود عبارت از ولایت، وصایت و قیمومیت می‌باشد. (احمد الزرقا، ۱۳۵۷، ج ۳، ص ۸۱۷).

ب: نیابت عهدی

نیابت عهدی که به نام نیابت قراردادی یا اختیاری نیز یاد می‌شود. (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۷، ص ۷۵۹).

در نتیجه، ماهیت مسئولیت مدنی سرپرست در اینجا قانونی می‌باشد و ولی قهری که از آن به نیابت قانونی یا جبری ذکر نمودیم، هرگاه اشخاص تحت ولایت آن‌ها اعم از صغیر، مجنون و غیر رشید که به اشخاص ناقص الاهلیت تعبیر نمودیم، مرتکب عمل زیانباری گردد، در صورت تقصیر در نگهداری یا مراقبت حسب ماده ۷۹۱ قانون مدنی افغانستان ولی یا سرپرست قانونی، مسئول جبران خسارت وارده ناشی از فعل زیانبار صغیر و مجنون می‌باشد.

ب: ماهیت قراردادی سرپرست محجورین

قراردادی بودن مسئولیت مدنی سرپرست محجورین از ماده ۷۹۱ قانون مدنی افغانستان که مقرر می‌دارد: «شخصی که به حکم قانون یا موافقه مکلفیت نظارت شخصی را داشته باشد، از اعمال مضره شخص تحت نظارت خود، مانند صغیر و مجنون مسئول پنداشته می‌شود...». به وضوح قابل استنباط است.

باز هم در قسمت بند اول این ماده تصریح می‌دارد: «شخصی که به حکم قانون یا موافقه...». از ذکر کلمه (موافقه) دانسته می‌شود که ماهیت مسئولیت مدنی سرپرست گاهی قراردادی می‌باشد، مانند قراردادی که برای نگهداری اطفال همراه با مهدکودک‌ها به صورت توافقی در بدل مبلغی در همراه بسته می‌شود، یا شلترها و کلینیک‌های خصوصی (غیرانتفاعی) که عهده‌دار نگهداری اطفال معتاد به مواد مخدر هستند، یا برحسب توافق و قرارداد مبنی بر مراقبت مدیر بیمارستان روانی از بیمارانش. (سنه‌وری، ۲۰۰۲، ج ۳، ص ۲۰۲). تعهد به

نگهداری هریک از موارد فوق به صورت قراردادی بوده و نگهدارنده درواقع مسئول نگهداری، حفاظت و تربیت فرد تحت مراقبت خود می باشد.

برای اینکه یک نفر بالفعل، مراقب دیگری باشد، برای مسئول شناخته شدن او کافی نیست، بلکه باید، تعهد قانونی یا قراردادی که این مراقبت را موجب گردد وجود داشته باشد، درواقع وجود چنین تعهد قراردادی است که مسئولیت را به بار می آورد، یعنی منشأ این مسئولیت در اینجا قرارداد است.

بدین سان، مدیر بیمارستان، مسئول کلینیک و سایر اشخاصی که به موجب قرارداد مسئولیت نگهداری و حفاظت صغیر یا مجنون را به عهده می گیرند، هرگاه در اثر کوتاهی یا تقصیر سرپرست، افراد تحت سرپرستی به دیگری زیانی وارد نمایند، سرپرست قراردادی، مسئول جبران خسارت وارده ناشی از فعل زیانبار آنها می باشد.

بنابراین، قواعد مربوط به ماهیت قانونی مسئولیت مدنی سرپرست تحت نظر اشخاص حقیقی شامل ولی وصی و قیم برای حمایت از محجورین تدوین یافته و قواعد مربوط به مسئولیت قراردادی سرپرست محجورین تحت نظر اشخاص حقوقی مانند مهدکودکها، مدارس، سرای سالمندان و شلترها بازتاب نموده است.

ولی قهری در هردو نظام حقوقی شامل پدر و پدر کلان بوده و بهتر است که در صورت تقصیر، مادر هم مسئول اعمال زیان آور فرزندان خویش پنداشته شود.

مقایسه تطبیقی ماهیت مسئولیت مدنی سرپرست در دو نظام حقوقی ایران و افغانستان از مطالعه و بررسی ماهیت مسئولیت مدنی در حقوق ایران و افغانستان چنین استنباط می شود که علاوه برداشتن مشترکات زیاد، دارای پاره ای از نقاط وجوه افتراق نیز می باشد که به شرح ذیل ارائه می گردد.

الف: وجوه اشتراک

ماهیت مسئولیت مدنی در سیستم حقوقی ایران و افغانستان قانونی و قراردادی می باشد؛ تعاریف، محتویات و انواع ولی قهری در هردو نظام شامل ولایت، وصایت و قیمومیت می باشد؛

اشخاص حقوقی مانند مدارس، مهدکودکها، مؤسسات، شلترها و سرای سالمندان نیز همانند اشخاص حقیقی دارای مسئولیت قراردادی می باشند.

ب: وجه افتراق

در حقوق افغانستان بجای سرپرستی، عنوان نیابت استفاده شده است. نیابت را به قانونی و عهدی که همان قهری و قراردادی می شود به کار برده اند، ظاهراً جز اختلاف الفاظ چیز دیگری به نظر نمی رسد.

نتیجه گیری نهایی

با توجه به مطالب ارائه شده چنین نتیجه گیری می شود که:

الف: هر چند طبق آیه اعتداء، حدیث لا ضرر، قاعده فقهی اتلاف، قاعده وزر، ماده ۱۲۱۶ قانون مدنی ایران و ماده ۷۶۲ قانون مدنی افغانستان، اصل بر شخصی بودن مسئولیت مدنی است؛ یعنی هر شخص، در قبال اعمال زیانبار خود مسئول و ضامن جبران خسارت است. اما مسئولیت مدنی سرپرست صغیر یا مجنون، یکی از مصادیق مسئولیت مدنی ناشی از فعل غیر است که مطابق با قاعده فقهی تسبیب، ماده ۷ قانون مسئولیت مدنی ایران و ماده ۷۹۰، ۷۹۱ و ۷۹۲ قانون مدنی افغانستان، استثناء بر قاعده شخصی بودن مسئولیت بوده و جزء مسئولیت های ناشی از فعل غیر به شمار می رود و طبق قواعد اختصاصی برای سرپرست، در صورت تقصیر و کوتاهی در نگهداری و مواظبت در هردو نظام حقوقی به عنوان مُقَصِّر یا مُسَبِّب با توجه به ارزیابی ماهیت، قانونی بودن و یا قراردادی بودن مسئولیت مدنی، ثابت است.

ب: ماهیت مسئولیت مدنی سرپرست در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران و افغانستان گاهی قانونی و گاهی قراردادی بوده که در حقوق افغانستان از آن بنام نیابت قانونی و یا نیابت عهدی، اختیاری و قراردادی یاد شده است.

ماهیت قانونی، در هردو نظام شامل ولی قهری (پدر و پدر کلان)، وصی که از طرف ولی برای انجام امور و نظارت محجور تعیین می گردد.

ماهیت قراردادی، مسئولیت مدنی سرپرست، در هردو سیستم حقوقی، نسبت به ماهیت قانونی دامنه گسترده تر و وسیع تری دارد، لذا؛ شامل مدارس، مکاتب، مهدکودک، مؤسساتی مانند: سرای سالمندان، شلترها، مراکز اصلاح و تربیت و پرستار خانگی نیز می شود.

پیشنهاد

برای قانون‌گذار محترم افغانستان و ایران پیشنهاد می‌گردد تا جایگاه مسئولیت مدنی مادر در قبال فرزندان را مشخص فرمایند که هرگاه مادر، در مقابل نگهداری فرزندان و یا تربیت آن‌ها تقصیر نمود و این تقصیر موجب زیان دیگران گردید، دارای مسئولیت مدنی می‌باشد یا خیر.

به نظر نگارنده ایجاب می‌کند تا مادر در مقابل اعمال زیان‌آور فرزندان خویش مسئول تلقی گردد؛ تحقق مسئولیت‌پذیری مادران در قبال فرزندان امری است نزدیک به عدل و انصاف و قاعده‌ای است عقلایی و اخلاقی؛ زیرا که پدر باید روز دنبال کارهای شاقه و دنبال کسب لقمه نانی برای خانواده باشد، پس در این وهله مادر است که در تربیت و نگهداری فرزند نقش بارز و ارزنده دارد و در صورت تقصیر فرض بر این است که مادر در قبال وظیفه خویش تقصیر و کوتاهی نموده است و باید مسئول جبران زیان‌های وارده از ناحیه تقصیر خویش باشد.

منابع**قرآن کریم****الف: کتب فارسی**

آقائی، مهسا، مسئولیت مدنی امین، بامطالعهای شروط تخفیف و تشدید مسئولیت، تهران نشر میزان، ۱۳۹۵، چ ۱.

انصاری، مسعود و محمدعلی طاهری، دانشنامه حقوق خصوصی، تهران: جنگل جاودانه، ۱۳۸۸، چ ۲، ج ۳.

بابائی ایرج، حقوق مسئولیت مدنی و الزامات خارج از قرارداد، تهران، نشر میزان، چ ۱، ۱۳۹۴.

باریکلو، علی‌رضا، مسئولیت مدنی، تهران نشر میزان، ۱۳۹۳، چ ۵.

جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، تهران، کتابخانه گنج دانش، چ ۱، سال ۱۳۸۲.

جوادی، امیر، مسئولیت مدنی مدیران مدارس، تهران، حقوق یار، ۱۳۹۷، چ ۱.

- دهخدا، علی اکبر، لغتنامه، فرهنگ متوسط دهخدا، به کوشش غلامرضا ستوده، ایرج ملکی و اکرم سلطانی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۵.
- دریز، پوهاند غلام محی الدین، حقوق فامیل از نگاه فقه اسلامی و قانون مدنی افغانستان، کابل، ۱۳۸۶، چ ۱.
- شهیدی، مهدی، حقوق مدنی، آثار قراردادها و تعهدات، ج ۳، مجمع علمی و فرهنگی مجد، ۱۳۸۲، چ ۱.
- صفایی، حسین و رحیمی، حبیب الله، مسئولیت مدنی (الزامات خارج از قرارداد) با تجدیدنظر و اضافات، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۲، چ ۱.
- صفایی، سید حسین، اشخاص و اموال، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۰، چ ۱۳.
- عباسلو، بختیار، مسئولیت مدنی با (نگرش تطبیقی)، تهران: نشر میزان، ۱۳۹۴، چ ۱.
- عبدالله، نظام الدین، شرح قانون مدنی حقوق وجایب ۱ (تصرفات حقوقی قواعد عمومی) انتشارات سعید، ۱۳۹۳ چ ۴.
- قاسمی، عبدالخالق، مسئولیت مدنی ناشی از نقض قرارداد، دانشگاه کاتب، ۱۳۹۲ چ ۱.
- کاتوزیان، ناصر، الزام‌های خارج از قرارداد مسئولیت مدنی، ج ۲، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۴ چ ۱۲.
- مؤلفین: ماری نوئل (بشله) و دیگران، دوره حقوق وجایب، انتشارات سعید، ۱۳۹۲، چ ۳.
- نخبة، پوهندوی غلام مصطفی، حقوق وجایب، نشر سید حبیب الله، کابل، ۱۳۹۵.
- یزدانیان، علیرضا، حقوق مدنی، حقوق تعهدات (قواعد عمومی مسئولیت مدنی) بامطالعه تطبیقی در حقوق فرانسه، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۵، چ ۱.
- ب: کتب عربی
- احمد، السنهوری، عبدالرازق، الوسیط فی شرح القانون المدنی الجدید، ج ۱، بیروت، چ دار احیاء التراث، ۲۰۰۲ م.
- زرقا، احمد، شرح القواعد الفقهیه، ج ۱، دمشق، دارالقلم، ۱۳۵۷.
- ژوبل، محمد عثمان، مجموعه قواعد و مسایل فقهی مجله الاحکام العدلیه، کابل انتشارات ستره محکمه، طبع مطبعه بهیر، ۱۳۸۱.

موسوی الخمینی، سید روح‌الله، تحریر الوسیله، نشر قدس، ۱۳۷۰، قم، ج ۲.

ج: قوانین

قوانین مرتبط با نظام حقوقی ایران

قانون امور حسبی.

قانون تجارت مصوب ۱۳۲۷.

قانون مسئولیت مدنی، ۱۳۳۹.

قانون مدنی ۱۳۰۷.

قوانین مرتبط با نظام حقوقی افغانستان

قانون احوال شخصیه اهل تشیع، افغانستان، ۱۳۸۸.

قانون اصول محاکمات مدنی، ۱۳۶۹.

قانون مدنی افغانستان، ۱۳۵۵.

د: مقالات

سید رضا، باقری، آثار حقوقی معاملات محجورین در حقوق انگلستان و ایران، فصلنامه

مطالعات حقوقی، شماره ۳۵، پاییز ۱۳۹۸.

ستره محکمه، دومین سیمینار رؤسای محاکم ولایات، منعقد شده سال ۱۳۵۰، انتشارات ستره

محکمه، کابل، مطبعه دولتی.

حسنعلی درودیان، «مسئولیت ناشی از فعل اشخاصی که تحت مراقبت و مواظبت دیگری

هستند (مسئولیت سرپرست یا محافظ صغیر یا مجنون)»، مجله دانشکده حقوق و علوم

سیاسی، ش. ۳۶، بهار ۱۳۷۶.

څيړونکي: قضاوتمل سيف الرحمن (تراهي)

د منافعو گټو ملکیت

سريزه

حمد او ثنا هغه ذات لره چې کاینات یې پیدا کړي او د انسانانو د ژوند سالم چاپیریال په موخه یې داسې لارښوونې کړې چې وکولای شي د څیزونو په روا کارونې سره گټه واخلي او نوموړې گټه اخیستنه یې حق گرځولی دی.

دروډ او سلام په منجي د بشر چې د ټول عالم له پاره رحمت را لیږل شوی، د هغه (صلی الله علیه وسلم) په آل، اصحابو او پیروانو باندې.

وګړي چې په یوه ټولنه کې استوګن وي د خپل ژوند دښه تیروولو او دا چې خپلې اړتیاوې په سوله ییز او سالمه توګه پوره کړي یو لړ اصولو او مقرراتو ته اړتیا لیدل کیږي ترڅو هر شخص په خپل چوکاټ کې ورځنۍ چارې سرته ورسوي، د همدې تشې د پوره کولو له پاره الله (جل جلاله) د خپلو استازو په رالېږلو سره د عباداتو سربېره د حقوقو او معاملاتو په برخو کې خپلو بندګانو ته لارښوونه کړې ده، ددې سربېره هغه ټولنې چې د الله (جل جلاله) په وحدانیت باور هم نه لري د ټولنې د نظم له پار اړ شوې د قانون په بڼه یو لړ اصول او مقررات وضعه کړي، یو دهغو حقوقو څخه چې د هر شخص بنسټیزې اړتیاوې پوره کوي د ملکیت حق دی، دا چې د ملکیت حق یو اوږد بحث دی چې تر مال او منافعو پورې اړوند ګڼل کیږي، غواړم په دې ټولګه کې دمنافعو څخه، هغه هم د هغو منافعو څخه چې تر مال او یا هم تر کار پورې اړوند دي بحث وکړم.

دا چې منافع او حقوق مال ګڼل کیږي که نه؟ په دې اړوند فقهاء اختلاف لري، وړاندې له دې چې نوموړو اختلافونو ته اشاره وشي، لومړی د مال، ملک، منفعت او حق تعریفونه د بیان وړ دي چې په لاندې توګه په لنډ ډول بیانېږي:

ملک: په لغت کې، د انسان په واسطه د مال د حيازت او هغې ته د تصرف د اختصاص څخه عبارت دی.

او د فقهاوو په اصطلاح ملک په مختلفو عبارتونو تعریف شوی چې یوه او بل ته سره ورته والی لري او ښه تعریف یې دا ګڼل شوی دی: «د یوه څیز اختصاص شخص ته په داسې توګه چې هر ډول تصرفات پکې وکولای شي او د بل شخص مانع وګرځي،»^۱

او حق فقهاوو داسې تعریف کړی دی: «حق عبارت د هغه څه څخه دی چې شریعت د یوه شخص له پاره ټاکلی وي، تر څو نوموړی شخص د ټاکلې سلطې او یا تکلیف له پاره ور څخه ګټه واخلي، چې نوموړی حق یا تر مال پورې اړوند وي، لکه د ملکیت حق، د ارتفاق حق او داسې نور او یا تر مال پورې اړوند نه وي لکه د حضانت حق، د ولایت حق او داسې نور.»^۲ چې په دې موضوع کې به یواځې د هغه حق څخه څېړنه وشي چې د مالي منافعو پورې تړاو ولري، د یادونې وړ ده چې د حق اړوند به یواځې هغه حق څېړلای چې تر تعاملاتو پورې اړوند دی نه هغه چې د حقوقو د علم څخه بحث کوي ځکه هغه یو اوږد بحث دی چې په مختلفو څانګو ویشل شوی او دلته د څېړنې وړ نه دی.

منافع په موسوعه فقهي کې داسې تعریف شوي: «منافع هغه حقوق دي چې د مستحق له پاره یې ثابتېږي، نوموړي حقوق یا د ملکیت دعین سره منځ ته راځي او یا هم یواځې د منافعو ملکیت پورې اړوند ګڼل کېږي بې له دې چې د رقبې ملکیت ولري.»^۳

او منفعت په فقه الاسلامي و ادلته کې دا سې تعریف شوی دی: «منفعت له هغې ګټې څخه عبارت دی چې د عین څخه لاس ته راځي، لکه په کور کې اوسېدنه، په موټر کې سپرلي، د جامې اغوستل او داسې نور.»^۴

او منافع د افغانستان، مصر، عراق، سوريې، الجزایر او سوډان په مدني قوانینو کې نه دي تعریف شوي خو د افغانستان په مدني قانون کې د منافعو او کار تړونونه جایز ګڼل شوي دي،^۵ ولې د ایران په مدني قانون کې د انتفاع حق داسې تعریف شوی دی: «د انتفاع حق د هغه څخه عبارت

^۱ زحيلي، وهبه، الفقه الاسلامي و ادلته، ۴ ب ۴۱۳ م، دار الفکر، دمشق، څلورم چاپ، بتا

^۲ زحيلي، وهبه، مخکينی مرجع، ۴ ب، ۴۰۰ م.

^۳ الموسوعه الفقهيه الكويتيه، ۱۴۰۴-۱۴۲۷ هـ ق، ۴ ب، ۲۳۹ م، دار السلاسل کويت، دوهم چاپ.

^۴ زحيلي، وهبه، مخکينی مرجع، ۴ ب، ۴۰۰ م.

^۵ د معلوماتو له پاره دې مراجعه وشي، د عدلي وزارت، مدني قانون، ۵۰۰ او ۵۰۱ مادې، رسمي ګڼه (۳۵۳) تاريخ ۱۳۵۵/۱۰/۱۵ کابل دولتي مطبعه.

دی چې د هغې په سبب سره شخص کولای شي د هغه عین څخه چې مالک یې بل شخص وي، یا مالک ونه لري گټه پورته کړي.^۱

د مال اړوند د احنافو او جمهورو فقهاوو تر منځ اختلاف دی، جمهور فقهاء په دې آند دی چې مال د هغه څه نوم دی چې زموږ د مصالحو له پاره پیدا شوی او یا هم مال هغه څه دي چې ملکیت په هغې باندې واقع کیږي، خو احناف بیا مال هغه څه گڼي چې د ملکیت د واقع کیدو سربیره د ذخیرې وړ هم وي، د همدې اختلاف څخه دا پوښتنه را پورته کیږي چې آیا منفعت مال دی که نه؟ د جمهورو فقهاوو په آند منافع مال گڼل شوی، ځکه له یوې خوا د مال څخه موخه د هغې گټه ده او له بلې خوا منافع په ځینو تړونونو کې لکه په نکاح کې عوض ټاکل کیدای شي، مال د انسانانو د مصالحو له پاره پیدا شوی او ملکیت پرې واقع کیږي او منافع دا ټول صفات لري، همدا رنگه مباح منفعت د ارزښت لرونکی او په صحیح او فاسدو تړونونو کې د جبران وړ گڼل کیږي او که چیرته مال ونه گڼل شي بیا به یې څوک غوښتنه نه کوي او نه به وجود ولري، خو احناف بیا منافع او حقوق مال نه گڼي، زیاتوي چې منافع او حقوق د ملکیت وړ خو مال نه دی، ځکه مال هغه څه دي چې د ذخیرې وړ وي او دا چې منافع په شریعت کې د ارزښت وړ گڼل شوې، د دې له پاره دي چې د اشخاصو حاجت پرې پوره شي، له همدې امله د احنافو په آند په غصب کې منافع د ضمان وړ نه دي گڼل شوي.^۲

دا چې د اسلامي ممالکو په مدني قوانینو کې د کومې نظریې څخه پیروي شوې، په دې اړوند د افغانستان مدني قانون مال داسې تعریف کړی دی: «مال عبارت د عین یا د هغه حق څخه دی چې د خلکو په نزد مادي قیمت ولري.»^۳

او د سوډان د مدني معاملاتو قانون مال داسې تعریف کړی دی: «مال عبارت د هر عین او حق څخه دی چې په راکړه ورکړه کې مادي قیمت ولري.»^۴

د عراق مدني قانون بیا مال داسې تعریف کړی دی: «مال عبارت د هر هغه حق څخه دی چې مادي قیمت ولري.»^۵

^۱ د ایران مدني قانون، ۴۱ ماده، د زعیم عدالت مؤسسه چاپ، بتا.

^۲ الموسوعة الفقهية الكويتية، ۲۸ ب، ۲۳۱-۲۳۲ م، زحيلي، وهبه، ۴ ب، ۴۰۰ م.

^۳ د افغانستان مدني قانون، ۴۷۲ ماده.

^۴ د سوډان د مدني معاملاتو قانون، ۲۵ ماده، تاریخ ۱۹۸۴/۲/۴۱ م دولتي مطبعه.

^۵ د عراق مدني قانون، ۶۵ ماده، د قانون مجله ۴۰، ۱۹۵۱ م کال، د عراق د عدلیې وزارت خپرونه.

د نورو هیوادونو لکه د سوريې، الجزایر، مصر او ایران مدني قوانینو ته مراجعه وشوه خو په نوموړو قوانینو کې مال په مشخص ډول نه وو تعریف شوی په ضمني ډول څه څرګندونې پکې شوې وې چې هغه په انشاء الله په مفصلو بحثونو کې وڅیړل شي، خو د سوډان، عراق او افغانستان د مدني قوانینو د حکم پر بنسټ چې مال یې تعریف کړی، دا سې څرګندیدي چې په نوموړو قوانینو کې د جمهورو فقهاوو له نظر څخه پیروي شوې ده، ځکه په ټولو تعریفاتو کې دعین تر څنګ د حق څخه هم یادونه شوې ده او حق د مال په مقابل کې په عمل او منافعو سره د تعبیر وړ دی او کوم عرفي تعاملات چې په اوس وخت کې د خلکو تر منځ شتون لري، دا غوره نظر هم ګڼل کیږي، ځکه ډیری منافع په ټولنه کې د خاص ارزښت سره تعریف شوي چې مشخص قیمت ورته ورکول کیږي.

سره له دې چې د ځینو اصطلاحاتو تعریفونه چې یاد شول، مستقیماً د عنوان سره سمون نه درلود، خو د دې له پاره چې د منافعو تعریف تر نوموړو اصطلاحاتو پورې تړاو درلود او د فقهاوو د نظریاتو پایله تر یادو شوو اصطلاحاتو پورې اړونده ګڼل کیده، د منافعو ترڅنګ نور اصطلاحات هم تعریف شول.

د یادونې وړ ده چې د منافعو ملکیت اکثراً تر مال پورې تړاو لري، سره له دې چې ځینې منافع یې له دې چې مال پکې مطرح وي منځ ته راځي، لکه د ولایت، حضانت او داسې نور حقوق، خو په دې بحث کې یواځې هغه منافع څیړل کیږي چې تر مال یا کار پورې تړاو ولري هغه هم هغه مال چې د منافعو خاوند یې درقي مالک نه وي او د یادو شوو منافعو بحث، هم په فقهي کتابونو او هم په قوانینو کې د ځانګړو تړونونو په ترڅ کې بیان شوي، له همدې امله د منافعو بحث په عمومي ډول او په لنډه توګه په سریزه کې بیان شو او د منافعو تفصیلي بحث به د الله (جل جلاله) په مرسته د منافعو د اقسامو په ترڅ کې وڅیړل شي.

په دې بحث کې چې د فقهي څخه سرچینه اخلي، لومړی د فقهاوو نظرونه، او دهغوي انعکاس په ځانګړې توګه د ځینو اسلامي دولتونو په مدني قوانینو کې څیړل کیږي، چې د ا بحث به توصیفي او د کتابتون بڼه ولري، هیله لرم نوموړې څیړنه د لوستونکو له پاره ګټوره وګرځي او هغه څوک چې په دې څیړنه کې کومه تشه ګوري هیله مند یم هغه له ماسره شریکه کړي ترڅو د هغې په پوره کولو کې اقدام وکړم.

ادامه لري...

گزارش اجراءات محاکم مرکز وولایات کشور

درمورد رسیده گی به قضایای خشونت علیه زن و تجاوز جنسی

در سال ۱۳۹۹

الف : قضایای خشونت علیه زن :

قرار گزارشات بدست آمده، در سال ۱۳۹۹ مجموعاً به تعداد ۱۱۶۰ قضیه خشونت علیه زن به اتهام ۱۵۹۴ تن از جانب محاکم ابتدائیه و استیناف مرکز وولایات کشور حل و فصل گردیده و به اثر آن ۶ تن محکوم به اعدام، ۶۷ تن محکوم به حبس دوام درجه ۱، ۴۹ تن به حبس دوام درجه ۲، ۱۵۰ تن محکوم به حبس طویل، ۱۴۷ تن محکوم به حبس متوسط، ۴۵۵ تن محکوم به حبس قصیر و ۳۳۴ تن محکوم به جرایم نقدی گردیده و به تعداد ۳۸۴ تن از متهمین نسبت عدم موجودیت دلایل الزام بری الذمه شناخته شده اند.

براساس گزارشات واصله:

محاکم ولایت دایکندی با رسیده گی به	۱۵۹ قضیه
محاکم ولایت کابل با رسیده گی به	۱۱۷ قضیه
محاکم ولایت تخار با رسیده گی به	۱۱۲ قضیه
محاکم ولایت هرات با رسیده گی به	۱۰۲ قضیه
محاکم ولایت ننگرهار با رسیده گی به	۶۸ قضیه
محاکم ولایت بغلان با رسیده گی به	۵۳ قضیه
محاکم ولایت بدخشان با رسیده گی به	۴۷ قضیه
محاکم ولایت کندز با رسیده گی به	۴۶ قضیه
محاکم ولایت غزنی با رسیده گی به	۴۱ قضیه
محاکم ولایت پروان با رسیده گی به	۴۱ قضیه

در صدر قرار داشته و محاکم بلخ، سرپل، فاریاب، خوست، لغمان، سمنگان، بامیان، نیمروز، بادغیس، پکتیا، کاپیسا، هلمند، کندهار، پکتیکا، میدان وردگ، پنجشیر، کنړها، غور، جوزجان، زابل، ارزگان و لوگر الی (۳۱) دوسیه مربوط به جرایم خشونت علیه زن را مورد رسیده گی قضایی قرار داده اند که در ردیف دوم قرار می گیرند. گفتنی است که محکمه استیناف ولایت نورستان در جریان سال (۹۹) قضایا حل و فصل شده خشونت علیه زن نداشته است.

ب : قضایای تجاوزجنسی :

به اساس گزارشات واصله، طی سال ۱۳۹۹ از جانب محاکم ابتدائیه و استیناف مرکز و ولایات کشور درمورد ۳۲۶ قضیه تجاوزجنسی که از جانب ارگانهای عدلی محول ان محاکم گردیده، رسیده گی بعمل آمده و متهمین قضایا که بالغ بر ۳۹۰ تن میشوند، به جزای های لازم از جمله ۲ تن به اعدام ۷ تن به حبس دوام درجه، ۶۱ تن به حبس دوام درجه دوم، ۱۳۹ تن به حبس طویل، ۶۴ تن به حبس متوسط، ۲۸ تن به حبس قصیر، ۹ تن به جریمه نقدی محکوم به مجازات گردیده و ۸۰ تن از متهمین بنا بر عدم موجودیت دلایل الزام بری الذمه شناخته شده اند.

به ملاحظه آمار و ارقام دست داشته :

محاکم ولایت بلخ با	۵۷ قضیه
محاکم ولایت تخار با	۳۲ قضیه
محاکم ولایت کابل با	۳۱ قضیه
محاکم ولایت پروان با	۲۴ قضیه
محاکم ولایت ننگرهار با	۲۱ قضیه
محاکم ولایت هرات با	۱۹ قضیه
محاکم ولایت فاریاب با	۱۸ قضیه

در صدر قرار داشته وبه تعقیب آنها محاکم استیناف ولایات بغلان، بدخشان، هلمند، سمنگان، بادغیس، کندز، بامیان، جوزجان، کاپیساء، ارزگان، نیمروز، کندهار، دایکندی، غزنی، سرپل، خوست، لوگر، غور، کنرها ولغمان هرواحد الی ۱۶ قضیه رامورد رسیده گی قراردادده اند ولی محاکم استیناف ولایات زابل، فراه، نورستان، پکتیا، پکتیکا، پنجشیر و میدان وردگ فاقد دوسیه های حل و فصل شده تجاوزجنسی درسال گذشته بوده اند.

ناگفته نماند که ده ها دوسیه دیگر باهمین وصف جرمی تحت دوران محاکم قرار داشته که درمواعید معینه قانونی روی آنها تصامیم لازم اتخاذ میگردد.

جدول اجراءات محاکم مرکز وولایات کشور
در مورد رسیده گی به قضایای خشونت علیه زن از لحاظ کمیت و نوعیت حکم
در سال ۱۳۹۹

ردیف	محکمه مربوطه	قضیه	متهمین	اعدام	حبس دوام درجه ۱	حبس دوام درجه ۲	حبس طول	حبس متوسط	حبس قصیر	جریمه نقدی	بری الذمه
۱	محکمه استیناف ولایت دایکندی	۱۵۹	۲۳۰	۰	۱	۰	۰	۱۷	۶۵	۱۱۲	۳۵
۲	محکمه استیناف ولایت کابل	۱۱۷	۱۳۷	۱	۱۲	۷	۱۵	۳	۴۳	۳۵	۳۱
۳	محکمه استیناف ولایت تخار	۱۱۲	۱۸۶	۱	۱۳	۵	۱۷	۱۷	۲۰	۸۰	۳۳
۴	محکمه استیناف ولایت هرات	۱۰۲	۱۱۹	۰	۱	۰	۳	۱۷	۶۸	۱	۲۹
۵	محکمه استیناف ولایت ننگرهار	۶۸	۹۳	۰	۰	۸	۱۳	۸	۲۷	۱۹	۱۸
۶	محکمه استیناف ولایت بدلان	۵۳	۵۶	۱	۰	۳	۸	۶	۲۶	۷	۵
۷	محکمه استیناف ولایت بدخشان	۳۷	۸۶	۰	۳	۰	۵	۲	۱۳	۲۷	۳۶
۸	محکمه استیناف ولایت کنډز	۳۶	۶۲	۰	۲	۰	۱	۵	۹	۲۱	۲۲
۹	محکمه استیناف ولایت غزنی	۳۱	۶۱	۰	۲	۶	۱۶	۵	۲۰	۲	۱۰
۱۰	محکمه استیناف ولایت بلخ	۳۹	۴۸	۰	۲	۰	۸	۶	۲۲	۲	۸
۱۱	محکمه استیناف ولایت سرپل	۳۱	۳۸	۰	۱	۰	۶	۴	۱۶	۳	۸
۱۲	محکمه استیناف ولایت فاریاب	۲۹	۳۶	۰	۱	۱	۱	۴	۱۲	۰	۱۷
۱۳	محکمه استیناف ولایت غوست	۲۹	۳۹	۰	۵	۱	۵	۲	۱۵	۰	۱۱
۱۴	محکمه استیناف ولایت لغمان	۲۸	۴۱	۱	۲	۰	۳	۷	۱۴	۰	۱۴
۱۵	محکمه استیناف ولایت سمنگان	۲۷	۵۰	۰	۷	۲	۲	۴	۶	۰	۲۹
۱۶	محکمه استیناف ولایت بامیان	۲۵	۳۵	۰	۲	۱	۲	۱	۲۱	۲	۶

۱۷	محکمه استیناف ولایت بادغیس	۱۹	۳۳	۰	۰	۰	۱	۲	۲۰	۱	۹
۱۸	محکمه استیناف ولایت نیمروز	۲۴	۲۵	۰	۱	۰	۱	۳	۱۳	۲	۵
۱۹	محکمه استیناف ولایت پروان	۴۱	۵۱	۲	۰	۴	۹	۹	۳	۱	۲۳
۲۰	محکمه استیناف ولایت پکتیا	۱۸	۲۳	۰	۵	۰	۴	۲	۳	۵	۴
۲۱	محکمه استیناف ولایت کاپیسا	۱۷	۱۷	۰	۱	۰	۲	۴	۶	۱	۳
۲۲	محکمه استیناف ولایت هلمند	۱۷	۲۴	۰	۱	۳	۷	۷	۴	۰	۲
۲۳	محکمه استیناف ولایت کندهار	۱۵	۲۲	۰	۳	۰	۷	۱	۳	۰	۸
۲۵	محکمه استیناف ولایت پکتیکا	۹	۱۳	۰	۰	۴	۵	۱	۰	۰	۳
۲۶	محکمه استیناف ولایت میدان وردگ	۷	۷	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۱	۴
۲۷	محکمه استیناف ولایت پنجشیر	۵	۹	۰	۰	۰	۱	۰	۲	۱	۵
۲۸	محکمه استیناف ولایت کنرهای	۵	۱۰	۰	۰	۱	۲	۳	۰	۴	۰
۲۹	محکمه استیناف ولایت غور	۵	۵	۰	۰	۰	۰	۴	۰	۰	۱
۳۰	محکمه استیناف ولایت جوزجان	۱۹	۲۰	۰	۰	۲	۳	۱	۲	۷	۵
۳۱	محکمه استیناف ولایت زابل	۲	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۰	۰
۳۲	محکمه استیناف ولایت ارزگان	۲	۲	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰
۳۳	محکمه استیناف ولایت لوگر	۲	۲	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۰
مجموع		۱۱۶۰	۱۵۹۲	۶	۶۷	۴۹	۱۵۰	۱۴۷	۴۵۵	۳۳۴	۳۸۴

جدول اجراءات محاکم مرکز وولایات کشور
درمورد رسیده گی به قضایای تجاوزجنسی زن از لحاظ کمیت و نوعیت حکم
در سال ۱۳۹۹

ردیف	محکمه مربوطه	قضیه	متهمین	اعدام	حبس درجه ۱	حبس درجه ۲	حبس طویل	حبس متوسط	حبس قصیر	جریمه نقدی	بری الذمه
۱	محکمه استئناف ولایت بلخ	۵۷	۶۰	۰	۰	۱۲	۲۲	۸	۲	۰	۱۶
۲	محکمه استئناف ولایت کابل	۳۱	۴۰	۰	۱	۵	۱۴	۴	۲	۶	۸
۳	محکمه استئناف ولایت تخار	۳۲	۳۸	۲	۰	۵	۱۰	۸	۲	۱	۱۱
۴	محکمه استئناف ولایت پروان	۲۴	۳۰	۰	۲	۷	۱۱	۴	۲	۱	۳
۵	محکمه استئناف ولایت ننگرهار	۲۱	۲۵	۰	۳	۴	۱۰	۳	۰	۰	۵
۶	محکمه استئناف ولایت هرات	۱۹	۲۳	۰	۰	۱	۱۰	۵	۴	۰	۳
۷	محکمه استئناف ولایت فاریاب	۱۸	۲۱	۰	۰	۴	۱	۴	۳	۰	۹
۸	محکمه استئناف ولایت هلمند	۱۴	۱۷	۰	۰	۱	۱۰	۳	۲	۰	۱
۹	محکمه استئناف ولایت پغلان	۱۶	۱۶	۰	۰	۵	۱	۶	۰	۰	۴
۱۰	محکمه استئناف ولایت بدخشان	۱۶	۱۸	۰	۰	۲	۱۱	۳	۲	۰	۰
	محکمه استئناف ولایت سمنگان	۱۱	۱۴	۰	۰	۰	۶	۳	۰	۰	۵
۱۱	محکمه استئناف ولایت پامیان	۶	۱۰	۰	۰	۲	۶	۰	۲	۰	۰
۱۲	محکمه استئناف ولایت کاپیسا	۵	۸	۰	۰	۱	۱	۱	۳	۰	۲

۰	۰	۱	۰	۷	۲	۰	۰	۱۰	۱۰	محکمه استئناف ولایت بادغیس	۱۳
۲	۰	۰	۲	۳	۱	۰	۰	۸	۸	محکمه استئناف ولایت کنکاز	۱۴
۳	۱	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۶	۶	محکمه استئناف ولایت دایکنندی	۱۵
۰	۰	۰	۱	۱	۳	۰	۰	۵	۴	محکمه استئناف ولایت نیمروز	۱۶
۱	۰	۰	۳	۷	۰	۰	۰	۱۱	۷	محکمه استئناف ولایت جوزجان	۱۷
۳	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۴	۴	محکمه استئناف ولایت کندهار	۱۸
۰	۰	۰	۳	۰	۵	۰	۰	۸	۶	محکمه استئناف ولایت ارزگان	۱۹
۰	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۳	۳	محکمه استئناف ولایت غزنی	۲۰
۱	۰	۰	۱	۲	۰	۱	۰	۵	۳	محکمه استئناف ولایت سرپل	۲۱
۰	۰	۳	۰	۱	۰	۰	۰	۴	۱	محکمه استئناف ولایت خوست	۲۲
۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۱	محکمه استئناف ولایت لوگر	۲۳
۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۱	محکمه استئناف ولایت غور	۲۴
۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳	۱	محکمه استئناف ولایت کنړها	۲۵
۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۱	محکمه استئناف ولایت لغمان	۲۶
۸۰	۹	۲۸	۶۴	۱۳۹	۶۱	۷	۲	۳۹۰	۳۲۶	مجموع	

اجمالی از فعالیتها

در راستای مبارزه با فساد اداری و مواد مخدر

الف: گزارش محاکم رسیده گی به قضایای ناشی از فساد اداری

محکمه ابتدائیه مبارزه با جرایم ناشی از فساد اداری از تاریخ (۱۳۹۹/۱۲/۲) الی (۱۳۹۹/۱۲/۳۰) تعداد (۳۶) دوسیه جرمی مربوط به جرایم ناشی از فساد اداری را مورد رسیدگی قضائی قرار داده که در ارتباط به این دوسیه ها تعداد (۷۷) نفر به اتهام سوء استفاده از صلاحیت وظیفوی ، رشوت ، اختلاس و تزویر گرفتار شده و از این تعداد (۱۳) تن آنان به نسبت عدم وجود دلایل کافی الزام برائت حاصل و (۶۴) تن مورد محاکمه قرار گرفته و به مجازات های مختلف حبس قرار ذیل محکوم گردیده اند.

- حبس سه ماه الی یک سال ۱۲ نفر .
- حبس یک سال الی پنج سال ۱۴ نفر.
- حبس پنج سال الی شانزده سال ۱ نفر
- محکومین جرایم نقدی ۳۷ نفر.

- مجموعه مجازات نقدی محکومین بالغ به (۳۷۴۴۶) دالر آمریکائی.

جدول شماره (۱) بیانگر آمار محکومین محکمه ابتدائیه مبارزه با جرایم ناشی از فساد اداری در ماه

حوت سال ۱۳۹۹

شماره	نوع قضیه	تعداد قضیه	تصمیم قضائی				
			تعداد محکومین	تعداد محکومین	تعداد محکومین	تعداد محکومین	تعداد محکومین
			تعداد محکومین	تعداد محکومین	تعداد محکومین	تعداد محکومین	تعداد محکومین
			تعداد محکومین	تعداد محکومین	تعداد محکومین	تعداد محکومین	تعداد محکومین
۱	سوء استفاده از صلاحیت وظیفوی	۱۱	۲۷	۳	۲۴	۲	۲
۲	رشوت	۲۰	۲۸	۳	۲۵	۹	۶
۳	اختلاس	۴	۲۱	۷	۱۴	۶	۸
۴	تزویر	۱	۱	۱	۱	۱	۱
	مجموعه	۳۶	۷۷	۱۳	۶۴	۱۲	۱۴

همچنان محکمه متذکره طی این مدت در مورد (۲۳) دوسیه قرار قضائی صادر و آنها را غرض تکمیل خلاهای تحقیقاتی و نواقص به مرجع مربوطه ارسال نموده است.

جدول شماره (۲) بیانگر قرار های قضائی محکمه ابتدائیه مبارزه با جرایم ناشی از فساد اداری در
ماه حوت سال ۱۳۹۹

شماره	نوع قضیه	تعداد قضیه	تعداد متهم	سبب قرار	مرجع مربوط
				خلا و نواقص و عدم صلاحیت	
۱	سوء استفاده از صلاحیت وظيفی	۱۱	۳۷	۱۱	خارنوالی
۲	اخذ رشوت	۲	۲	۲	خارنوالی
۳	تزویر	۳	۶	۳	خارنوالی
۴	اختلاس	۳	۴	۳	خارنوالی
۵	عدم رعایت احکام قانون	۲	۷	۲	خارنوالی
۶	اخذی غیر قانونی	۱	۲	۱	خارنوالی
۷	اعاده حیثیت	۱	۱	۱	خارنوالی
مجموعه		۲۳	۵۹	۲۳	

۲. نمونه های از خلاصه احکام صادره محکمه ابتدائیه مبارزه با جرایم ناشی از فساد اداری

حکم مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۱۲

محکومیت رئیس و مدیر مطبعه صکوک به جرم سوء استفاده از صلاحیت وظيفی

در سال ۱۳۸۲ ریاست مطبعه صکوک قرار داد مواد خام پلیت های وسایط نقلیه را با شرکت افغان ترافیک عقد نموده که قرار داد مذکور در سال ۱۳۹۳ ختم گردیده ولی دوباره بدون داوطلبی با شرکت متذکره برای هفت سال تمدید شده است. هکذا قرار داد استیکر ها وسایط برخلاف فرمایش ریاست ترافیک و بدون حضور نماینده ترافیک و داوطلبی قرار داد شده که استیکر ها مورد قبول ریاست ترافیک قرار نگرفته و هکذا ملزومات استیکر ها بدون افر گشایی به مبلغ (۴۹۷۶۴۰۰) افغانی برخلاف فرمایش ریاست ترافیک خریداری گردیده است. قضیه جهت حل و فصل از طرف ریاست تفتیش عمومی به ارگانهای عدلی و قضایی ارسال و وارد محکمه ابتدائیه رسیدگی به جرایم ناشی از فساد اداری ولایت کابل شده. محکمه در جلسه قضایی مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۱۲ خویش در حضور داشت طرفین قضیه به اتفاق آرا متهم رئیس اسبق مطبعه صکوک را با رعایت حکم ماده ۲۰۹ قانون اجراءات جزایی غیابا در قضیه سوء استفاده از صلاحیت وظيفی و متهم مدیر تهیه و تدارکات را با در نظر داشت ماده ۲۱۲ قانون مذکور در قضیه متذکره طبق احکام فقره ۲ ماده (۲۸۵) و فقره ۲ ماده ۶ قانون جزا هر واحد به مدت یک سال و ششماه حبس تنفیذی و رد مبلغ (۴۹۷۶۴۰۰) افغانی به خزینه دولت محکومان به مجازات نموده است.

حکم مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۹

محکومیت یکتن از خارنوالان استیناف ولایت پروان به جرم اخذ رشوت

بلاثر اطلاعیه یکتن از باشندگان ولایت پروان عنوانی ریاست کنترول و مراقبت لوی خارنوالی مبنی بر اینکه در قضیه سرقت منزل و بی عزتی فامیلش متضرر قرار گرفته و دوسیه مربوطه اش مدت شش ماه است که در خارنوالی ولایت پروان نزد کمیته موظف میباشد و خارنوال موظف قضیه مبلغ ده هزار دالر امریکایی رشوت مطالبه نموده که بعد از چانه زنی به مبلغ پنج هزار دالر امریکایی به توافق

میرسد و به منظور ادعایش نوار صوتی مکالمه خویش را ارایه میکند. هیئت موظف ارگانهای مربوطه داخل اقدام شده و متهم را بالفعل با مبلغ پنج هزار دالر امریکای از داخل واسطه شخصی اش گرفتار و به ارگانهای عدلی و قضایی معرفی می نماید. قضیه محول محکمه ابتدائیه رسیدگی به جرایم ناشی از فساد اداری ولایت کابل گردیده محکمه در جلسه قضایی مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۹ خویش به اتفاق آرا متکی به دلایل فوق الذکر متهم خانونال تحقیق جرایم فساد اداری خانونالی استیناف ولایت پروان و موظف در کمیته مختلط قضیه سرقت منزل و خشونت علیه زن را با رعایت ماده ۲۰۹ قانون اجراءات جزایی در قضیه اخذ رشوت مبلغ پنج هزار دالر امریکایی طبق حکم بند ۵ فقره ۱ ماده ۳۷۱ و فقره ۱ ماده ۳۷۵ و فقره ۱ ماده ۳۸۵ کود جزا و با رعایت مواد ۲۱۱ و ۲۱۳ کود مذکور به مدت هفت سال حبس تنفیذی، طرد از مسلک و جزای نقدی معادل وجه رشوت محکوم به مجازات نموده است.

گزارش فعالیتهای قضائی محکمه استیناف مبارزه با جرایم ناشی از فساد اداری

۱) گزارش

محکمه استیناف مبارزه با جرایم ناشی از فساد اداری از تاریخ (۱۳۹۹/۱۲/۲) الی (۱۳۹۹/۱۲/۳۰) تعداد (۱۷) جلد دوسیه جرمی مربوط به جرایم ناشی از فساد اداری را مورد رسیدگی قضائی قرار داده که در ارتباط به این دوسیه ها تعداد (۲۸) نفر به اتهام سوء استفاده از صلاحیت وظيفوی، اخذ رشوت و اختلاس گرفتار شده و از این تعداد (۷) تن آنان به نسبت عدم وجود دلایل کافی الزام برائت حاصل و (۲۱) تن مورد محاکمه قرار گرفته و به مجازات های مختلف حبس قرار ذیل محکوم گردیده اند.

- حبس سه ماه الی یکسال سال ۴ نفر.
- حبس یکسال الی پنج سال ۶ نفر.
- محکومین جرایم نقدی ۱۱ نفر.
- مجموعه مجازات نقدی محکومین بالغ به (۶۹۸۰) دالر امریکائی.

جدول شماره (۳) بیانگر آماراجراآت محکمه استیناف مبارزه با جرایم ناشی از فساد اداری

در ماه حوت سال ۱۳۹۹

ردیف	نوع قضیه	تعداد متهم	تعداد محکومین به حبس تنفیذی	جریمه نقدی	تصمیم قضائی			
					تعداد محکومین به حبس تنفیذی	تعداد محکومین به حبس تنفیذی	تعداد محکومین به حبس تنفیذی	تعداد محکومین به حبس تنفیذی
۱	سوء استفاده از صلاحیت وظيفوی	۱۹	۲	۱۷	۲	۵	۱۰	۶۰۱۰
۲	اختلاس	۸	۵	۳	۲		۱	۳۸۸
۳	اخذ رشوت	۱		۱		۱		۵۸۲
مجموعه		۲۸	۷	۲۱	۴	۶	۱۱	۶۹۸۰

همچنان محکمه متذکره طی این مدت در مورد (۶) دوسیه قرار قضایی صادر و آنها را غرض تکمیل خالهای تحقیقاتی^۱ و نواقص به مرجع مربوطه ارسال نموده است.

جدول شماره (۴) بیانگر قرار های قضایی محکمه استیناف مبارزه با جرایم ناشی از فساد اداری

در ماه حوت سال ۱۳۹۹

شماره	نوع قضیه	تعداد قضیه	تعداد متهم	سبب قرار	مرجع مربوط
				خلا و نواقص	
۱	اخذ رشوت	۳	۷	۳	خارنوالی
۲	اختلاس	۱	۱۵	۱	خارنوالی
۳	تزویر	۲	۶	۲	خارنوالی
مجموعه					۶

۲. خلاصه نمونه های از احکام صادره محکمه استیناف مبارزه با جرایم ناشی از فساد اداری

حکم مورخ ۱۳۹۹/۱۳/۱۲

محکومیت معتمد بلاک یازدهم محبس پلچرخی به جرم سوء استفاده علیه موظف خدمات عامه بلاثر اطلاع شخص همکار مدیریت امنیت داخلی مبنی بر اینکه سرپرست قوماندانی بلاک یازدهم محبس پلچرخی در بدل به اختیار قرار دادن یک باب اطاق شخصی برای یکتن محبوس بلاک متذکره مبلغ بیست هزار افغانی پول مطالبه نموده که بعد از ترتیب پلان گرفتاری متهم پس از گرفتن پول نشانی شده توسط هیئت موظف بالفعل گرفتار و به ارگانهای عدلی و قضایی معرفی میگردد. قضیه محول محکمه ابتدائیه رسیدگی به جرایم ناشی از فساد اداری ولایت کابل گردیده. محکمه در جلسه قضایی مورخ ۱۳۹۹/۹/۲ در حضور داشت طرفین قضیه به اکثریت آرا معتمد بلاک یازدهم محبس مرکزی پلچرخی را در قضیه سوء استفاده موظف خدمات عامه طبق ماده ۴۰۳ کود جزا با رعایت مواد ۲۱۳ و ۲۱۴ کود مذکور به جزای نقدی مبلغ شصت و پنج هزار افغانی، طرد از مسلک و انفصال از وظیفه محکوم به مجازات نموده. اما قضیه نسبت عدم قناعت طرفین قضیه محول محکمه استیناف جرایم ناشی از فساد اداری ولایت کابل گردیده محکمه در جلسه قضایی مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۱۳ در حضور داشت طرفین قضیه به اتفاق آرا حسب هدایت ماده (۵۴) قانون تشکیل و صلاحیت قوه قضائیه فیصله محکمه ابتدائیه جرایم ناشی از فساد اداری ولایت کابل را در قسمت تعیین وصف جرمی نقض و استینافا متهم معتمد بلاک یازدهم محبس پلچرخی را در قضیه سوء استفاده موظف خدمات عامه منحیث شریک جرم طبق ماده (۴۰۳) کود جزا با در نظر داشت ماده (۵۸) و رعایت مواد ۲۱۳ و ۲۱۵ کود مذکور به جزای نقدی مبلغ شصت و پنج هزار افغانی، طرد از مسلک و انفصال از وظیفه محکوم به مجازات کرده و متهم سرپرست قوماندانی بلاک ۱۱ محبس را طبق حکم ماده (۶۹) قانون اجراء جزایی منحیث فاعل قضیه قابل تعقیب عدلی پنداشته است.

حکم مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۲۰

محکومیت قوماندان تولی اول زون ۱۰۱ اسمائی ولایت کابل

به جرم عدم رعایت احکام و مقررات

به اثر شکایت پرسونل قطعه (۰۱) قوماندانی زون (۱۰۱) اسمائی کابل مبنی بر کمبود مواد اعاشوی، مدیریت استخبارات کندک کمر بند شهری داخل اقدام شده و به طور مشخص گوشت اکمال شده را در حضور داشت مسوولین وزن مینماید، در نتیجه معلوم میگردد که مقدار ۳۵ کیلو گرام گوشت کمبود می باشد. در رابطه به قضیه متهمین به ارگانهای عدلی و قضایی معرفی و قضیه به محکمه ابتدائیه رسیدگی به جرایم ناشی از فساد اداری ولایت کابل ارسال میگردد. محکمه در جلسه قضایی مورخ ۱۳۹۹/۷/۱۰ به حضور داشت طرفین قضیه به اتفاق آرا معتمد اعاشه قطعه (۰۱) را در قضیه اختلاس مقدار (۳۵) کیلو گرام گوشت طبق حکم فقره (۱) مواد (۳۹۱-۳۹۳) با رعایت مواد (۲۱۱ و ۲۱۳) کود جزا از ابتدای ایام نظارت و توقیفی به مدت یکسال و ششماه حبس تنفیذی و طبق فقره (۱) ماده (۳۹۸) کود مذکور به رد مبلغ (۹۳۱۰) افغانی وجه اختلاس شده محکوم به مجازات نموده و هکذا دو تن از متهمین دیگر نظر به دلایل قابل تعقیب عدلی دانسته شده اند که بعداً محکمه ابتدائیه بتاريخ ۱۳۹۹/۱۰/۲ یکی از این متهمین تحت تعقیب یعنی قوماندان تولی اول کندک کمر بند شهری را در قضیه عدم رعایت احکام و مقررات طبق حکم فقره ۱ ماده ۴۰۷ کود جزا با رعایت مواد ۲۱۳ و ۲۱۵ کود مذکور و ماده ۲۳۷ قانون اجراء جزایی به پرداخت جریمه نقدی مبلغ سی هزار افغانی محکوم به مجازات نموده است. قضیه نسبت عدم قناعت متهمین غرض غور استینافی محول محکمه استیناف رسیدگی به جرایم ناشی از فساد اداری ولایت کابل گردیده محکمه در جلسه قضایی مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۲۰ خویش بحضور داشت طرفین قضیه به اتفاق آرا متکی به ماده (۵۴) قانون تشکیل و صلاحیت قوه قضائیه فیصله محکمه ابتدائیه رسیدگی به جرایم ناشی از فساد اداری ولایت کابل را تأیید نموده است.

گزارش فعالیتهای قضائی دیوانهای امنیت عامه محاکم ولایات در راستای رسیدگی به جرایم ناشی از فساد اداری

گزارش

دیوانهای امنیت عامه محاکم استیناف و ابتدائیه شهری ولایات در راستای مبارزه با جرایم ناشی از فساد اداری به تعداد (۴۲) دوسیه جرمی مربوط به جرایم ناشی از فساد اداری را طی ماه دلو مورد رسیدگی قضائی قرار داده که در ارتباط به این دوسیه ها تعداد (۱۰۰) نفر به اتهام سوء استفاده از صلاحیت وظیفوی، اخذ رشوت، اخاذی غیرقانونی، اختلاس، تزویرو اتلاف اوراق گرفتار و از این تعداد (۴۲) تن آنان به نسبت عدم وجود دلایل کافی الزام برائت حاصل و (۵۸) تن مورد محاکمه قرار گرفته و به مجازات های مختلف حبس قرار ذیل محکوم گردیده اند:

- حبس سه ماه الی یکسال سال ۹ نفر.
  - حبس یکسال الی پنج سال ۲۵ نفر.
  - حبس پنج سال الی شانزده سال ۲ نفر.
  - محکومین جرایم نقدی ۲۲ نفر.
  - مجموعه مجازات نقدی محکومین بالغ به (۷۳۹۴۶) دالر آمریکائی.
- جدول شماره (۵) بیانگر آماراجراآت دیوان ها امنیت عامه محاکم ولایات در راستای مبارزه با جرایم ناشی از فساد اداری**

محکمه مربوطه	شماره	نوع قضیه	تعداد قضیه	تصمیم قضائی						
				تعداد مجرمین	تعداد بزرگسالان	تعداد محکومین	تعداد محکومین به حبس تنفیذی			
							سه ماه تا یک سال حبس	یک تا ۵ سال حبس	۵ تا ۱۲ سال حبس	محکومین جرائم قضائی
دیوان امنیت عامه محکمه استیناف ولایت بدخشان از تاریخ ۱/۱۲/۱۳۹۹ الی ۳۰/۱۲/۱۳۹۹	۱	سوء استفاده از صلاحیت وظیفوی	۲	۷	۱	۶				۹۳۱
	۲	اخذ رشوت	۲	۲	۱	۱		۱		
دیوان امنیت عامه محکمه شهری ولایت جوزجان از تاریخ ۱/۱۱/۱۳۹۹ الی ۳۰/۱۱/۱۳۹۹	۴	سوء استفاده از صلاحیت وظیفوی	۳	۱۰	۶	۴				۸۰۰۵
	۵	اختلاس	۱	۴	۴					
	۶	رشوت	۱	۱	۱					
دیوان امنیت عامه محکمه ابتدائیه شهری ولایت ارزگان از تاریخ ۱/۱۱/۱۳۹۹ الی ۳۰/۱۱/۱۳۹۹	۷	اختلاس	۱	۷		۷		۷		
دیوان امنیت عامه محکمه ابتدائیه شهری ولایت بادغیس از تاریخ ۱/۱۲/۱۳۹۹ الی ۳۰/۱۲/۱۳۹۹	۸	رشوت	۱	۴	۱	۳		۳		۳۱۰۸
	۹	اختلاس	۲	۴		۴		۲	۲	۴۳۵۲۸
دیوان امنیت عامه محکمه استیناف ولایت بادغیس از تاریخ ۱/۱۲/۱۳۹۹ الی ۳۰/۱۲/۱۳۹۹	۱۰	تزویر		۴		۴			۲	۱۲۹۵
دیوان امنیت عامه محکمه استیناف ولایت بلخ از تاریخ ۱۳۹۹/۱۲/۱ الی ۱۳۹۹/۱۲/۳۰	۱۱	سوء استفاده از صلاحیت وظیفوی	۲	۳	۳					
	۱۲	اخاذی غیر قانونی	۱	۱		۱			۱	
	۱۳	اخذ رشوت	۱	۱		۱			۱	۹۰۶
دیوان امنیت عامه محکمه استیناف ولایت بلخ از تاریخ ۱۳۹۹/۱۲/۲ الی ۱۳۹۹/۱۲/۳۰	۱۶	سوء استفاده از صلاحیت وظیفوی	۱	۱		۱			۱	۷۷۷
	۱۷	اخذ رشوت	۱	۳		۳			۳	۵۸۲

۹۶۸			۱	۱	۲	۱	۳	۱	اختلاس و سوء استفاده از صلاحیت وظيفی	۱۸	دیوان امنیت عامه محکمه ابتدائیه شهری ولایت تخار از تاریخ ۱۳۹۹/۱۲/۲ الی ۱۳۹۹/۱۲/۳۰
۱۵۵۴	۱				۱	۶	۷	۴	سوء استفاده از صلاحیت وظيفی	۱۹	دیوان امنیت عامه محکمه استیناف ولایت بامیان از تاریخ ۲/۱۲/۱۳۹۹ الی ۳۰/۱۲/۱۳۹۹
۳۸۸	۱				۱	۵	۶	۲	سوء استفاده از صلاحیت وظيفی	۲۰	دیوان امنیت عامه محکمه
۳۸۸			۱		۱		۱	۱	اخذ رشوت	۲۱	ابتدائیه شهری ولایت بامیان از تاریخ ۲/۱۲/۱۳۹۹ الی ۳۰/۱۲/۱۳۹۹
			۱		۱	۱	۲	۲	اختلاس	۲۲	
						۱	۱	۱	اتلاف اوراق	۲۳	
۷۶۳۹			۱		۱		۱	۱	اختلاس	۲۱	دیوان امنیت عامه محکمه ابتدائیه شهری ولایت سمنگان از تاریخ ۲/۱۲/۱۳۹۹ الی ۳۰/۱۲/۱۳۹۹
						۱	۱	۱	غدر	۲۲	
			۱		۱		۱	۱	رشوت	۲۴	دیوان امنیت عامه محکمه
			۲		۲		۲	۱	اختلاس	۲۵	ابتدائیه شهری پکتیا از تاریخ ۲/۱۲/۱۳۹۹ الی ۳۰/۱۲/۱۳۹۹
				۲	۲		۲	۱	اخاذی غیر قانونی	۲۶	
۲۳۹۶	۴		۵		۹	۹	۱۸	۳	سوء استفاده از صلاحیت وظيفی	۲۷	دیوان امنیت عامه محکمه استیناف پکتیا از تاریخ ۲/۱۲/۱۳۹۹ الی ۳۰/۱۲/۱۳۹۹
۱۴۸۱	۲				۲		۲	۲	اختلاس	۲۸	
						۱	۱	۱	اخذ رشوت	۲۹	
۷۳۹۴۶	۲۲	۲	۲۵	۹	۵۸	۴۲	۱۰۰	۴	مجموعه		

نمونه های از خلاصه احکام صادره محاکم :

حکم مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۴

محکومیت یکتن از خارنوالان ولسوالی احمد آباد ولایت پکتیا به جرم اخذ رشوت

شخصی که در قضیه خشونت علیه زن تحت تحقیق و بررسی خارنوال ابتدائیه ولسوالی احمد آباد قرار داشت برادرش بخاطر رهایی وی از توقیف به قید ضمانت ، برای خارنوال تحقیق موظف رشوه پیشنهاد مینماید که پیشنهاد مورد قبول واقع شده و خارنوال موظف قضیه حین اخذ (۱۵۰۰۰) افغانی رشوت طور بالفعل از طرف نماینده خارنوالی ، موظفین امنیت ملی ، نماینده قوماندانی امنیه و مدیریت تروریزم دستگیر و به ارگانهای عدلی و قضایی معرفی و قضیه محول دیوان امنیت عامه محکمه ابتدائیه شهری ولایت پکتیا می گردد، محکمه در جلسه قضایی مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۴ خویش به اتفاق آرا در حال حضور داشت حقیقی طرفین قضیه متهم را در قضیه اخذ رشوت مبلغ (۱۵۰۰۰) طبق حکم بند (۲) فقره (۱) ماده (۳۷۱) کود جزا از ابتدای ایام نظارت و توقیفی به مدت یک سال و یکماه حبس تنفیذی و طبق حکم فقره (۱) ماده (۳۸۵) کود جزا به پرداخت معادل وجه رشوت یعنی مبلغ (۱۵۰۰۰) افغانی محکوم به جزا نموده است.

حکم مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۴

محکومیت سه تن از ساتنمنان قوماندانی امنیه ولایت بلخ به جرم اخذ رشوت

یکتن با یکعمراده موتر سایکل از ولسوالی چارکنت به سوی شهر مزار شریف در حرکت بوده که از طرف سه نفر پولیس متوقف و مورد تلاشی قرار میگیرد و از نزد شخص یک میل تفنگچه کمری دریافت میگردد و موظفین امنیتی در بدل رهایی مذکور مبلغ پنجاه هزار افغانی رشوت مطالبه میدارند و بعداً به مبلغ ۱۵۰۰۰ افغانی رشوت جور آمد کرده، مبلغ چهار هزار افغانی را نقداً میگیرند و مبلغ باقی مانده را شخص مذکور وعده میدهد که فردا میدهم. متضرر موضوع را به مدیریت جنایی قوماندانی امنیه اطلاع میدهد. مدیر جنایی همرا با نماینده خانونوالی عسکری داخل اقدام شده و مبلغ ۱۱۰۰۰ افغانی پول نشانی شد را جهت پرداخت به افراد تسلیم می کند که با گرفتن مبلغ متذکره سه نفر متهمین دستگیر و به ارگانهای عدلی و قضایی معرفی و قضیه محول محکمه ابتدائیه شهری ولایت بلخ می گردد. محکمه در جلسه قضایی مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۴ خویش بحضور داشت حقیقی طرفین قضیه به اتفاق آرا سه نفر متهمین را در قضیه اخذ رشوت طبق بند ۲ فقره ۱ ماده ۳۷۱ کدود جزا با در نظر داشت مواد ۲۱۳ و ۲۱۵ و فقره ۱ ماده ۳۸۵ کدود مذکور هر واحد به مدت سه ماه و ده روز حبس تنفیذی و پرداخت مبلغ پانزده هزار افغانی جزای نقدی معادل وجه رشوت محکوم به مجازات نموده است.

گزارش فعالیتهای قضائی محکمه ابتدائیه رسیدگی به جرایم سنگین فساد اداری

گزارش

محکمه ابتدائیه مبارزه با جرایم سنگین فساد اداری از تاریخ (۱۳۹۹/۱/۳ الی ۱۳۹۹/۱۰/۱) تعداد (۱۴) دوسیه جرمی مربوط به جرایم ناشی از فساد اداری را مورد رسیدگی قضائی قرار داده که در ارتباط به این دوسیه ها تعداد (۷۴) نفر به اتهام سوء استفاده از صلاحیت وظيفوی ، مطالبه و اخذ رشوت ، اختلاس و عدم رعایت قانون گرفتار شده و از این تعداد (۲۴) تن آنان به نسبت عدم وجود دلایل کافی الزام برائت حاصل و (۵۰) تن مورد محاکمه قرار گرفته و به مجازات های مختلف حبس قرار ذیل محکوم گردیده اند.

- حبس سه ماه الی یکسال سال ۳ نفر.
- حبس یکسال الی پنج سال ۲۵ نفر .
- حبس پنج سال الی شانزده سال ۲۰ نفر.
- محکومین جرایم نقدی ۲ نفر.
- مجموعه مجازات نقدی محکومین بالغ به (۱۲۹) دالر آمریکائی.

جدول شماره (۶) بیانگر آماراجراآت محکمه ابتدائیه مبارزه به جرایم سنگین فساد اداری

شماره	نوع قضیه	تعداد	تعداد متهم	تعداد بری‌اللیه	تعداد محکومین	تعداد محکومین به حبس تنفیذی				جریمه نقدی
						سازمان زندانها	سازمان اوقاف و امور خیریه	سازمان بهزیستی	سازمان تامین اجتماعی	
۱	سوء استفاده از صلاحیت وظيفی	۹	۴۳	۱۲	۳۱	۱	۱۷	۱۱	۲	۱۲۹
۲	مطالبه و اخذ رشوت	۳	۲۱	۹	۱۲		۸	۴		
۳	اختلاس	۱	۸	۳	۵			۵		
۴	عدم رعایت احکام	۱	۲		۲	۲				
مجموعه		۱۴	۷۴	۲۴	۵۰	۳	۲۵	۲۰	۲	۱۲۹

همچنان محکمه متذکره طی این مدت در مورد (۲۷) دوسیه قرار قضایی صادر و آنها را غرض تکمیل خالهای تحقیقاتی^۱، نواقص و عدم لزوم اقامه دعوی به مرجع مربوطه ارسال نموده است.

جدول شماره (۷) بیانگر قرار های قضایی محکمه ابتدائیه مبارزه با جرایم ناشی از فساد اداری

شماره	نوع قضیه	تعداد قضیه	تعداد متهم	سبب قرار		مرجع مربوط
				خلا ، نواقص و عدم صلاحیت	سبب قرار	
۱	سوء استفاده از صلاحیت وظيفی	۱۳	۶۶	۱۳		خارنوالی
۲	اختلاس و تزویر	۳	۲۳	۳		خارنوالی
۳	پولشویی	۴	۱۶	۴		خارنوالی
۴	رشوت	۲	۵	۲		خارنوالی
۵	غدر	۴	۲۸	۴		خارنوالی
۶	تمرد	۱	۱	۱		خارنوالی
مجموعه		۲۷	۱۳۹	۲۷		

خلاصه نمونه های از احکام صادره محکمه ابتدائیه رسیدگی به جرایم سنگین فساد اداری

حکم مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۶

محکومیت رئیس و سه تن از کارمندان پشتیبانی بانک به جرم تزویر ، سوء استفاده از صلاحیت وظيفی و اختلاس

یکتن بعنوان رئیس شرکت خوشه طی عریضه خویش عنوانی پشتیبانی بانک در بدل تضمین جایداد های خویش که مبلغ نهصد هزار دالر امریکایی ارزش داشتند قرضه درخواست مینماید که این قرضه از طرف رئیس اسبق پشتیبانی بانک و هئیت کريدیت و سایر کارمندان بانک به مدت سه سال اجرا می گردد. و در ختم موعده، بانک خواهان اصل قرضه و تکتانه از شخص مقروض می گردد که شخص حاضر به پرداخت اصل قرضه و تکتانه بانک نگردیده و محکمه جهت فروش جایداد مندرج قباله شرعی وی تجویز صادر می نماید و زمانیکه از طرف هئیت بانک مذکور حویلی مدعی بها در معرض فروش قطعی قرار میگیرد در این مرحله مالک اصلی جایداد که در خارج از کشور بوده حاضر گردیده و مانع فروش حویلی و ملکیت خویش شده و خواهان بررسی اسناد جعلی جعل کاران می گردد و بلاخره معلوم می شود که مسوولین بانک قرضه را با اسناد جعلی اجرا نموده اند قضیه

محول محکمه ابتدائیه جرایم سنگین فساد اداری گردیده و در جلسه قضایی مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۶ به اتفاق آرا با حضور داشت طرفین قضیه متهم رئیس اسبق پشتیبانی بانک در اتهام اختلاس مبلغ نهصد هزار دالر امریکایی منحیث فاعل و سه تن از متهمین شرکای جرمی اش طبق هدایت ماده ۲۶۸ قانون جزا با در نظر داشت مواد ۱۷ و ۵۸ و ۵۷ کود جزا هر واحد به مدت پنج سال و یکماه حبس تنفیذی و طبق هدایت ماده ۳۹۸ کود جزا به رد مبلغ نه صد هزار دالر امریکایی طور علی السویه محکوم به مجازات گردیده اند و رئیس اسبق پشتیبانی بانک در اتهام تزویر قبالة بیع جایزی، وکالت خط، جواز شرکت خوشه، ضمانت خط های شرکت خوشه و تذکره طبق هدایت بند ۱ و ۲ فقره ۲ ماده ۳۱۰ با رعایت ماده ۱۵۸ قانون جزا در هر مورد بمدت یکسال و یکماه حبس تنفیذی که جمعا شش سال و ششماه حبس تنفیذی می گردد محکوم به جزا می شود از اینکه جرایم تزویر به هدف استعمال تزویر و اختلاس صورت گرفته طبق هدایت ماده ۱۵۶ قانون جزا شدید ترین جزا که مدت شش سال و ششماه حبس تنفیذی میشود بالایش قابل تطبیق و تنفیذ دانسته شده است. و همچنان دو تن از متهمین در اتهام استعمال ۲ ضمانت خط شرکت خوشه و جواز شرکت خوشه طبق هدایت بند ۲ فقره ۲ ماده ۳۱۰ و رعایت ماده ۱۵۸ قانون جزا در هر مورد به مدت یکسال و یکماه حبس که جمعا سه سال و سه ماه حبس تنفیذی میگردد محکوم به مجازات گردیده ازاینکه استعمال تزویر به هدف اختلاس صورت گرفته است شدید ترین جزا به اتهام اختلاس که مدت پنج سال و یکماه حبس تنفیذی می شود طبق هدایت ماده ۱۵۶ قانون جزا با رعایت ماده ۱۷ کود جزا بالایشان قابل تطبیق و تنفیذ است. ویکتن از متهمین در اتهام تزویر وکالت خط، قبالة بیع جایزی، تذکره و جواز شرکت خوشه طبق هدایت بند ۱ و ۲ فقره ۲ ماده ۳۱۰ و با رعایت ماده ۱۵۸ قانون جزا در هر مورد به مدت یک سال و یکماه حبس که جمعا چهار سال و چهار ماه حبس تنفیذی میشود محکوم به جزا گردیده چون استعمال اسناد تزویری به هدف اختلاس صورت گرفته شدید ترین مجازات اتهام اختلاس مدت پنج سال و یکماه حبس تنفیذی طبق هدایت ماده ۱۵۶ قانون جزا بالایش قابل تطبیق است و سه متهمین دیگر را در اتهام تزویر شش مورد اسناد فوق الذکر و در اتهام استعمال وکالت خط، قبالة بیع جایزی و تذکره به نسبت عدم موجودیت دلایل الزام طبق هدایت ماده ۲۳۵ قانون اجراء جزایی بری الذمه و اتهام سواستفاده از صلاحیت وظیفوی علیه متهمین فوق الذکر به نسبت عدم محل تطبیق اتهام متذکره قابل رد دانسته شده است.

ب: در راستای مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر

گزارش اجراءات قضائی محکمه ابتدائیه اختصاصی مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر

۱. گزارش

محکمه ابتدائیه مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر از تاریخ (۱۳۹۹/۱۲/۲) الی (۱۳۹۹/۱۲/۳۰) تعداد (۹۷) دوسیه مربوط به انواع مواد مخدر را مورد رسیدگی قضائی قرار داده و در مورد آنها فیصله های لازم صادر نموده است. در ارتباط به این دوسیه ها تعداد (۱۲۵) نفر به اتهام قاچاق و انتقال مواد مخدر گرفتار شده و از این تعداد (۸) تن آنان به نسبت عدم وجود دلایل کافی الزام برائت یافته و (۱۱۷) نفر مورد محاکمه قرار گرفته و به مجازات های مختلف حبس قرار ذیل محکوم گردیده اند.

• حبس سه ماه الی یکسال ۵ نفر.

• حبس ۱ سال الی ۵ سال ۴۱ نفر.

• حبس ۵ سال الی ۱۶ سال ۶۷ نفر.

• حبس ۱۶ سال الی ۲۰ سال ۲ نفر.

• حبس ۲۰ سال الی ۳۰ سال ۲ نفر.

همچنان به ارتباط قضایای فوق الذکر حکم به محو مقدار (۸۳۴،۹۴۹) کیلوگرام مواد مخدر و (۸۲۴،۲۵) لیتر انواع مواد مخدر نیز صادر شده است.

جدول شماره (۱): آمار اجراءات قضائی محکمه ابتدائیه اختصاصی مبارزه با مسکرات و مواد مخدر

در ماه حوت سال ۱۳۹۹

ردیف	نوع قضیه	تعداد قضیه	مقدار مواد	تصمیم قضائی							
				تعداد متهم	تعداد بری الذمه	تعداد محکومین	تعداد محکومین به حبس تنفیذی				
							بسیار از یکسال	۵ - ۱سال	۱۰ - ۵سال	۱۵ - ۱۰سال	بیشتر از ۱۵سال
۱	مت امقنامین	۵۹	۹۰،۲۵۵	۷۳	۵	۶۸		۲۹	۳۹		
۲	هیروئین	۲۲	۱۳۳،۶۲۹	۳۰	۳	۲۷	۲	۶	۱۷	۱	۱
۳	مورفین	۳	۳۲،۳۹۵	۳		۳			۱	۱	۱
۴	تریاک	۲	۶۲	۲		۲			۲		
۵	چرس	۵	۲۸۷،۰۲	۷		۷	۱	۲	۴		
۶	بنگدانه	۲	۲۲۹،۵	۳		۳	۲	۱			
۷	تابلیت K	۱	۱۵ gr	۱		۱		۱			
۸	اتفاق در جنایت	۲		۴		۴		۲	۲		
۹	مشروبات الکولی	۱	۸۲۴،۲۵ LT	۲		۲			۲		
	مجموعه	۹۷	،۹۴۹۸۳۴	۱۲۵	۸	۱۱۷	۵	۴۱	۶۷	۲	۲

۲. خلاصه حکم صادره محکمه اختصاصی ابتدائیه رسیدگی قضایای مسکرات و مواد مخدر.

حکم مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۲۳

ده سال حبس به اتهام حیازت مقدار ۲۰ گرام مت امفتامین

به اساس اطلاع مدیریت مبارزه مواد مخدر قوماندانی امنیه ولایت بلخ مبنی بر اینکه یکنفر مشکوک در ساحه ناحیه هشتم شهر مزار شریف در بین معتادین گشت و گذار میکند. که بعداً گرفتار و مورد تلاش قرار میگیرد در نتیجه از نزدش مقدار ۲۰ گرام مت امفتامین بدست می آید، متهم به ارگانهای عدلی و قضایی معرفی و قضیه محول محکمه ابتدائیه اختصاصی مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر گردیده محکمه در جلسه قضائی مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۲۳ به اتفاق آرا و به حضور داشت حقیقی طرفین قضیه متهم را در اتهام حیازت مقدار ۲۰ گرام مت امفتامین از ابتدای ایام نظارت و توقیفی وفق هدایت بند ۳ فقره ۲ ماده ۳۰۳ کود جزا و رعایت ماده ۵۹ قانون مبارزه علیه مواد مخدر بمدت پنج سال حبس و در خصوص فروش مواد مخدر بالای معتادین طبق بند ۲ ماده ۳۱۱ کود جزا و ماده ۵۹ قانون مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر بمدت پنج سال و یکماه حبس تنفیذی محکوم بجزا نموده که طبق ماده ۷۵ کود جزا جزاهای داده شده که جمعاً مدت ده سال و یکماه میشود یکی پی دیگر بالایش قابل تطبیق و تنفیذ است و همچنان طبق ماده ۱۹ قانون مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر به محو مواد مخدر بدست آمده نیز اصدار حکم صورت گرفته است.

حکم مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۱۶

پنج سال حبس به اتهام قاچاق و حیازت مقدار (۲۴۹) گرام چرس

و مقدار (۴۹،۱۶) گرام مت امفتامین

به اساس اطلاع عضو قوماندانی بلاک ششم محبس پلچرخ مبنی بر اینکه یکنفر محبوس بلاک ششم مبلغ (۳۰۰۰) افغانی را برایم تسلیم نمود و گفت تا به ساحه مقابل شیشه خانه برو در آنجا یکنفر میاید و مواد مخدر را برایم میدهد و این پول را برایش بدهید. طبق اطلاع متذکره از اثر کاراوپراتیفی دیده شد که یکنفر سرباز قبلی قوماندانی تولی قراول در محل تعیین شده پول را از نزد ساتنمن اخذ و به موصوف میگوید که مواد مخدر در داخل تشناب جابجا میباشد آنجا رفته و مواد مخدر را بگیرد.

در نتیجه بررسی محل متذکره توسط هیئت موظف، مقدار (۲۴۹) گرام چرس و مقدار (۴۹،۱۶) گرام شیشه از محلی که متهم گفته بود کشف و دریافت و به ارتباط قضیه دوتن دستگیر و قضیه به ارگانهای عدلی و قضایی و بعد محول محکمه ابتدائیه اختصاصی مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر گردیده محکمه در جلسه قضایی مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۱۶ به اتفاق آرا و به حضور داشت حقیقی طرفین قضیه متهم را در اتهام قاچاق مقدار ۴۹/۱۶ گرام مت امفتامین وفق هدایت بند ۳ فقره ۲ ماده ۳۰۳ و رعایت ماده ۸۳ کود جزا بمدت ۵ سال و شش ماه حبس تنفیذی و در خصوص مقدار ۲۴۹ گرام چرس وفق هدایت بند ۳ فقره ۱ ماده ۳۰۵ و رعایت ماده ۸۳ کود جزا بمدت یکسال حبس تنفیذی محکوم بمجازات نموده که طبق ماده ۷۳ و ۷۷ کود جزا شدید ترین

جزا که مدت پنج سال و شش ماه حبس میشود بالایش قابل تطبیق و تنفیذ میباشد. و متهم دیگر را به اتهام حیازت مقدار ۴۹/۱۶ گرام مت افتامین وفق هدایت بند ۳ فقره ۲ ماده ۳۰۳ کود جزا و ماده ۵۹ مواد مخدر به مدت پنج سال حبس تنفیذی و در خصوص حیازت مقدار ۲۴۹ گرام چرس وفق هدایت بند ۳ فقره ۱ ماده ۳۰۵ کود جزا و ماده ۵۹ قانون مبارزه علیه مواد مخدر بمدت یک سال حبس محکوم بمجازات نموده. که طبق ماده ۷۳ کود مذکور جزای شدید مدت پنج سال حبس تنفیذی بالایش قابل تطبیق و تنفیذ دانسته شده است. و همچنان مبلغ سه هزار افغانی دو سیت مبایل معه سیمکارت های آن طبق ماده ۳۲ قانون مبارزه علیه مواد مخدر و مسکرات مصادره و طبق ماده ۱۹ قانون مذکور به محو مواد مخدر بدست آمده نیز اصدار حکم گردیده است.

ب: گزارش اجراءات قضائی محکمه استیناف اختصاصی مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر
۱. گزارش

محکمه استیناف مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر از تاریخ (۱۳۹۹/۱۲/۲) الی (۱۳۹۹/۱۲/۳۰) تعداد (۸۳) دوسیه مربوط به انواع مواد مخدر را مورد رسیدگی قضائی قرار داده و در مورد آنها فیصله های لازم صادر نموده است. در ارتباط به این دوسیه ها تعداد (۱۱۴) نفر به اتهام قاچاق و انتقال مواد مخدر گرفتار شده و از این تعداد (۹) تن آنان به نسبت عدم وجود دلایل کافی الزام برائت یافته و (۱۰۵) نفر مورد محاکمه قرار گرفته و به مجازات های مختلف حبس قرار ذیل محکوم گردیده اند.

- حبس سه ماه الی یکسال ۳ نفر.
  - حبس یکسال الی پنج سال ۵۰ نفر.
  - حبس ۵ سال الی ۱۶ سال ۳۳ نفر.
  - حبس ۱۶ سال الی ۲۰ سال ۱۳ نفر.
  - حبس ۲۰ سال الی ۳۰ سال ۶ نفر.
- همچنان به ارتباط قضایای فوق الذکر حکم به محو مقدار (۱۶۴۷،۶۹) کیلوگرام مواد مخدر و (۷۳،۶۵) لیتر انواع مواد مخدر نیز صادر شده است.
- مجموعه مجازات نقدی محکومین بالغ به (۲۳۲۴) دالر آمریکائی.

جدول شماره (۲) بیانگر اجراءات قضایی محکمه استیناف اختصاصی مبارزه با مسکرات و مواد مخدر طی ماه حوت سال ۱۳۹۹

ردیف	نوع قضیه	تعداد قضیه	مقدار مواد	تقسیم قضائی								
				تعداد محکومین	تعداد بزه الزامه	جرای قضی	تعداد محکومین به حبس تنفیذی					
							سه ماهه اول یکسال	سه ماهه دوم یکسال	سه ماهه اول یکسال	سه ماهه دوم یکسال	سه ماهه اول یکسال	
۱	مت افتماین	۴۵	۶۵۰۰۹	۶۲	۸	۵۱۷	۵۴	۲	۲۸	۲۰	۲	۲
۲	هیروئین	۲۴	۹,۳۱۹۰	۳۶	۱	۹۰۴	۳۵	۱	۱۵	۶	۱۰	۳
۳	چرس	۷	۷,۴۸۸۵	۷		۳۸۷	۷		۳	۳		۱
۴	تریاک	۱	۱۴,۲۷	۱			۱			۱		
۵	مورفین	۲	۱۴۰۷	۳		۵۱۶	۳			۲	۱	
۶	خشخاش و بنگدانه	۳	۴۷۷,۵	۴			۴		۴			
۷	مواد کیمیای	۱	۶۵ LT۷۳	۱			۱			۱		
	مجموعه	۸۳	۶,۹۱۶۴۷	۱۱۴	۹	۲۳۲۴	۱۰۵	۳	۵۰	۳۳	۱۳	۶

۲ : خلاصه حکم صادره محکمه اختصاصی استیناف رسیدگی قضایای مسکرات و مواد مخدر.

حکم مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۱۷

شانزده سال حبس به اتهام قاچاق مقدار ۲,۵۲۰ کیلو گرام مت افتامین

موظفین مدیریت پولیس مبارزه علیه مواد مخدر قوماندانی امنیه ولایت خوست به اساس اطلاع اوپراتیفی دوتن که در یک خریط پلاستیکی مواد مخدر جاسازی نموده بودند را بعد از تثبیت دستگیر مینمایند. که متعاقباً منزل متهم را مورد تلاشی قرار میدهند که در نتیجه از منزلشان به تعداد پنج قبضه بم دستی، دو عدد شازور بدون مرمی و به تعداد (۷۵) فیر مرمی کلاشنکوف و پیکا که ماهرانه جاسازی گردیده بود کشف و ضبط می شود بملاحظه محضر تشریح، وزن خالص مواد بدست آمده (۲,۵۲۰) کیلو گرام توزین و تثبیت گردیده است. متهمین به ارگانهای عدلی و قضایی معرفی و قضیه محول محکمه ابتدائیه اختصاصی مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر می شود. محکمه در جلسه قضایی مورخ ۱۳۹۹/۱۱/۲۰ خویش متهمین را در قبال قاچاق مقدار (۲,۵۲۰) کیلو گرام مت افتامین وفق هدایت بند (۵) فقره (۲) ماده (۳۰۳) کود جزا به مدت (شانزده - شانزده سال) حبس تنفیذی از ابتدای ایام نظارت و توقیفی محکوم بمجازات نموده و در قبال اتهام قاچاق و حیات مهمات (۵) قبضه بم دستی و غیره طبق هدایت ماده (۵) کود جزا نسبت عدم موجودیت دلایل کافی الزام یکن آنها بری الذمه دانسته شده و همچنان مطابق ماده (۳۲) قانون مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر سه سیت مبائیل معه سیم کارت های آن قابل مصادره و طبق ماده (۱۹) قانون اخیر الذکر مقدار (۲,۵۲۰) کیلو گرام مت افتامین بدست آمده قابل محو پنداشته شده هکذا مطابق هدایت ماده (۵۴۵) کود جزا بمصادره مهمات بدست آمده (۵) قبضه بم دستی دو عدد شازور بدون مرمی تروئیل مایع ثانیه سوز پناقی و سوزنگ و ۷۵ فیر مرمی کلاشنکوف و پیکا)

نیز اصدار حکم گردیده است. اما قضیه نسبت عدم قناعت متهمین قضیه محول محکمه اختصاصی استیناف رسیده گی به جرایم مواد مخدر و مسکرات گردیده محکمه در جلسه علنی قضائی مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۱۷ خویش بحضور داشت حقیقی طرفین قضیه به اتفاق آراء متکی بماده (۵۴) قانون تشکیل و صلاحیت قوه قضائیه فقره (۲) ماده (۱۷) قانون مبارزه با مواد مخدر و مسکرات و فقره (۱) ماده (۲۶۷) قانون اجراءات جزائی فیصله محکمه ابتدائیه را در خصوص مواد بدست آمده تأیید ولی حکم در خصوص حیازت مهمات و پنج قبضه بم دستی مبنی بر برائت متهم را نقض و استینافاً متهمین را در قبال قاچاق مقدار (۲,۵۲۰) کیلو گرام مت امتامین طبق صراحت بند (۵) فقره (۲) ماده (۳۰۳) کود جزا از ابتداء ایام نظارت و توقیفی گذشته شان بمدت (شانزده- شانزده) سال حبس تنفیذی محکوم بمجازات نموده و هکذا در اتهام حیازت مهمات و یک بسته تروئیل مایع ثانیه سوز پتافی سوزنک و تعداد (۷۵) فیر مرمی کلاشینکوف و پیکا طبق ماده (۵۳۵) کود جزا بمدت (شش ماه) حبس تنفیذی و در قبال حیازت پنج قبضه بم دستی طبق صراحت (۵۳۵) کود جزا بمدت پنج سال و یک ماه حبس تنفیذی طوری محکوم بمجازات نموده که مدت (شانزده سال) حبس تنفیذی از بابت (۲,۵۲۰) حبس محکوم بهای مت امتامین مدت ششماه حبس از بابت حیازت مهمات و مدت (پنج سال و یکماه) حبس تنفیذی از بابت پنج قبضه بم دستی طبق صراحت ماده (۷۵) کود جزا یکی پی دیگری بالای شان قابل تطبیق و تنفیذ میباشد. همچنان طبق صراحت ماده (۵۴۵) کود جزا بمصادره مهمات و بم های دستی نیز حکم شده است.

حکم مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۲۵

هجده سال حبس به اتهام قاچاق مقدار (۲۳,۵۰۰) کیلوگرام هیروئین

بالاثر اطلاع اداره اطلاعات و تحقیقات دو تن از طرف موظفین پولیس مدیریت مواد مخدر ولایت هرات گرفتار و از عراده مربوطه شان مقدار (۲۳,۵۰۰) کیلو گرام هیروئین بدست آمده و متعاقباً طبق اطلاع اداره متذکره شخصی که مواد مخدر را جاسازی کرده بود نیز گرفتار میشود. متهمین به ارگانهای عدلی و قضایی معرفی و قضیه به محکمه ابتدائیه اختصاصی مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر راجع و محکمه در جلسه قضایی مورخ ۱۳۹۹/۱۱/۲۵ به حضور داشت حقیقی طرفین قضیه به اتفاق آراء دوتن از متهمین را در اتهام قاچاق مقدار (۲۳,۵۰۰) کیلو گرام هیروئین طبق بند (۵) فقره (۱) ماده (۳۰۲) کود جزا با رعایت مواد (۲۱۴ و ۲۱۳) کود جزا از ابتدای ایام نظارت و توقیفی به مدت هژده - هژده سال حبس تنفیذی و متهم دیگر را در اتهام معاونت قاچاق مواد مخدر مقدار (۲۳,۵۰۰) کیلو گرام هیروئین طبق بند (۵) فقره (۱) ماده (۳۰۲) کود جزا با رعایت مواد (۵۹) و مواد (۲۱۴ و ۲۱۳) کود جزا از ابتدای ایام نظارت و توقیفی به مدت هشت سال حبس تنفیذی و در اتهام قاچاق اموال مجاز مشروط طبق بند (۲) ماده (۷۸۰) کود جزا به مدت شش ماه حبس تنفیذی محکوم نموده که با رعایت ماده (۷۵) کود جزا مجموع مجازات داده شده یعنی مدت هشت سال و شش ماه حبس تنفیذی بالایش قابل تطبیق می باشد. و نیز طبق ماده (۳۲) قانون

مبارزه علیه مواد مخدر چهار سیت موبایل معه سیم کارت های آن و طبق ماده (۳۰۸) کد جزا یک عراده واسطه تیلری حامل مواد مخدر قابل مصادره و طبق ماده (۱۹) قانون مبارزه علیه مواد مخدر به محو مواد مخدر بدست آمده و طبق ماده (۱۳۸) قانون اجراءات جزائی به استرداد عراده مربوط به برویت اسناد به مالکش اصدار حکم گردیده است. اما قضیه نسبت عدم قناعت طرفین قضیه محول محکمه اختصاصی استیناف رسیده گی به جرایم مواد مخدر و مسکرات گردیده محکمه در جلسه علنی قضائی مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۲۵ به اتفاق آراء در حال حضور داشت طرفین قضیه متکی به ماده (۲۶۷) قانون اجراءات جزائی فقره (۲) ماده (۱۷) قانون مبارزه علیه مواد مخدر و مسکرات فیصله محکمه ابتدائیه را در مورد دو تن متهمین تأیید و در مورد یکتن از متهمین نقض نموده و استینافاً متهم را در قضیه قاچاق مقدار (۲۳,۵۰۰) کیلو گرام هیروئین طبق بند (۵) فقره (۱) ماده (۳۰۲) کد جزا بارعایت مواد (۲۱۳ و ۲۱۴) کد جزا بمدت (هجده) سال حبس و در قضیه قاچاق اموال مجاز شروط طبق ماده (۷۸۰) کد جزا بمدت (شش ماه) حبس و بارعایت ماده (۷۵) کد جزا بمدت هژده سال و شش ماه حبس محکوم به جزا نموده است. و هکذا بمصادره عراده حامل مواد مخدر و اشیاء مندرج فیصله متذکره طبق ماده (۳۰۸) کد جزا و ماده (۳۲) قانون مبارزه علیه مواد مخدر و مسکرات و طبق ماده (۱۳۸) قانون اجراءات جزائی به استرداد عراده و تحویلی آن برویت اسناد اصولی به مالک اش اصدار حکم شده است.

• گزارش فعالیتهای قضایی دیوانها امنیت عامه محاکم ولایت در راستای رسیدگی به جرایم مسکرات و مواد مخدر

۱. گزارش

دیوانهای امنیت عامه محاکم استیناف و ابتدائیه شهری در راستای مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر ولایات به تعداد (۵۷) دوسیه جرمی مربوط به قاچاق مواد مخدر را مورد رسیدگی قضائی قرار داده که در ارتباط به این دوسیه ها تعداد (۵۹) نفر به اتهام قاچاق و انتقال مواد مخدر گرفتار شده و از این تعداد (۲) تن آنان به نسبت عدم وجود دلایل کافی الزام برائت یافته و (۵۷) نفر مورد محاکمه قرار گرفته و به مجازات های مختلف حبس قرار ذیل محکوم گردیده اند.

- حبس سه ماه الی یکسال ۹ نفر.
- حبس یکسال الی پنج سال ۴۱ نفر.
- حبس ۵ سال الی ۱۶ سال ۷ نفر.
- همچنان به ارتباط قضایای فوق الذکر حکم به محو مقدار (۲۱۴,۶۸) کیلوگرام انواع مواد مخدر نیز صادر شده است.
- مجموعه مجازات نقدی محکومین بالغ به (۱۲۳۰) دالر آمریکائی میشود.

جدول شماره (۳) بیانگر آماراجراآت دیوان های امنیت عامه محاکم ولایات در راستای مبارزه با جرایم مسکرات و مواد مخدر

محكمة مربوطه	شماره	نوع قضیه	تعداد قضیه	مقدار مواد	تصمیم قضائی					
					تعداد مجرمین	تعداد بزرگسالان	تعداد بزرگسالان	تعداد بزرگسالان	تعداد بزرگسالان	تعداد بزرگسالان
دیوان امنیت عامه محکمه استئناف ولایت پنجشیر از تاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۱ الی ۱۳۹۹/۱۲/۳۰	۱	چرس	۹	۵۱۰۵	۹					
دیوان امنیت عامه محکمه ابتدائیه ولایت پنجشیر از تاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۱ الی ۱۳۹۹/۱۲/۳۰	۲	چرس	۲	۵۱۴	۲					
دیوان امنیت عامه محکمه استئناف ولایت پکتیا از تاریخ ۱۳۹۹/۹/۱ الی ۱۳۹۹/۱۲/۳۰	۳	چرس	۵	۸۴۱	۵					
	۴	مت افتخامین	۴	gr ۲۶	۴					
	۵	هیروئین	۴	gr ۳۰	۵					
دیوان امنیت عامه محکمه ابتدائیه شهری ولایت پکتیکا ۱۳۹۹/۹/۳۰ الی ۱۳۹۹/۷/۱	۶	هیروئین	۴	gr ۱۳۰	۳					
	۷	چرس	۵	۰۰۵۲	۴					
	۸	تریاک	۱	gr ۴۰۹	۱					
دیوان امنیت عامه محکمه استئناف ولایت کندز از تاریخ ۱۳۹۹/۱۰/۱ الی ۱۳۹۹/۱۲/۳۰	۹	هیروئین و شیشه	۴	۲۱۲	۴					
	۱۰	چرس	۷	۴۰۴۷	۱۰					
	۱۱	مت افتخامین	۱	gr ۳	۱					
	۱۲	تریاک	۱	۰۷۰۲	۱					
دیوان امنیت عامه محکمه ابتدائیه ولایت تخار از تاریخ ۱۳۹۹/۱۰/۱ الی ۱۳۹۹/۱۰/۱۵	۱۳	چرس	۱	gr ۴۰	۱					
دیوان امنیت عامه محکمه استئناف ولایت تخار از تاریخ ۱۳۹۹/۱۰/۱ الی ۱۳۹۹/۱۰/۱۵	۱۴	چرس	۲	۷۸ gr	۲					
	۱۵	هیروئین	۱	gr ۳	۱					
	۱۶	مت افتخامین	۱	gr ۵	۱					
دیوان امنیت عامه محکمه ابتدائیه ولایت کندز از تاریخ ۱۳۹۹/۱۰/۱ الی ۱۳۹۹/۱۰/۳۰	۱۷	چرس	۳		۳					
	۱۸	تابلیت K	۱		۱					
دیوان امنیت عامه محکمه استئناف ولایت کاپیسا از تاریخ ۱۳۹۹/۱۲/۲ الی ۱۳۹۹/۱۲/۳۰	۱۹	مت افتخامین ، هیروئین ، تریاک و چرس	۱	۲۰۰۸	۱					
مجموعه			۵۷	۲۱۴۰۶۸	۵۹	۲	۱۲۳۰	۵۷	۴۱	۷

نمونه های از خلاصه احکام صادره محاکم :

حکم مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۵

یکسال و یکماه حبس به اتهام قاچاق مقدار ۸۰۰ گرم چرس

یکتن که مقدار ۸۰۰ گرم چرس خام را از مرکز گردیز به طرف قریه شیخان انتقال می داد. در ساحه شیخان بالفعل با مواد متذکره از طرف پولیس مبارزه علیه مواد مخدر گرفتار و به ارگانه های عدلی و قضایی معرفی میگردد. قضیه محول محکمه ابتدائیه شهری ولایت پکتیا گردیده محکمه در جلسه قضایی مورخ ۱۳۹۹/۱۱/۶ در حال حضور داشت طرفین متهم را در قضیه خرید و فروش مواد مخدر نسبت عدم موجودیت دلایل الزام طبق ماده ۵ کود جزا و ماده ۲۵ قانون اساسی کشور بری الذمه دانسته و در قضیه قاچاق مواد مخدر مقدار (۸۰۰) گرم چرس طبق حکم بند ۴ فقره ۱ ماده ۳۰۵ کود جزا بمدت یکسال و یکماه حبس تنفیذی محکوم به مجازات نموده است. قضیه نسبت عدم قناعت متهم محول دیوان امنیت عامه محکمه استیناف ولایت پکتیا گردیده محکمه در جلسه قضایی مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۵ خویش با اتفاق آرا طبق هدایت ماده (۵۴) قانون تشکیل و صلاحیت قوه قضائیه و طبق حکم فقره (۱) ماده (۲۶۷) قانون اجراءات جزایی فیصله محکمه ابتدائیه را تأیید نموده است.

حکم مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۱۷

سه سال حبس به اتهام قاچاق مقدار ۸ کیلو گرم چرس

بلاثر معلومات واصله به قوماندانی امنیه ولسوالی ختمکنی در مورد یک شخص مبنی بر اینکه یک مقدار مواد مخدر نوع چرس را در منزلش جابجا نموده، مسؤولین موظف داخل اقدام شده و منزل متهم را مورد تفتیش قرار داده که در نتیجه به تعداد نه پاکت مواد مخدر از منزلش بدست می آید. و متهم دستگیر به ارگانه های عدلی و قضایی معرفی میگردد. قضیه محول دیوان امنیت عامه ابتدائیه شهری ولایت پکتیا گردیده محکمه در جلسه قضایی مورخ ۱۳۹۹/۱۰/۲۹ خویش به اتفاق آرا متهم را در قضیه قاچاق مقدار ۸ کیلو گرم چرس طبق حکم بند (۶) ماده ۳۰۵ کود جزا از ابتدای ایام نظارت و توقیفی به مدت پنج سال و یکماه حبس تنفیذی محکوم به جزا نموده و طبق حکم ماده (۳۲) قانون مبارزه علیه مواد مخدر به مصادره مواد بدست آمده نیز اصدار حکم شده است. اما قضیه بلاثر عدم قناعت متهم قضیه محول دیوان امنیت عامه محکمه استیناف گردیده محکمه در جلسه قضایی مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۱۷ به اتفاق آرا در حال حضور داشت طرفین قضیه متکی به ماده (۵۴) قانون تشکیل و صلاحیت قوه قضائیه و طبق بند (۳) ماده (۲۶۷) قانون اجراءات جزایی فیصله دیوان امنیت عامه شهری ولایت پکتیا را استینافاً تعدیل و متهم را در قضیه قاچاق مواد مقدار (۸) کیلو گرم چرس طبق حکم بند (۶) فقره (۱) ماده (۳۰۵) کود جزا با رعایت بند (۸-۷-۱۲) فقره (۲) ماده (۲۱۳) کود جزا بمدت سه سال حبس تنفیذی محکوم به مجازات نموده است.